magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2001

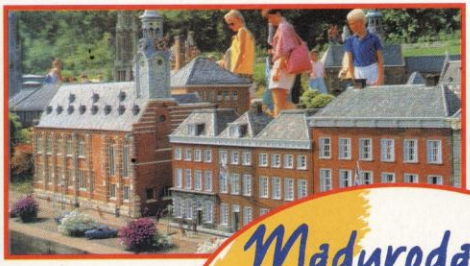

Madurodam

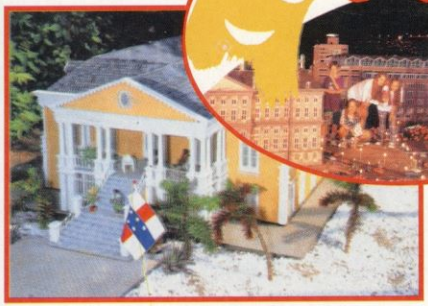

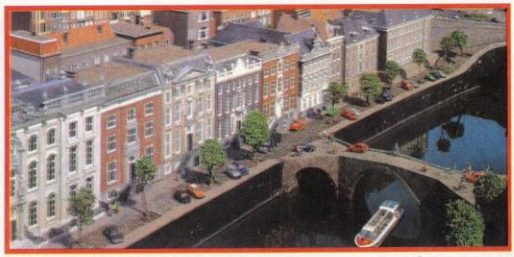

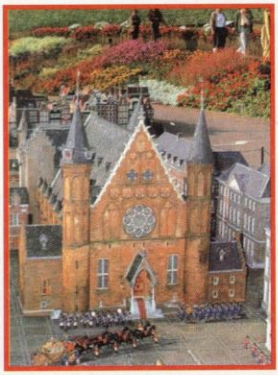

DAEWOO
AUTOMOBILE ROMANIA

Ţinută de înaltă clasă,
pentru maşini din orice clasă!

Suntem alături de tine într-o cursă a învingătorilor.
La capătul ei vei conduce **maşina dorită**

O maşină aparţinând **viitorului**, mereu
supusă exigenţelor tale.

Demarează cu noi în mileniul III,
spre **performanţă şi inovaţie!**

DAEWOO AUTOMOBILE ROMANIA — Fabrica de autoturisme din Craiova

investiţii importante

tehnologie de vârf şi personal
cu înaltă calificare

CERTIFICAT
DE CALITATE
ISO 9002

GARANŢIE **3 ANI** SAU **100.000 KM**

24 ore
asistenţă tehnică rutieră

Telefonul clientului: 051.41.77.99
www.daewooauto.ro

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 11 (416)
noiembrie 2001

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Imagini din oraşul ridicat în amintirea locotenentului olandez Maduro, căzut în cel de al doilea război mondial. Vizitatorul regăseşte, în miniatură, clădiri semnificative din istoria Olandei

3 Cetatea Sucevei şi, în medalion, schema succesivelor fortificări: albastru – zidiri din vremea lui Petru I; verde – Alexandru cel Bun; roşu – Ştefan cel Mare (prima etapă); portocaliu – Ştefan cel Mare (a doua etapă); galben – secolul XVI

4 Mozaic din Samos, din secolul I î.e.n., înfăţişând un mim, simbol al dramei şi al nebuniei, două stări ce pot caracteriza foarte bine situaţia Romei în cele trei luni de domnie ale lui Pertinax

Revistă editată de
FUNDAŢIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Preşedinte fondator
CRISTIAN POPIŞTEANU
(1932-1999)

Preşedinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul ştiinţific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent al Academiei Române

Redactor-şef:
Dorin Matei
Secretar general de redacţie:
Florentina Dolghin
Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ştefan
Secretar de redacţie şi macheta artistică:
Theodor Lianos
Director economic:
Doina Pascu
Documentare:
Mădălina Geambaşu
Corectura:
Georgeta Apreotesei,
Constanţa Avram
Secretariat:
Floarea Dragne,
Tudora Petre
Difuzare:
Constantin Muşat
Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaş

Bucureşti, Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283 (secretariat şi difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI" S.A. Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR noiembrie 2001

4 La vremuri noi, ciocoi noi
I. NEGRUZZI

5 Pe cine nu lași să moară... nu ține minte
România refuză să intervină în Ucraina
F. ANGHEL

CITITORI ȘI CITITORII

10 Platoșa din piatră
Petru I Mușatinul, creatorul sistemului defensiv al Moldovei
M.D. MATEI

POLITICĂ ȘI CARACTERE

16 Căldura sfinxului
Iuliu Maniu
C. XENI

HOOVER INSTITUTION

20 O parodie anunțată
August 1946. Avertisment privind falsificarea alegerilor
L. COȘOVANU

♦

22 Elegie pentru ingeniozitate
Interviu cu Henri Coandă
M. RADNEV

27 Pământul cu elice
Țara morilor de vânt
F. STOKHUYZEN

28 Orașul locotenentului olandez
Madurodam

33 Satelitul sfidător sau sfidat?
România în Tratatul de la Varșovia
M.E. IONESCU

39 Gambitul Curiei papale
Ion Gh. Maurer la Vatican
A. POPESCU, C. BARBU

44 23 August – revelator de conduite
Oportunism și corecturi
GR. NICULESCU-BUZEȘTI

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

50 Mitul basilisei Teodora
M.D. TÎRNĂ

♦

53 Fast pe malul Cricovului
Familia Bellu și conacul ei
G. NICOLAU

VINE MODERNIZAREA!

57 O, ce muzică, maestre...
De la Mavrogheni la Flechtenmacher
A.-S. IONESCU

62 Coase și ciomege contra gloanțe
Răscoala din 1888
S. CRISTESCU

♦

66 Laurii îndoliați
1918. Periplu prin capitalele învinșilor și învingătorilor
T. STĂNESCU-STANCIU

72 Hitler între femei
R. BERGMANN

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

75 Români în negru
Voluntari în Waffen SS
C.I. SCAFEȘ, H. VL. ȘERBĂNESCU

♦

79 Trăsnet din neant
V. IONESCU

83 Din vremea când nu plăteam adiționale
Telefonul la 1901
AL. K. LUCA

86 Politică în clinchet de tacâmuri
Dineu cu ducele și ducesa de Windsor
H.P. MORAND

89 Imperator trei luni
Pertinax
A. RÖSGER

EVENIMENT

15 Cu Eustory prin Europa

32 Carte de învățături
Banca Națională a României lansează seria „Laureații Nobel în economie"

85 Un deceniu de învățământ bancar

92 Mărturii ale romanității la Muzeul Suțu
I. ZĂNESCU

RUBRICI

31 Cititorii scriu istorie
Sebeș – 800 ani

49 Pentru biblioteca dumneavoastră

88 Amprente în timp
Fotografii de la cititori

93; 94; 95
Rebus; Dialog; Blitz... Concurs

LEI PARALEI

IACOB NEGRUZZI

Lei paralei se găsesc precum în toate țările așa și la noi. Mai înaintați decât secolul lor, ei s-au lepădat de legăturile neîndemânate ale patriei, – idei ce le par învechite –, și sunt declarați cetățeni ai lumii – cosmopoliți.

Paraleul merge foarte bine gătit, după moda cea din urmă; el are mustețe și barbișă sau mustețe și favorite. Aceste, ca și părul capului, sunt totdeauna pomăduite și frizate cu cea mai mare artă. Când îl vezi în trăsură, răzemat cu grație, cu picioarele întinse și aruncate unul peste altul, cu pălăria bine netezită, cu capul înțepenit pe umere, lăsând să cadă în dreapta și în stânga ochiri disprețuitoare, cele mai multe ori prin o mică sticlă înfiptă într-un ochi, ai crede că el e stăpânul absolut asupra tuturor bieților muritori care aleargă pe jos după trebile și nevoile lor. Paraleul are mulți amici și mai cu samă pe toate persoanele care însemnează ceva prin talentul, averea sau poziționea lor [...]

Afară de baluri, ceea ce le place mai mult paraleilor și paraleoaicelor sunt călătoriile. Pe la băi îi găsești totdeauna și-i recunoști după costumul lor de fantezie. Colori de rochie sau straie care bat la ochi, pălăriuțe mici pe vârful capului sau puse pe o ureche cu cozi de mai mulți coți de lungi, pe nas un *pince-nez* de aur și cu pietre scumpe etc. te fac de-i recunoști de departe. Numai când cauți numele lor în lista străinilor te miri de unde au ieșit atâți conți, marchizi și duci în țara noastră! Vasilică Curcan se numește *Contele Curcano-Mirmilitzki;* Costachi Gîrlă se numește baronul *Constantin Garla de Afumata;* ducesa Bute, născută Lopata – *Princesa Bostano Crastavetzki, născută Pitringello-Barabulla* etc. Pe cărțile de vizită unde stau scrise aceste nume, vezi și câte o coroană ducală sau princiară cu o stemă împărțită în patru câmpuri pe care sunt desemnate flori rare sau păseri năzdrăvane sau alte semne și imagini alegorice, în jurul cărora vezi săbii, steaguri și tunuri. Toate aceste au rămas, se-nțelege, în familiile lor din neam în neam, în șir de multe secule. Când aude un biet străin nume ca *Garla de Afumata* sau *Pitringello-Barabulla,* cum să nu creadă că între strămunii actualilor baroni și principi trebuie să fie o mulțime de cavaleri rătăcitori, de cardinali, de mareșali? [...]

Însă anii trec, vine un timp când frumusețea dispare, când nervele slăbesc, când și paraleii se simțesc cuprinși de îngrijire pentru un viitor necunoscut, când, ca la toți ceilalți muritori neprivilegiați, problema vieței trece prin minte cu iuțeala fulgerului; când, în ciuda candelelor ce aprind paraleoaicele la icoana din ietac și a luminării ce trimit la biserică, plăcerile cele vechi le-au zis rămas bun. O lege fatală și comună îi silește și pe dânșii la supunere; bătrânețele vin – bătrânețele... ce se fac ei atunci?

O, tăcere!

(*Scrieri,* vol. I, Ed. Minerva, 1980).

1918-1920. ROMÂNIA REFUZĂ SĂ OCUPE UCRAINA

FLORIN ANGHEL

După redobândirea independenței (11 noiembrie 1918), Polonia a promovat o politică de recâștigare a întregului „spațiu al polonității", adică a tuturor teritoriilor pierdute începând cu anul 1772 prin cele trei împărțiri succesive ale țării între Rusia, Prusia și Austria. Elitele politice și intelectuale polone aveau în vedere realizarea unei formațiuni statale cuprinse între Marea Baltică, Munții Carpați, Nipru și Dvina, înglobând însă – pe lângă teritoriile polone – și părți însemnate din Lituania, Bielorusia și Ucraina.

La începutul anului 1919, guvernul din Varșovia nu avea încă o armată regulată, nu deținea un buget, nu înființase structuri administrative locale și centrale reprezentative și nici măcar nu știa peste ce anume teritorii își putea extinde efectiv autoritatea.

Lituania refuza cu obstinație orice sugestie de a participa la o uniune cu Polonia, iar presiunile acesteia în vederea integrării prin orice mijloace a Lituaniei sau măcar a orașului Vilnius au obligat guvernul baltic să găsească refugiu într-un tratat de alianță cu Rusia Sovietică. El a fost încheiat în iulie 1920 și garanta apartenența Vilniusului la statul lituanian independent. După izbucnirea războiului polono-sovietic (25 aprilie 1920), un corp de oaste polon a ocupat Vilniusul în octombrie și a proclamat unilateral Republica (polonă) a Lituaniei Mijlocii. Ea nu a fost recunoscută de nici un stat. În ianuarie 1922, Polonia a anexat-o.

Situația din Bielorusia – a cărei anexare integrală o doreau polonezii – era la fel de complicată. Incapacitatea militară și politică a Varșoviei, ca și opoziția violentă a Rusiei Sovietice au condus tot spre o soluție de compromis: orașul Minsk și Bielorusia răsăriteană au format R.S.S. Bielorusă, în vreme ce Grodno și teritoriile bieloruse occidentale au intrat direct în componența

Biserica Andreevskaia, unul din monumentele de arhitectură reprezentative ale Kievului

Poloniei, conform prevederilor tratatului de pace sovieto-polon semnat la Riga în 18 martie 1921.

Cât privește Ucraina, guvernul polon a stabilit de la bun început anexarea Galiției (cu orașul Lvov) și a zonelor de pe malul Niprului. Cum, pentru 1919 cel puțin, nimeni nu părea a deține inițiativa acțiunilor politice și militare în spațiul ucrainean, Polonia a căutat să convingă guvernul român să accepte o acțiune militară comună în Ucraina, pentru a împărți și administra un teritoriu cât mai întins.

Care era însă realitatea din Ucraina?

După abdicarea țarului Nicolae II, în martie 1917, la Kiev s-a constituit Rada Centrală (autonomă) a Ucrainei, sub conducerea naționalistului Mihailo Hrusevski. În iulie 1917, Rada Centrală i-a încredințat lui Vladimir Vinnicenko sarcina de a forma un guvern național, cu Semion Petliura ca ministru pentru probleme militare. Cucerirea puterii de către bolșevici, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, și presiunile germane asupra factorilor politici de la Kiev de a se desprinde de Rusia au determinat Rada Centrală să proclame, la 25 decembrie 1917, independența Republicii Populare Ucrainene.

J. Pilsudski

Încă la sfârșitul anului 1917, în cadrul conducerii Republicii Populare Ucrainene s-au accentuat disputele dintre liderii tradiționaliști ai Radei Centrale, înclinați mai mult spre o autonomie, și cei din jurul hatmanului Pavel Skoropadski, sprijinit direct de germani. Hatmanul, devenit lider al Ucrainei în perioada martie-noiembrie 1918, urmărea să asigure independența deplină față de Rusia și să reconstituie „patrimoniul teritorial istoric" al Kievului. În paralel, cu puțin timp înainte de semnarea păcii separate de la Brest-Litovsk între Rusia Sovietică și Puterile Centrale (3 martie 1918), armata roșie a impus la Harkov un „guvern sovietic ucrainean" și a proclamat Republica Sovietică Socialistă Ucraineană, iar trupele acesteia au trecut la ofensivă, la sfârșitul lunii februarie 1918 reușind să ocupe Kievul. Prin tratatul semnat la Brest-Litovsk, Puterile Centrale au impus Rusiei Sovietice recunoașterea independenței R.P. Ucrainene și retragerea trupelor bolșevice de pe teritoriile acesteia.

O propunere surprinzătoare

Prăbușirea militară a Puterilor Centrale, dezmembrarea Austro-Ungariei și retragerea trupelor germane din Ucraina au atras și teritoriile administrate până atunci de Austro-Ungaria în conflictul de interese. În noiembrie 1918, naționaliștii ucraineni proclamaseră o „republică ucraineană" cu capitala la Cotmani, în nordul Bucovinei, și ceruseră integrarea în Ucraina. Proiectul a fost zădărnicit prin intrarea trupelor române în Bucovina. Un alt proiect viza proclamarea unui stat ucrainean în Galiția, cu capitala la Lvov și care includea și Bucovina; în fruntea lui ar fi trebuit să vină arhiducele Wilhelm de Habsburg, vărul ultimului împărat austro-ungar. Intervenția rapidă a trupelor române și polone în Pocuția în mai-august 1919 (*Magazin istoric*, nr. 1/1995) a pus capăt acestei încercări, iar arhiducele Wilhelm a fost arestat de români.

După retragerea trupelor germane din Ucraina, hatmanul Skoropadski nu s-a mai putut menține la putere și la sfârșitul lunii noiembrie 1918 conducerea a fost preluată la Kiev de un Directorat în frunte cu Semion Petliura, adept convins al independenței țării sale, dar incapabil să propună un program coerent de organizare internă a statului.

Profitând de slăbiciunile noului regim de la Kiev, la sfârşitul anului 1918, armata roşie a declanşat o ofensivă generală. Directoratul R.P. Ucrainene a declarat oficial război Rusiei Sovietice, la 16 ianuarie 1919, mizând pe ajutorul trupelor aliate (în special franceze) – debarcate în Crimeea pentru a-l sprijini pe generalul alb-gardist Denikin – şi chiar pe concursul Poloniei. Lipsiţi de sprijin, naţionaliştii n-au putut rezista şi, la 5 februarie 1919, armata roşie a ocupat din nou Kievul, instaurând un Consiliu al Comisarilor Poporului al R.S.S. Ucrainene, condus de Cristian Rakovski. La sfârşitul lui aprilie 1919, bolşevicii au ocupat şi Odessa.

Acestea au fost împrejurările în care guvernul polon a propus României o soluţie surprinzătoare: împărţirea şi administrarea Ucrainei!

Primele referiri la o acţiune comună româno-polonă în spaţiul ucrainean datează din decembrie 1918: câteva mesaje trimise, prin Paris, către generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General al armatei române, de către liderii Comitetului Naţional Polon din Franţa şi Marea Britanie. Puţin mai târziu, în primăvara lui 1919, organizatorul Ministerului de Externe polon, contele Aleksander Skrzynski, i-a adresat premierului român I.I.C. Brătianu alte mesaje referitoare la aceeaşi problemă. În aprilie 1919, delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris i-a fost remis, prin intermediul aceluiaşi Skrzynski, un document din partea primului ministru şi ministru de Externe polon Ignacy Paderewski, în care erau prezentate principalele obiective ale diplomaţiei poloneze în Răsărit. Potrivit textului respectiv, Polonia era interesată să reintegreze teritoriile care îi aparţinuseră înainte de 1772 şi avea *nevoie de ajutor* în „efortul copleşitor" de a pune bazele unui stat ucrainean puternic, capabil să reziste ofensivei militare şi propagandistice a Rusiei Sovietice. Paderewski făcea apel la *înţelegerea deplină şi participarea* României la acest „proces" – singurul care ar fi garantat apartenenţa definitivă a provinciilor recent unite cu teritoriile lor naţionale: Galiţia Orientală (Polonia) şi Basarabia (România).

Trupe române în Kolomea (1919)

Încurajări nemotivate

Bazându-se pe acceptul necondiţionat al părţii române de a participa la acţiunea militară din Pocuţia (mai-august 1919), dar care, pentru partea română, izvorâse din cu totul alte raţiuni, guvernul polon, prin acelaşi Skrzynski, a reluat propunerea privind *o mai bună administrare a teritoriilor ucrainene ameninţate de invazia bolşevică;* sugestia a fost lansată pe diferite canale atât lui Ionel Brătianu, cât şi regelui Ferdinand. Nu avem însă nici o dovadă documentară privind răspunsul părţii române, dacă acesta a existat. Putem afirma însă că la Bucureşti nu se putea vorbi despre o atitudine categorică, iar partea polonă a interpretat tăcerea drept o încuviinţare.

Astfel, la 16 august 1919, cu ştiinţă mareşalului Jozef Piłsudski şi a lui Ignacy Paderewski, contele A. Skrzynski a prezentat părţii române *prima propunere concretă şi oficială privind ocuparea militară imediată a Ucrainei de către trupele*

române și polone. Partea polonă preconiza instalarea unei administrații dualiste, statul român putând primi în administrare proprie un teritoriu cuprins între Nistru, Nipru și Marea Neagră, fără a se face și o delimitare nordică, dar ea nu ar fi depășit o linie imaginară, pornind din dreptul orașului Lvov. Acest proiect – explica oficialul polon – urmărea să „organizeze serios" viitorul stat ucrainean, în condițiile în care Directoratul din Kiev se dovedise incapabil să reziste în fața ofensivei armatei roșii. România și Polonia erau interesate să acționeze în Ucraina pentru a evita o „invazie bolșevică" și să asigure „stabilitatea la frontierele răsăritene". Dacă „efortul civilizator" ar părea costisitor pentru români, partea polonă avansa ideea ca „teritoriile ocupate și administrate" să fie folosite, în viitor, ca „zone de tampon".

Cristian Rakovski

Știm cu siguranță că propunerea polonă a fost cunoscută factorilor politici și militari din București. Marele Stat Major român și unii lideri politici, precum generalul Averescu și Take Ionescu, au optat însă pentru neutralitatea cea mai adâncă, în vreme ce regele Ferdinand și unii fruntași liberali păreau să încline spre o intervenție militară. Cert este că nu a existat un răspuns oficial din partea României. De aceea, probabil, Varșovia s-a considerat încurajată în demersurile sale.

Între timp, contele Skrzynski a fost numit ministru plenipotențiar al țării sale la București. Tot la inițiativa mareșalului Piłsudski, la 20 septembrie 1919, Skrzynski i-a oferit șefului guvernului român un proiect de colaborare care prevedea: Ucraina să fie ocupată militar de către cele două țări, după care România și Polonia să stabilească acolo un protectorat sub egida Societății Națiunilor. La acea dată, Polonia era deja angajată în conflicte militare cu Rusia Sovietică și în dispută diplomatică cu Lituania pentru Vilnius. Conștientă că nu va putea atrage România de partea sa în astfel de condiții periculoase, Varșovia s-a străduit să dea impresia Bucureștilor că ar fi obținut asentimentul prealabil al Aliaților, așa cum se întâmplase în cazul acțiunii armatei române împotriva revoluției bolșevice din Ungaria. Nici până azi însă nu există o dovadă documentară că ar fi existat un asemenea asentiment din partea Franței sau a Marii Britanii.

De data aceasta, primul ministru Ionel Brătianu a respins oficial o astfel de colaborare și a încercat să-l lămurească pe ministrul polon că „România nu dorește aventura", că o soluție mai bună ar fi intensificarea negocierilor pentru stabilirea termenilor unei alianțe politico-militare româno-polone.

În paralel, Ionel Brătianu a cerut ministrului român la Varșovia, Alexandru Florescu, să sondeze terenul spre a da lămuririle necesare cu privire la proiectele polone. După discuții cu mareșalul Piłsudski și alți lideri politici poloni, ministrul Florescu a ajuns la concluzia că toți dovedeau „o imprecizie și o fantezie pe care socotesc că se cuvine a nu le lua în seamă decât sub beneficiu de inventar". În octombrie, Bucureștii transmiteau, prin „canalul" Skrzynski, că România nu dorea teritorii ucrainene și că o intervenție militară în Răsărit nu era de dorit atâta vreme cât Polonia se afla angajată în mai multe conflicte cu vecinii săi. Mai mult (și acest lucru a deranjat cercurile politice din Varșovia), guvernul român dorea să sprijine o Ucraină independentă prin stabilirea de „raporturi directe" cu Directoratul din Kiev.

La aflarea acestui răspuns, mareșalul Piłsudski l-a chemat pe ministrul Florescu, împărtășindu-i îngrijorarea Poloniei față de intenția României de a „abandona o politică răsăriteană comună". Partea română ar trebui să înțeleagă că ocuparea și administrarea în

comun a Ucrainei ar fi soluția cea mai potrivită pentru a se ajunge la o alianță româno-polonă „de neclintit", ar aduce „pacea și securitatea" în zonă și ar spori prestigiul celor două țări în fața altor „pretendente" la rolul de „lideri regionali" (mareșalul nominalizase în mod explicit Cehoslovacia). Amplul raport expediat în 7 noiembrie 1919 la București de către ministrul Florescu este însă deosebit de limpede: „Polonia – aprecia el – nu s-a decis încă să renunțe la niște visuri de mărire pe care le hrănesc amintirile unui trecut glorios și un șovinism exagerat. Polonia, în momentul de față, nu pare a fi încă destul de coaptă pentru a oferi un reazem de așa natură încât să poată fi transformat în alianță."

Refuz categoric

Primăvara anului 1920 a adus evoluții spectaculoase. În spiritul „ideii federaliste", dar și ca o măsură de apărare în fața tot mai deselor provocări politice și militare bolșevice, mareșalul Piłsudski a ordonat declanșarea ofensivei generale contra armatei roșii. În paralel, Varșovia a demarat negocieri cu Directoratul din Kiev, sprijinindu-l pe Petliura, cu condiția ca acesta să accepte un control aproape total al polonezilor asupra problemelor administrative, economice, politice și militare din Ucraina. În aprilie 1920 s-a încheiat un tratat de alianță între cele două țări, în baza căruia multe din atributele suveranității ucrainene (concesionarea porturilor maritime și a transporturilor, controlul direct asupra armatei și al unor ministere etc.) fuseseră cedate Varșoviei. Mai mult, trupele polone au ocupat, la 7 mai 1920, orașul Kiev.

Generalul I. Zadik la Cernăuți (1920)

La sfârșitul lunii aprilie 1920, într-un mesaj trimis premierului român Al. Averescu, mareșalul Piłsudski revenise cu propunerea de a „pregăti" o „alianță" cu România, pentru a „ocupa, împărți și controla" teritoriile ucrainene, pentru că „nimeni nu mai știe ce este acolo". Piłsudski îi acuza pe Aliați că, la Versailles, nu asiguraseră *de jure* frontierele răsăritene ale Poloniei și același lucru îl făcuseră, după părerea lui, și în problema Basarabiei. „Dacă Aliații nu au politică în răsăritul Europei – transmitea el guvernului din București – s-ar cuveni ca România și Polonia să aibă o politică și să o impună."

După această discuție, pe care mareșalul Piłsudski a avut-o cu ministrul român la Varșovia exact în momentele în care trupele polone ocupaseră Kievul, partea polonă a făcut o ultimă propunere de împărțire a Ucrainei; oferta avea în vedere de astă dată doar o mică porțiune din litoralul Mării Negre, cu portul Odessa, și regiunea dintre Nistru și Bug, ca o zonă tampon împotriva atacurilor bolșevice.

Înainte de a transmite refuzul său categoric de a participa la orice proiecte de acest fel, guvernul român a informat diplomația franceză. Ministrul francez la Praga a fost înștiințat de ministrul român de Externe Take Ionescu și, deși Parisul nu a dat nici un semn că s-ar fi opus planurilor poloneze, poziția generalului Averescu a rămas fermă: respingerea oricăror planuri de participare a României la conflictele din răsărit și stoparea negocierilor româno-polone în vederea încheierii alianței bilaterale, până la rezolvarea deplină a disputelor militare polono-sovietice. ■

Ctitori și ctitorii

Petru I Mușatinul, ctitor al bisericii Mirăuți din Suceava, pictură din secolul XIX

În cele aproape trei decenii și jumătate care s-au scurs de la apariția primului său număr, Magazin istoric **a devenit, treptat, nu numai o prezență familiară în peisajul publicațiilor cu conținut istoric din România, ci, pentru cea mai mare parte a cititorilor săi, un foarte prețuit „furnizor" de cunoștințe referitoare atât la multimilenara noastră istorie, cât și la trecutul altor popoare și regiuni ale lumii. În calitate de vechi (și, spre regretul meu, nu tocmai statornic) colaborator al** Magazinului istoric, **am propus – și m-am bucurat să constat că sugestia a fost primită cu interes – inițierea unei rubrici, al cărei titlu,** Ctitori și ctitorii, **să facă posibilă prezentarea succintă a unui întreg șir de ctitori din istoria noastră națională, chiar dacă faima unora dintre ei a devenit perenă, în timp ce altora abia le-a străbătut numele până la noi.**

CETĂȚILE DE PIATRĂ ALE LUI PETRU I MUȘATINUL

MIRCEA D. MATEI

Pentru istoria proaspăt-întemeiatului stat medieval de la est de Carpați – Moldova –, anii de început ai ultimului sfert al secolului XIV pot fi considerați un adevărat moment de cotitură (ale cărui consecințe se vor resimți vreme de aproape trei secole). Aceasta datorită inițiativelor voievodului Petru I Mușatinul (1375-1391), care, în esență, exprimau o gândire politică și militară profundă a voievodului: constituirea unui sistem unitar și puternic de apărare a țării, bazat pe cetăți.

Până și Cantemir

Izvoarele scrise – atât cele interne, cât și cele străine – ajută prea puțin la stabilirea etapelor constituirii acestui sistem unitar defensiv al Moldovei. Secole în șir, numele adevăratului său ctitor a rămas necunoscut. Până și marele voievod-cărturar Dimitrie Cantemir și-a exprimat neputința de a arunca o rază de lumină asupra începuturilor cetăților Moldovei. În astfel de condiții, nu mai poate surprinde faptul că abia la mijlocul secolului trecut – și exclusiv datorită cercetărilor arheologice – ceața a început să se risipească. Ea a lăsat loc chipului luminos al voievodului Petru I Mușatinul, care a gândit, primul, în ce trebuia să constea „coloana vertebrală" a sistemului defensiv al Moldovei, atât de amenințată de pericole externe.

Pentru Moldova, necesitatea asigurării unui sistem defensiv coerent devenise evidentă, încă de când voievodul Bogdan pusese bazele statului de sine stătător est-carpatic. Prin alungarea urmașilor maramureșeanului Dragoș – cel căruia i se potrivea, de minune, trei secole mai târziu, aprecierea cronicarului, potrivit căreia „fost-au, la început, domnia ca o căpitănie" –, Bogdan crease premisele unei încrâncenate și de lungă durată adversități a regatului Ungariei față de o Țară a Moldovei ce dovedise îndrăzneala să iasă de sub stăpânirea și controlul efectiv ale regilor apostolici.

Pe plan politic, Lațcu (1367-1375), predecesorul lui Petru I Mușatinul, reușise să-și asigure, pentru sine și pentru Țara Moldovei, protecția Papei Urban V; voievodul moldovean îi exprimase acestuia dorința sa de a îmbrățișa (alături de membrii familiei domnești, de boieri și chiar de poporul de rând al Moldovei) ritul Bisericii occidentale, intrarea Moldovei sub protecția nemijlocită a papalității, punând țara la adăpost de politica agresivă a regalității maghiare. Lui Petru I Mușatinul, însă, acțiunile din anii '70 ai secolului XIV nu i-au mai apărut la fel de asigurătoare. În consecință – și, poate, și pentru a contracara consolidarea pozițiilor catolicismului în Moldova, consolidare dorită și favorizată de însăși mama voievodului, Doamna Margareta, care se bucura de distinsa prețuire a papalității –, Petru I Mușatinul și-a manifestat alte opțiuni. El a ales alte căi pentru a asigura Moldovei scutul de care avea nevoie împotriva Ungariei.

Biserica din Rădăuți

În primul rând, și-a arătat disponibilitatea de a păstra relații corecte, dar nu foarte angajante, cu ordinele călugărești catolice din Moldova, fără să omită, însă, să precizeze că face aceasta la insistențele mamei sale.

După planuri inadecvate

Pe plan extern, însă, Petru I s-a orientat către Polonia, apropiere ce nu numai că nu presupunea riscantele concesii făcute de Lațcu papalității, dar era făcută în condiții deosebit de demne pentru Moldova. A dovedit-o tratatul de vasalitate-suzeranitate din anul 1387.

Ceva se petrecuse însă în Moldova între anii 1375 (începutul domniei voievodului Petru I) și 1387, anul tratatului. Acel *ceva* trebuie căutat în acțiunile de consolidare a Moldovei, pe plan militar, întreprinse de voievod. Primii zece ani ai domniei s-au caracterizat printr-un mare efort de a asigura un sistem de apărare, bazat pe fortificații de piatră. Anterior anului 1375, pe teritoriul Moldovei nu au existat cetăți de piatră. Apărarea centrelor politice de caracter local (reședințe de cnezate-voievodate) era asigurată de întărituri de lemn și pământ, de o eficiență cu totul relativă.

De la această inițiativă a voievodului, devenită principiu, nu s-a abătut nici unul din urmașii săi, până în secolul XVII: apărarea țării trebuia asigurată de *cetăți de piatră*. Nu există nici un indiciu că Petru I Mușatinul ar fi transferat orașelor această sarcină de fortificare a țării, în ciuda faptului că Transilvania i-ar fi oferit suficiente argumente în favoarea eficienței fortificațiilor orășenești de piatră. Ceea ce nu l-a

împiedicat, însă, să manifeste mare grijă față de principalele orașe ale țării.

Desfășurarea aproape concomitentă a lucrărilor de construcție la cetățile de piatră ctitorite de către Petru I Mușatinul (cetatea de pe latura de vest a orașului Suceava – numită, în mod curent, cetatea Șcheia –, cetatea Neamț și, în sfârșit, fortul mușatin al viitoarei Cetăți de Scaun a Sucevei) a impus Moldovei un efort material și uman uriaș, ceea ce pune într-o lumină nouă resursele materiale ale statului, de curând întemeiat. Aproape în unanimitate, istoricii au apreciat până acum aceste resurse doar în lumina uriașei sume de trei mii de ruble de argint pe care, în 1388, Petru I Mușatinul a împrumutat-o suzeranului său polon, Vladislav Jagiello, la solicitarea acestuia.

Groși, primele monete emise în vremea lui Petru I Mușatinul

În lipsa unei experiențe proprii a moldovenilor în domeniul construcțiilor militare de piatră, din ce areal geografic să-și fi recrutat voievodul arhitecții și meșterii de înaltă calificare, pentru construcția celor trei cetăți, alături de care au lucrat meșterii localnici? Specialiștii sunt unanimi în afirmația că cetățile de piatră de la Suceava și Neamț au fost construite pe baza unor planuri inadecvate formelor de relief pe care erau amplasate. Mai cu seamă în cazul cetăților Șcheia și Neamț, arhitecții aduși de voievodul moldovean, nefamiliarizați cu alte planuri, au făcut eforturi, ușor de observat, de a le adapta formelor locale de relief. A rezultat, astfel, o cetate romboidală, la Șcheia, și o alta, cu un plan destul de greu de definit, la Neamț. Mai ales la Neamț, relieful muntos, neadecvat construcțiilor de plan dreptunghiular, a impus constructorilor adoptarea unei soluții neîntâlnite în teritoriul est-carpatic. Forma trapezoidală, cu latura mare ușor arcuită, este expresia cea mai convingătoare a dificultăților de care s-au lovit constructorii străini, care au trebuit să adapteze planuri familiare lor la forme de teren, cu totul improprii acestora. Și tot la Neamț, din aceleași motive, turnurile pătrate – care, la Șcheia și la Cetatea de Scaun de la Suceava, fuseseră construite, așa cum era normal (dar și posibil!), în afara incintei – au fost plasate *în interiorul* incintei, soluție, evident, impusă de condițiile locale.

Cu sprijinul lui Vladislav Jagiello

În literatura românească de specialitate, încă din anii '60 ai secolului trecut, continuă să se discute (uneori cu aprindere) originea și zonele geografice din care fuseseră chemați, în Moldova, acești arhitecți și meșteri. În ultima vreme, însă, cea mai mare parte a cercetătorilor pare să accepte opinia (exprimată de noi, cu aproape patru decenii în urmă) că voievodul moldovean a făcut apel la meșteri și arhitecți germani, a căror activitate se desfășurase, anterior, în teritoriile polono-baltice.

Ridicarea cetăților de piatră ale Moldovei s-a produs într-un interval de circa un deceniu – se știe îndeobște –, dar este posibil ca acest uriaș efort al voievodului să fi fost și mai concentrat , în intervalul 1382-1387. Limita inferioară a acestui interval are un caracter ipotetic, dar, în sprijinul acceptării ei, poate fi invocată o realitate istorică: în perioada 1372-1382, în care Ludovic cel Mare, regele Ungariei, deținea și coroana Poloniei, este foarte greu de admis că el ar fi privit favorabil și chiar ar fi sprijinit consolidarea pe plan militar a unei Moldove asupra căreia continua să emită pretenții.

Tocmai de aceea, apare ca mult mai plauzibilă crearea sistemului defensiv al Moldovei abia *după* anul 1382, când, prin căsătoria cu Jadwiga, marele cneaz al Lituaniei, Vladislav Jagiello, devine rege al Poloniei și începe să manifeste un interes deosebit pentru Moldova, ceea ce, în ultimă instanță, a încurajat și orientarea spre vecinul din nord a voievodului moldovean.

În schimb, limita superioară a intervalului avansat de noi, pentru încheierea procesului de închegare a sistemului defensiv al Moldovei, și anume 1387, este o certitudine. În actul care însoțește jurământul de vasalitate față de regele Poloniei, la Liov, în septembrie 1387, ca și în cel semnat de boierii moldoveni, cu același prilej, se face o precizare esențială pentru discuția de față: „Ne supunem pe noi, poporul și țara noastră a Moldovei, *cetățile* și celelalte domenii" [s.n. – *M.D.M.*]. Or, este mai mult decât plauzibil că Petru I Mușatinul se putuse bucura nu numai de acordul, ci chiar și de sprijinul lui Vladislav Jagiello. Acesta era interesat de existența unei Moldove puternice, capabile să se opună pretențiilor dominatoare ale regatului Ungariei, dar și în măsură să asigure liniștea necesară desfășurării unui comerț de tranzit, de importanță vitală pentru negustorii polonezi. Ei erau prezențe timpurii și foarte active pe „drumul moldovenesc", apoi vor deveni principali beneficiari ai lui chiar din primii ani ai domniei lui Alexandru cel Bun, care în octombrie 1408 acordă un privilegiu comercial negustorilor lioveni.

Petru I Mușatinul nu a construit numai cetăți de

Vladislav Jagiello

piatră. Spre sfârșitul domniei, din rațiuni de ordin politic, militar și economic, același voievod a patronat și construirea unei cetăți de lemn și pământ. Prin poziția ei la confluența Siretului cu Moldova, cetatea de lemn și pământ de la Roman, încă puțin cunoscută publicului larg, în ciuda faptului că cercetarea ei s-a încheiat de mai bine de trei decenii, vădește amploarea și complexitatea inițiativelor voievodului moldovean, menite să asigure țării sale o capacitate de apărare de care nu dispusese până la el.

Privită ca instituție, domnia a urmărit să-și impună prezența și autoritatea în principalele centre urbane ale țării. Același voievod Mușatin ne apare în calitate de ctitor, și al unor *curți domnești* în două din cele mai importante orașe ale Moldovei (Suceava și Piatra Neamț), evidențiind prin aceasta o a doua componentă a *politicii sale de stat.*

Curtea de la Hârlău

Până la domnia lui Petru I Mușatinul, informațiile referitoare la asemenea curți domnești sunt, practic, necunoscute. Dar este de neadmis ca într-un Siret ce aspira la cinstea de a deveni o reședință de episcopie catolică să nu fi existat o astfel de curte. În corespondența sa cu Papa Urban V și, ulterior, cu Grigore XI, voievodul Latcu nu pomenește nimic despre existența unei curți voievodale. Nu ni se pare, însă, de exclus eventualitatea ca reședința domnească să se fi aflat, până la anul 1370, într-un stadiu incipient, iar după acest an să se fi situat „în umbra" episcopiei catolice, pe care o solicitase cu atâta insistență.

Petru I, *voievod ortodox* (rămâne încă sub un mare semn de întrebare valoarea documentară a relatării târzii a lui Ioan de Sabatieh, privind apartenența la catolicism a fiului Doamnei Margaretha), a

rezidat foarte puțin timp în Siret, unde avea de suportat, concomitent, presiunile călugărilor catolici și pe cele ale mamei sale, *Margaretha de Sereth* (așa cum era numită în corespondența cu papalitatea). Tocmai de aceea, rămân la părerea – nu aici exprimată pentru prima dată – că, exceptând situațiile în care era *obligat* să fie prezent în Siret, voievodul a preferat să rezideze la *Hârlău*.

Chiar dacă unii specialiști ezită încă să accepte ideea existenței unei curți domnești la Hârlău, în timpul domniei acestuia, nu mi se pare lipsit de importanță să amintesc că Petru I nu a emis nici un document din Siret. În schimb, un act din 1 mai 1384 – prin care Petru I, ce se intitula „duce al Țării Moldovei", dăruia venitul cântarului (după alte interpretări al vămii) din orașul Siret Bisericii dominicanilor – are ca loc de emitere (ceea ce presupune existența, acolo, a unei cancelarii domnești) o localitate al cărei nume îl amintește pe al Hârlăului (*In villa Horleganoio*).

În schimb, prima ctitorie certă a unei curți domnești de către voievodul moldovean se leagă de numele Sucevei care, odată cu deceniul nouă al secolului XIV – și ca urmare a inițiativei aceluiași Petru I –, va deveni principala reședință a domniei Moldovei, pentru mai bine de două veacuri. Trecând peste efectul benefic pe care l-a avut asupra dezvoltării viitoare a Sucevei mutarea „capitalei" țării de la Siret în Suceava, este de observat că, prin măsurile adoptate, voievodul a urmărit două obiective precise, care vorbesc de la sine: concomitent cu ridicarea cetății Șcheia, a pus să se construiască, în Suceava, nucleul (la început destul de modest) unei reședințe private a domniei, care va deveni, treptat, în lungul mai multor veacuri, cea mai importantă curte domnească a Moldovei.

Nu Roman, ci Petru

Dacă, până în momentul de față, nu s-a putut găsi o explicație pe deplin satisfăcătoare faptului că reședința domnească a fost construită din lemn, în timp ce la Șcheia se construia o puternică cetate de piatră, așa cum va fi și viitoarea Cetate de Scaun, devine tot mai plauzibilă opinia că, în condițiile momentului, familia și anturajul domnesc se adăposteau în cetate, nucleul viitoarei curți domnești căpătând, mai curând, un caracter simbolic.

Nu același lucru se poate spune, însă, despre cea de-a doua ctitorie aulică a aceluiași Mușatin, și anume despre curtea domnească ridicată în așezarea orășenească *Piatra lui Crăciun*, actualul oraș Piatra Neamț. În lipsa unei puternice cetăți de piatră, care să îi asigure apărarea, Piatra lui Crăciun a găzduit o curte domnească cu impunătoare ziduri de piatră și numai lipsa unor cercetări arheologice ample ne împiedică să apreciem rosturile adevărate ale acestei noi ctitorii domnești. Judecând, însă, după grosimea zidurilor încă păstrate, nu ar fi exclus ca acestea să fi cuprins chiar și o parte a orașului.

În această eventualitate, Piatra lui Crăciun apare ca un caz unic – în teritoriul de la est de Carpați – de oraș apărat, parțial, de ziduri de piatră. În cazul confirmării ei prin viitoare cercetări, ipoteza aceasta ar deschide perspective nebănuite în aprecierea rolului de excepție pe care l-a jucat voievodul Petru I Mușatinul în alcătuirea unui sistem perfect închegat de apărare a țării, sistem bazat pe cetăți și curți domnești.

Toate aceste inițiative și ctitorii nu erau, în realitate, decât preludiul celui mai important eveniment din viața statală a Moldovei, cu care, de altfel, s-a și încheiat domnia primului Mușatin: întregirea teritorială a Moldovei, în granițele ei naturale, de la munte până la Mare. Așadar, nu Roman I este cel care a realizat amintita întregire teritorială a Moldovei (după o domnie care începuse abia de trei sau patru luni), ci numai primul voievod despre care un act de cancelarie (din 30 martie 1392) menționa că își exercita stăpânirea asupra „Țării Moldovei de la munți până la țărmul mării". ■

CU EUSTORY PRIN EUROPA

Supranumit „Trepenviertel" (Cartierul treptelor), Blankenese este asemănat de localnici cu o cochilie de scoică ce adăpostește multe case frumoase. De o eleganță distinsă și un rafinament deosebit, Blankenese, situat în imediata vecinătate a râului Elba, este unul dintre cartierele de elită ale Hamburgului.

Aici a avut loc în săptămâna 19-26 august 2001 a treia ediție a Academiei de vară EUSTORY, organizată sub egida Fundației KÖRBER. Au participat delegații din 11 țări europene, în care se desfășoară concursurile de istorie din rețeaua EUSTORY (*Magazin istoric*, nr. 12/2000, 5/2001).

România, prezentă pentru prima dată la reuniune, a fost reprezentată de elevele Oana-Mara Șerban, clasa a-XI-a, Liceul din Poiana Câmpina, câștigătoarea premiului I la prima ediție a concursului Istoria mea – EUSTORY, Alina Verdeș și Luminița Cobzariu – clasa a-VIII-a a Școlii generale din comuna Borlești, județul Neamț, câștigătoarele premiului II la aceeași competiție, și de semnatara acestor rânduri.

Academia de la Hamburg a fost un excelent prilej de a cunoaște profesori și elevi pasionați de istorie din alte țări și de a vedea cum gândesc și lucrează ei. Ca și edițiile anterioare, și aceasta a avut o temă centrală: *„Reconcilierea prin povestiri orale? Este posibilă apropierea între oameni prin relatarea propriilor experiențe de viață?"*. Discuțiile purtate de către elevi cu supraviețuitori ai lagărelor de concentrare (veniți special din Polonia și Rusia), cu veterani din cel de-al doilea război mondial sau cu persoane implicate în conflictul palestiniano-israelian au reprezentat experiențe de neuitat pentru copii.

Ca noutate, ediția 2001 a Academiei de vară de la Hamburg a inclus un seminar separat pentru profesorii participanți. S-au discutat metodele noi în predarea istoriei – rolul lucrului în echipă și al elaborării de proiecte istorice, locul și rolul istoriei orale – multe aspecte putându-și găsi aplicații concrete în activitatea de predare la clasă.

Despre Hamburg am aflat foarte multe lucruri interesante de la ghizii noștri germani. Din vechiul centru al orașului s-au păstrat foarte puține edificii. În anul 1842, un incendiu devastator a distrus mai mult de jumătate din oraș. Luxosul Hôtel de Ville, în centrul orașului, precum și centrul administrativ și comercial au fost construite într-un stil arhitectonic modern în a doua jumătate a secolului al-XIX-lea. Istoria hanseatică a orașului Hamburg și-a pus amprenta durabilă asupra mentalității și comportamentului locuitorilor săi. Aceștia sunt animați de un puternic sentiment al libertății, nu acceptă să se plece în fața nimănui și nu agreează compromisul.

Un muzeu al ceaiului și cafelei unic în Europa, vechiul tunel ce trece pe sub Elba, inaugurat în anii 1907/1911, un miracol al tehnicii din acea epocă, podul peste Elba, precum și cea mai frumoasă construcție din port, Köhlbrandbrücke, datând din 1974, întregesc imaginea unuia dintre cele mai mari și mai prospere orașe din nordul Europei.

Prin tot ceea ce reprezintă, prin istoria, prin poziția sa geografică, precum și prin atmosfera sa prietenească, Hamburg s-a dovedit a fi locul cel mai potrivit pentru a găzdui o Academie de vară a cărei temă a fost reconcilierea prin intermediul istoriei orale. ■

Mirela ROTARU

IULIU MANIU

Iuliu Maniu

În România Mare abia constituită, nu s-a putut realiza din pricina intereselor înguste de partid și a neînțelegerilor dintre fruntașii politici, și o unificare a energiilor politice interne. Rivalităților din Vechiul Regat li s-a adăugat cea dintre regățeni și ardeleni.

Să vedem ce consecințe a avut o astfel de situație și cum a evoluat Iuliu Maniu, ca om politic, în România Mare.

La fel ca și la episodul anterior, întreruperile de text și completările noastre le-am marcat prin paranteze drepte.

Ion Mihalache

CONSTANTIN XENI

Iuliu Maniu își regrupează partizanii într-un partid care ia numele vechi din luptele ardelene: *Partidul Național*. Vede însă în curând imposibilitatea de a putea câștiga asentimentul regelui Ferdinand de a guverna țara cu un partid fără rădăcini puternice nu numai în Ardeal, ci și în Vechiul Regat. După moartea, în 1922, a lui Take Ionescu, amicii politici ai acestuia se raliară Partidului Național. Era un contigent important de experiență și de talente.

Lupta contra puternicului partid liberal se îngreuna și printr-un element dificil de prevăzut: ostilitatea regelui, care din cauze văzute și altele nevăzute, era complet înfeudat personalității lui Ionel Brătianu, devenit un adversar tot mai hotărât al lui Maniu. În așa măsură influența șefului liberal asupra suveranului, lipsit de energie, era hotărâtoare, încât atunci când, în aprilie 1926, guvernul liberal a fost nevoit să se retragă, s-a petrecut un fapt fără precedent.

Regele însărcinase pe Iuliu Maniu să formeze cabinetul. Era o necesitate cerută imperios de țară. Șeful Partidului Național primește însărcinarea, își formează lista ministerială, regele o aprobă, rămânând ca a doua zi dimineața noul guvern să depună jurământul. La ora 11 dimineața, noii miniștri, îmbrăcați în frac și cu decorațiile reglementare, sunt adunați în camera ce șeful noului guvern ocupa în hotelul Athénée Palace. I-am văzut personal. Partizani numeroși umpleau holul și trotuarul din fața hotelului. După atâția ani de luptă, sunase în fine și pentru ardeleni ceasul meritat al satisfacției. Se aștepta febril telefonul mareșalului regal, pentru ca cortegiul să pornească la Palat pentru jurământ. În fine, telefonul sună. Maniu, îmbrăcat în frac, ascultă. Mareșalul Palatului, pe-atunci N. Mișu, îi comunică hotărârea regelui Ferdinand de a reveni asupra deciziunii luate în ajun, însărcinând cu formarea cabinetului pe mareșalul Averescu! Maniu crezu întâi că e victima unei farse, ceea ce obligă pe Mișu să repete răspicat aceleași cuvinte.

Peste o oră depunea jurământul, spre uimirea generală, mareșalul Averescu. Lipsa de orice popularitate politică a partidului averescan era așa de notorie încât, de teama unei mișcări populare, patrule de soldați cu baioneta la umăr au început imediat să patruleze Capitala.

Ce şanse avea democraţia într-o ţară în care primului ministru desemnat, care aştepta, în frac, să depună jurământul în faţa suveranului, i se comunică, scurt, că regele şi-a schimbat decizia? Într-o ţară în care poporul nu avea vechi şi solide tradiţii de cultură politică? În care cei mai mulţi votau cu degetul sau punând o cruce?

Şi totuşi, societatea românească interbelică este astăzi un model către care ne întoarcem ca să reînvăţăm democraţia

Guvernul Maniu a plecat pe la casele fiecăruia şi a lepădat fracul! Un lucru ca acesta nu se poate uita. Şi desigur conştiinţa rănită a lui Maniu nu l-a uitat. După modul cum fusese tratat la primul său contact cu Ionel Brătianu, la primele alegeri parlamentare, el primeşte a doua lovitură. Teama acestuia [a lui Brătianu] de o guvernare în care metodele sale autoritare să fie înlocuite cu o practică larg-democratică l-a determinat să smulgă regelui acest gest. Un guvern Averescu era pentru Brătianu un simplu interegn, până la revenirea sa.

Dar Maniu s-a luminat. A văzut clar că nu mai are nimic de aşteptat de la vreo judecată dreaptă a Tronului şi s-a întors către „Maiestatea Sa Poporul". Deciziunea sa era luată. Nu va mai *cere* puterea, o va lua. Într-un stat în care Constituţia spune clar că *„toate* puterile emană de la Naţiune" nu era oare logic şi legal să ceri guvernul de la popor, mai ales – va fi zis desigur Maniu – când Tronul ţi-l refuză pe nedrept? Viaţa lui dobândeşte o orientare nouă.

Nu pot zice în onestă conştiinţă că din această nouă orientare normală evoluţia vieţii politice a câştigat. Nu pot tăgădui că într-o ţară fără vechi şi solide tradiţii de cultură, într-o ţară în care votul trebuie făcut cu semne primitive – cruci, cercuri sau linii – „Maiestatea Sa Poporul" poate da o guvernare ideală. Dar nici nu pot tăgădui că „omul politic", după chiar cuvântul în sine, e mai întâi „om", pe urmă politic, şi ca atare tot ce e omenesc – după versul lui Lucreţiu – nu-i poate fi străin. Nedreptatea persistentă ce se face unui om justifică reacţia. Maniu se decide, după destule ezitări, a forma un partid mult mai puternic şi proclamă fuziunea cu Partidul Ţărănesc de sub şefia d-lui Ion Mihalache [...]

Foştii amici ai lui Take Ionescu părăsesc însă noua formaţie. Nici noua orientare spre stânga, cu un colorit demagogic foarte pronunţat, nici prezenţa în conducere a unui element socialist ca C. Stere, care după câte a scris şi făcut în timpul neutralităţii şi mai ales în timpul ocupaţiei germane, în orice ţară – zice Take Ionescu într-un discurs memorabil – „ar fi fost pus la zid", n-a mai îngăduit prezenţa lor în noul partid. Partidul unit are un puternic ecou în masele electorale care trimit în Parlament vreo optzeci de deputaţi, în majoritate „oameni noi". Şi lupta începe. Guvernul Averescu n-are zile uşoare. Tribuna e mereu ocupată de vigilenţa bătăioasă a naţionalilor ca şi a ţărăniştilor. Talente noi se afirmă. Opinia publică îi secundează. Sunt anii de glorie ai naţional-ţărănismului, care n-au mai revenit, luptele parlamentare erau vii, adesea foarte violente. Dar era o atmosferă de luptă la care participau talente variate şi se ciocneau toate temperamentele [...]

El personal [Maniu] se urca rar la tribună, aşa cum trebuie să facă un şef. Venea zilnic la Cameră, silueta lui impecabilă traversa cu atitudine de Sfinx largile culoare, îşi ocupa fotoliul şi lua parte plin de atenţie la toată lupta parlamentară.

Era orator Maniu? Incontestabil. Dar de o factură deosebită de a celorlalţi [...] Maniu vorbea rece, fără a-şi forţa firea. Aşa cum îi era ţinuta de fiecare zi, aşa îi era şi discursul: liniştit, cumpătat, plin de fapte, nutrit de gândire. Vorbea fără imagini şi fără avânt. Ai fi crezut că vorbeşte un dialectician pe o catedră. Urmărindu-l, însă, descopereai în ce spune acel suflet încărcat de simţire românească şi o convingere care nu era de suprafaţă. Iar prestigiul de care se bucura la amici ca şi la adversari umplea băncile Camerei îndată ce se urca la tribună. Bufetul Adunării se golea. Niciodată în discursurile lui nu i-a scăpat un atac personal neparlamentar, niciodată n-a fost nevoit să retracteze.

Ceea ce impunea însă la Iuliu Maniu nu era cultura sau talentul, ci ţinuta lui morală. Autoritatea lui necontestabilă i-a creat-o. Simţeai că-ţi stă în faţă un om drept, un om onest, un om care *crede*, un om la care cuvintele de *Libertate, Justiţie, Morală* nu erau vorbe goale, ci noţiuni în care el credea sincer şi adânc. Brătianu se mira

Cu o majoritate covârşitoare, românii nu aveau voie să uite prin ce trecuseră fraţii lor din Transilvania şi să se lase furaţi acum de mândria noii lor forţe şi de gânduri de răzbunare, care puteau crea pentru minorităţi situaţii similare cu cea a românilor ardeleni de până în 1918

Regele Ferdinand și cei doi fii ai săi: Nicolae (în dreapta) și Carol

Fruntași ai Partidului Național-Țărănesc: dr. N. Lupu, V. Răscanu și I. Mihalache

adesea pentru ce este urmat de atâta lume acest om rece și fără mari talente. Cred că ceea ce spun mai sus explică aceasta îndeajuns.

Nicăieri nu mi-a apărut Maniu mai adânc văzător, nicăieri gândirea și sufletul său nu mi s-au dezvăluit consecvent și mai întreg, mai curajos și mai înțelept, ca în conferința pe care a citit-o la 11 mai 1924 la Institutul Social Român, în sala Fundației Universitare. Și-a ales ca subiect *problema minorităților.* Era firesc s-o cunoască bine. Dar poate tot atât de firesc era ca, acum când România învinsese tirania maghiară sub care suferea de secole, să se lase furat și el, ca toți învingătorii, de mândria forței răzbunătoare, izvor de noi injustiții.

Nu. Maniu și neamul lui suferiseră. Maniu n-a uitat ce va să zică a fi nedreptățit și nici ce consecință trage nedreptatea după sine. Bazat pe *Buletinul statistic oficial* al României din acel an, el demonstră că în noua Românie de 16 și jumătate milioane de locuitori 74% sunt români de origină, maghiari sunt numai 8%, evrei 5%, germani 4%. O astfel de majoritate n-are nevoie să persecute pe nimeni. „România nouă trebuie să aleagă – zise el cu multă dreptate – între politica de deznaționalizare a minorităților și politica de dreptate națională și socială. *Cred cu tot sufletul meu* că numai introducând în țara noastră un *sistem de legalitate, moralitate și libertate* pentru toți, *ea va putea să dăinuiască.*"

Iată cuvinte de adevărat om de stat, iar nu de simplu om politic! Ele însă au avut un slab ecou în tabăra politicienilor de toate culorile și mai ales în aceea a „naționaliștilor" de orice nuanță, care, ca și maghiarii, nu văd față de alte rase sau biserici decât politica opresiunii și violenței.

Adversarii îi găseau un singur cusur: că era uneori prolix. În timpul unor dezbateri, Duca, vecinul meu de scaun, îmi șoptea: „Păcat că discursurile lui au lungimi..." Tot în șoaptă îi răspundeam în glumă: „Dacă chiar simfoniile lui Beethoven au lungimi, de ce n-ar avea și discursurile lui Maniu?"

Când termina discursul nu era nici transpirat, nici zdrobit de oboseală. Gulerul său înalt și scrobitura erau tot impecabile. Și silueta lui zveltă, îngrijită și rigidă, cobora încet treptele tribunei de parcă atunci le urcase.

Dar iată venind în fine momentul chemării lui Maniu la guvern. A fost o ușurare în conștiința opiniei publice. Oameni noi, metode noi, surprize noi [...]

Primul ministru nu mai sta închis, olimpic și inaccesibil, în turnul său de fildeș, iar ministerele își deschideau mai larg porțile atâtor amărâți care, după obiceiul pământului,

trebuia să urce neîncetat scările autorităților ca să poată obține un răspuns. Guvernarea lui a vrut să fie larg democratică.

Adversarii lui i-au făcut din exagerarea acestei tendințe principala acuzație. Ei afirmau că această democrație era în realitate o demagogie periculoasă care va degenera în anarhie. Spre a lumina acest capitol, trebuie să ne amintim că Maniu s-a născut, a crescut, a muncit, a luptat în Ardealul românesc, adică în acea pătură formată în mare majoritate din țărani, din acei țărani români harnici, tenaci, hotărâți la luptă și religioși. Acea admirabilă rasă, retrasă în cetățuia morală a satelor lor, așteptând de veacuri ora asaltului către acele orașe deznaționalizate de șovinismul unguresc. Cu ei a trăit Maniu, pe ei i-a cunoscut, i-a servit, i-a iubit. Ei au fost școala lui politică. Între ei a învățat a le pricepe năzuințele și încet-încet a se identifica cu cei mulți. Iar cu „oligarhia", cu bunele și relele ei, n-a avut prea mult contact. Și astfel, e natural să fi luat stăpânire pe sufletul

acestui om cuminte și onest ceea ce numim noi „democrația". La Bădăcin, sus în satul său natal, în mica căsuță de țară, simplă și curată, acolo între struguri și mere, trăia cu venerata sa mamă și cu două surori, nemăritate și ele. Acolo, se ocupa cu inimă de nevoile sătenilor, ajutându-i cu un sfat și deseori cu medicamente ca pe niște membri din familie. Maniu nu vorbea de democrație. Maniu o practica. Căci așa era însăși firea lui [...]

Dar și în acest domeniu, ca în toate, noțiunea democrației trebuie bine lămurită. Tot ce depășește măsura – chiar în cele bune – strică. Democrație nu poate să însemne ca cei mulți să guverneze efectiv, iar cei cuminți (fatalmente mai puțini) să se supună numai fiindcă sunt mai puțini. Nici nu poate să însemne că pentru respectul maselor să te supui docil numai vederilor sau chiar faptelor celor mulți. Nici nu poate justifica ezitări repetate în luarea promptă de măsuri urgent necesare, până când să consulți pe zeii majoritari și pe cei minoritari care

Patriarhul Miron Cristea la o ceremonie de 10 mai

Prințul Nicolae și fratele său, devenit, în 8 iunie 1930, Carol II

dețin secretul „voinței poporului". Ionel Brătianu își zicea mereu: „Ce va zice Istoria?"; Maniu: „Ce vor zice masele?" Căci tăria ca și slăbiciunile democrației este că ea e tare cu inamicii și slabă cu amicii și mai ales cu cei răi și gălăgioși. Lor nu li se refuză nimic.

Și-i mai imputau adversarii un „regionalism" care ar fi împiedicat contopirea sufletească între regățeni și ardeleni. Nu cred că această imputare constituia altceva decât o critică menită să nu-i permită întărirea popularității sale în Vechiul Regat. Maniu îi iubea mult pe frații săi ardeleni, poate mai mult decât pe regățeni. Nimic mai firesc. Că se îngrijea de aproape de interesele și ambițiile lor, iarăși nimic mai explicabil. Cu ei luptase, cu ei învinsese umăr la umăr. Dar știu bine câtă sinceră stimă nutrea pentru tot ce a făcut Vechiul Regat pentru acest neam de-a lungul veacurilor și mai știu cu ce admirație vorbea pentru tot ce era inteligență și talent dincoace de Carpați.

Nu-i plăceau desigur unele rafinării ale vieții ușoare din așa-zisul Paris al Orientului, nici ateismul nostru, nici goana după plăceri și averile misterios acumulate peste noapte, nici moravurile din ce în ce mai ușoare cu care sufletul său simplu, curat și credincios n-avea nimic comun. Când mi-am permis odată să-l întreb din ce cauză nu s-a însurat niciodată, răspunsul lui mi-a dat încă o dată dovada scrupuloasei, poate chiar excesivei, conștiințe ce avea de rolul înalt și grav pe care îl împlinește un conducător de oameni: „Socot că un șef nu e bine să fie însurat, își creează prea mari obligații și legături de rudenie care adesea strică" [...]

Rar bărbat politic mai sobru, mai modest. Văzându-l de aproape, nu o dată mi-am zis: „Mare forță e modestia!" N-a visat, n-a râvnit niciodată averea. Nu l-a interesat. N-a primit o dată să figureze într-un consiliu de administrație. Și nu o dată i s-a oferit. În casa lui de sus, din vila de la Bădăcin, nici covoare persane, nici tablouri de preț, nici bronzuri. În București – o odaie de hotel, la Athénée Palace, odaie simplă ce nici pe departe nu justifica numele somptuos de „Palace". Și nu e o micșorare să adaug că nu o dată l-am găsit seara mâncând singur în odăița lui, pe un colț de masă, pâine neagră din care tăia tacticos cu un cuțitaș și câteva mere frumoase, pe care cu mândrie spunea că le adusese de la Bădăcin. Un ascet.

Iar în colț, pe masa de lucru, vedeai numai două cărți: Biblia și broșura oficială de *Mers al trenurilor.* Una pentru drumurile lui sufletești, cealaltă pentru cele trupești, în necontenitele lui deplasări politice. ■

(Va urma)

Prezentare și selecție:
I. LĂCUSTĂ, M. ȘTEFAN

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Am putut prezenta, prin chiar spusele doamnei Elena Danielson, directoarea Arhivelor de la Hoover Institution, importanța tezaurului de documente pe care le adăpostește această instituție culturală americană (Magazin istoric, **nr.7/2000). Între altele, foarte multe documente care privesc istoria noastră, un loc important ocupându-l fondurile arhivistice provenite de la membrii emigrației române. Va mai dura, probabil, până când ele vor putea fi consultate și în România, fie sub forma unor volume de documente, fie în varianta modernă a arhivelor electronice on-line.**

Iată de ce am primit cu multă bucurie propunerea doamnei Laura Cosovanu, care răspunde de colecțiile românești din cadrul Arhivei, de a inaugura în revista Magazin istoric **o rubrică cu titlul de mai sus. Sperăm ca ea să aibă o viață cât mai lungă.**

LUCRUL CEL MAI URGENT

LAURA COSOVANU

La 21 august 1945, regele Mihai I soma guvernul condus de dr. Petru Groza să își prezinte demisia.

În urma refuzului primit, suveranul a hotărât să nu mai semneze decretele-lege. Începea așa-numita „grevă regală". Ei i s-a pus capăt prin hotărârea Conferinței miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, ținută la Moscova, între 16-25 decembrie 1945. La propunerea S.U.A. și a Marii Britanii, erau incluși în guvern, ca o condiție a recunoașterii acestuia de către cele două puteri occidentale, câte un reprezentant al P.N.Ț., respectiv P.N.L. De asemenea, guvernul se angaja să organizeze alegeri parlamentare.

În noiembrie 1946 s-au ținut primele alegeri postbelice. Alianța condusă de comuniști a anunțat victoria cu un scor zdrobitor: 79,86% din totalul voturilor. Despre maniera în care a fost el obținut stă mărturie și scrisoarea pe care o reproducem în continuare, semnată de Iuliu Maniu.

Iunie 1946. Delegația P.C.R. se întoarce de la Moscova, cu ultimele instrucțiuni

București, 27 August 1946

Dragul meu Cornel,

Ți-am primit scrisorile din 25/VI și 6/VIII și îți mulțumesc pentru prețioasele lămuriri.

Sunt foarte nemulțumit că în timpul din urmă nu am putut avea cu Dvoastre, prietenii noștri din Londra, măcar atât contact cât am avut sub dominațiunea germană, deși o informație reciprocă, cât de deasă, ar fi fost indispensabilă.

S-au petrecut și se petrec zilnic lucruri care sunt necunoscute opiniei publice din străinătate, deși ar fi foarte necesar ca să fie exploatate, atât de Dvoastre acolo, cât și de noi aici. Noi suntem impiedecați de restricțiile guvernului, teroare și cenzură să o facem. Concluzia pe care o tragem din cele ce se petrec este scurtă și foarte dureroasă: situația pentru adevărata democrație din România și în general pentru țara noastră este mai rea astăzi decât înaintea hotărârilor de la Moscova. Liber-

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

tatea presei nu există. Libertatea întrunirilor și mai puțin. Viața de partid este complect stângenită. S-a făcut o lege electorală – datorită slăbiciunii Regelui și a guvernelor Națiunilor Unite și din ticăloșia guvernului – mai rea decât oricare altă lege care a fost vreodată undeva în vigoare, lege care deschide larg porțile pentru orice ticăloșie și abuz. Dacă se vor face alegeri sub regimul acestei legi, guvernul poate să scoată majoritatea parlamentară pe care o va vrea.

În această lege sunt prevăzute texte speciale pentru a înlesni falsificarea rezultatelor, votarea sub teroare, controlul voturilor exprimate, alegeri pe etape, pentru a asigura concentrarea de echipe de șoc, listele de alegători făcute de organele comuniste (primari), posibilitatea pentru primele alegeri de a face înscrieri până cu 2 zile înainte de alegeri, posibilitatea de a impiedeca de la candidare, propagandă și votare pe cine le place etc. În acelaș timp, echipele de șoc ale partidului comunist și ale guvernului organizează în mod sistematic agresiuni împotriva oamenilor și ședințelor noastre. Ioan Pop-Alba Iulia a suferit fractura bazei craniului, într-un atac săvârșit la Alba Iulia de comuniști. Ionel Pop, la Turda, atacat la o ședință restrânsă, a suferit o comoție cerebrală și fracturi; Cezar Spineanu la Târgoviște, grav bătut. Nicolae Penescu, secretarul general al Partidului nostru, la Pitești, bătut cu rângi de fier și lăsat aproape mort. Secretarul lui Av. Mihai, care era și Președintele Asociației Prietenilor Anglo-Americanilor, a fost omorât cu gloanțe, lângă Penescu. De asemenea, a fost omorât fruntașul nostru Dtru Popescu, tot de la Pitești. Ședința Org. din Slatina de asemenea atacată cu focuri de mitralieră. Avem până acum numeroși morți, asasinați de comuniști. (La Arad dr. Boțioc și prof. Teodorescu, asasinați la Câmpulung Traian Țăranu, la Pitești V. Cucu, la Iași Iacovlev etc.)

În capitală orice manifestație, nu numai a partidului nostru, dar chiar cele făcute de necomuniști, cu subiect artistic, literar, național, sunt atacate, iar participanții sunt bătuți. Situația este de netolerat. Comuniștii au arme, echipele lor sunt încazarmate și alimentate în cazărmi, acolo fac instrucție militară au salar și la comanda ce primesc, cu vehicolele statului, merg la locul indicat și atacă oamenii noștri. Nici o cercetare nu a fost întreprinsă de Justiție pentru urmărirea și pedepsirea asasinilor cunoscuți de toată lumea.

Lucrul cel mai urgent este ca să convingeți guvernul și opinia publică engleză, că aici alegeri nu se pot face, fără de a fi de față CONTROLORI și SUPRAVEGHETORI ENGLEZI și AMERICANI. Alegeri făcute fără aceștia ar fi o simplă parodie, fără nici o valoare politică. Al doilea: că România la conferința de Pace de la Paris NU ESTE REPREZENTATĂ. Ea nu poate fi reprezentată de guvernul actual, care nu este nici democratic, nici reprezentativ. Este direct ridicol că delegația trimisă de guvernul român la Paris se înfățișează acolo, în lipsa miniștrilor care au fost desemnați de Aliați, tocmai pentru a da guvernului caracter reprezentativ și democratic. Am prevestit că acest guvern va susține pe de-a întregul tezele rusești, în toate chestiunile care sunt discutate la conferință, dând un sprijin efectiv Sovietelor, cu absoluta nesocotire a intereselor naționale și de stat ale României. Ar fi încă foarte multe de spus, dar trebue să mă grăbesc deoarece am primit numai 1 oră înainte știrea că imediat este posibilă expedierea unei scrisori. Te rog spune salutările mele Românilor de acolo.

Nu am înțeles pentru ce nu ai plecat la Paris.

În legătură cu conferința de Pace, chestia Basarabiei, Bucovinei și Dobrogei trebuesc puse neapărat. Sper că ai primit instrucțiunile generale pentru prietenii din străinătate.

Scrie-mi cât mai des și nu uita că de aici pot să-ți răspund foarte greu. Comunică părerile oamenilor politici hotărâtori, ca să ne știm orienta despre curentele care domină opinia publică engleză.

Te îmbrățișez cu dragoste și salut pe toți prietenii care se găsesc acolo. Scrie-mi asupra impresiei care a făcut-o în Londra atitudinea guvernului român la Paris.

Cele mai bune urări și frățește strângeri de mâini,

Cu dragostea veche,

Iuliu Maniu

Cu dragostea veche,

Iuliu Maniu

HENRI COANDĂ

L-am întâlnit prima oară pe Henri Coandă la Paris, în anul 1967. În cadrul acordului încheiat atunci cu Televiziunea Română, Televiziunea Franceză îmi pusese la dispoziție o echipă de filmare, cu care am realizat câteva reportaje și interviuri cu Elvira Popescu și Eugen Ionescu.

Mă gândeam să-i solicit și marelui nostru savant, a cărui faimă mondială era cunoscută și la noi, un interviu filmat. Prima impresie mi-a făcut-o înfățișarea lui: un bărbat înalt, cu o statură atletică, în ciuda vârstei – avea 81 de ani, am aflat mai târziu –, cu un chip frumos, cu trăsături nobile. Grasеia ca francezii, dar graiul lui românesc era curat, curgător, fără aproape nici un accent străin. Mi-a spus că se pregătește să se întoarcă definitiv în România și, întrucât se afla în preajma unei călătorii în Statele Unite, mi-a propus să amânăm interviul pentru când va veni în țară.

Așa se face că această amplă convorbire televizată s-a desfășurat doi ani mai târziu, după ce fusese lansată emisiunea „Prim Plan“ (Magazin istoric, **nr. 1/2001), în frumoasa locuință a familiei de pe Bulevardul Lascăr Catargiu (fost Ana Ipătescu), colț cu strada ce-i poartă astăzi numele. Din păcate, după dispariția lui în 1972, casa – devenită Muzeul Coandă pentru o vreme – a fost golită de obiectele savantului și de exponatele invențiilor sale și închiriată unei ambasade.**

Această situație se păstrează și azi și mă întreb ce țară europeană ar fi procedat la fel, avându-l ca fiu pe unul dintre cei mai mari inventatori ai secolului XX, pe creatorul avionului cu reacție?

Interviul care urmează face parte din volumul 20 personalități românești în secolul XX, **în curs de apariție la Editura Universal Dalsi.**

MANASE RADNEV

– Vă propun să continuăm discuția începută înainte de filmare, când mi-ați spus că vă preocupă înființarea unui institut de gândire românească. Lucrul mi s-a părut deosebit de interesant și de aceea aș vrea să-mi spuneți ce înseamnă aceasta.

– Am spus de mai multe ori că nu trebuie să admirăm o mașină, un automobil sau un aeroplan... Adevărul adevărat este că trebuie să admirăm creierul care a fost capabil să le facă. Acest creier este ceea ce numim noi materie cenușie și ea se află în mare cantitate la noi în țară și lipsește în alte părți. Mă întreb dacă n-am putea să reevaluăm această materie cenușie, adică gândirea românească, în așa fel încât cei din alte țări să vină să cumpere ideile noastre, iar nu noi să plătim altora transformările ideilor românești. Când am avut oameni de talia unuia ca doctorul Danielopolu sau ca doctorul Gheorghe Marinescu, care a creat știința neurologică, opera lor n-a fost îndeajuns de cunoscută. Vezi în spitalele franceze, și în general în străinătate, vezi lăcașuri care poartă numele de Babeș și Marinescu, iar la noi tineretul abia știa cine sunt. De aceea, aș vrea să fac un soi de centru de gândire românească în toate domeniile.

Am vorbit de materia cenușie. Fie artist, pictor, sculptor, muzician sau inginer, toți sunt poeți. Căci ce este o poezie – a concepe ceva abstract și a-l face concret pentru alții.

Ei bine, omul de știință face același lucru. Lucrarea creierului este la același nivel pentru toate domeniile, fie că este inginerească, fie că este sculptură, muzică, fie televiziunea dumitale.

– Cum vedeți în mod concret un asemenea institut, funcționarea lui...

– O să fie cam greu la început, dar sper să adun în jurul meu câțiva tineri cu imaginație în domeniul ingineriei sau al artei. A executa idei este un lucru, hai să zicem dat multora care au mijloacele necesare. Dar pentru a avea idei, nu e nevoie să ai o mare cantitate de mașini în jurul dumitale. Imaginația, cutezanța în gândire stau la baza întregului sistem de dezvoltare a omenirii.

Omul nu merge cu fața spre viitor, cum se crede, el merge cu spatele și ca un vâslaș rămează și vede trecutul, dar viitorul nu-l vede. Pe când dacă la cârma acestui vas stă cineva care privește înainte, atunci acela „vede" din când în când invenții și asta este dezvoltarea. Telefonul, înainte de a-l avea, nimeni nu se gândea la el, și cu toate acestea acum nimeni nu mai poate fără telefon. Vreau să spun că nu necesitatea creează obiectul, ci obiectul creează necesitatea. Ai televiziunea, ai toate astea, n-aveai nevoie de ele, acum le ai și nu mai poți să scapi de ele.

– Dumneavoastră bănuiți că acest centru de cercetare va fi capabil să creeze...

– Absolut, absolut convins. Nu mai vorbesc de un Enescu în muzică sau de un Brâncuși în sculptură, care sunt creatori de școală, dar în toate domeniile, sunt absolut convins...

Vreau să încep cu ceva și atunci am decis să aduc cât mai curând, mai întâi o machetă, bineînțeles, ca să vadă oamenii principiul, a unui tren, a unui mijloc de transportat materiale cu mare viteză de la un punct la altul. Astăzi poți să transporți în țevi doar lichide, dar solide e mai greu. Or, am pus la punct un mijloc de transport pentru corpurile solide cu viteze de 500-600 km pe oră, în tuburi. Și atunci, dacă vă gândiți puțin la viitor, vă dați seama ce înseamnă să scapi șoselele de camioane, deoarece camioanele strică tot, să poți să transporți repede, cu viteze inaccesibile unui camion, și să fie mai ieftin. Este, de fapt, aplicarea „efectului Coandă" la acest sistem de transport. [Sub egida Institutului Național de Creație Științifică, înființat de H. Coandă, s-au făcut testări cu această invenție dar, treptat, după moartea savantului, experimentul a fost abandonat – *M.R.*]. Vreau să încep cât mai curând, sper să am posibilitatea să adun câțiva tineri în jurul meu, pe mine mă interesează tineretul, ăștia bătrâni ca mine nu mai contează...

– Credeți că revoluția tehnico-științifică contemporană va determina în viitor o schimbare a condiției umane?

– Nu știu dacă este de dorit așa ceva. Condiția umană se dezvoltă mai lent decât știința. Noi ne deplasăm acum cu viteze care nu se cunosc decât de 150 ani încoace. Napoleon, de exemplu, se mișca cu aceeași viteză ca Alexandru cel Mare sau ca Cezar. Viteza era atunci limitată la posibilitățile calului. Dar de la un moment dat mentalitatea omului a cerut viteza. La numai doi ani după ce Forest a inventat motorul în patru timpi, se făceau primele automobile, iar zece ani după asta omul zbura. De atunci s-au produs multe

Afișul expoziției organizate la Paris

modificări și multe adaptări, dar mentalitatea omului n-a urmat aceiași evoluție. El a fost atât de copleșit de aplicațiunile umane ale științei, încât a devenit mai superstițios ca înainte. Lumea nu crede, dar așa este... El caută să găsească în mișcările meteoriților farfurii zburătoare venind din alte părți și lucruri de-astea. El nu mai poate concepe viața fără ceva supranatural. Or viața este, cum spuneam, un accident acvatic, suntem 70% apă și acest accident acvatic este și el fixat de apă, care este o anomalie. Prin urmare, noi suntem o anomalie...

– Ați vorbit despre asta la conferința dumneavoastră de presă...

– Mențin punctul meu de vedere... Omul e așa de speriat, văzând că nu mai există altceva, încât caută să conceapă lucruri care sunt supranaturale.

– Considerați că aici este un antagonism iremediabil?

– A, nu, o să fie remediabil, dar trebuie să intervină partea morală.

– Ce înțelegeți prin asta?

– Prin partea morală, înțeleg cum trăim noi în societate. Societatea de astăzi a uitat multe din preceptele vechi de 4 000 de ani. Întrucât pentru tineri viitorul reprezintă o incertitudine, ei se grăbesc să trăiască, să-și realizeze scopurile, pentru că nu știu ce o să fie mai târziu.

Ideea mea este că tineretul, copiii nu văd culorile cenușii. Ei văd alb sau negru. Dar nu pot să vadă partea cea mai frumoasă care este de la alb la negru, toată partea cenușie. Cât timp nu pot să vadă asta, nu pot să-și dea seama de cum trebuie trăit în societate. Există pericolul să devenim din ce în ce mai egoiști și atunci unde o să ajungem? Noi suntem făcuți ca să trăim în societate.

Avion cu lansator de torpile

– Publicul larg românesc cunoaște generalități despre dumneavoastră, intrate aproape în legendă, dar cred că cunoaște puține detalii concrete asupra invențiilor dumneavoastră, asupra principalelor invenții care v-au creat faima universală pe care o aveți astăzi.

– Am avut un mare noroc în viață că am avut un tată cum a fost generalul Coandă, care a fost nu numai tată, a fost un prieten pentru mine, un îndrumător. El absolvise Școala Politehnică de la Paris, era un om de o finețe și de o calitate extraordinare. Și atunci, având această șansă, tot ce-mi trecea prin cap am realizat grație lui. Mă întrebau americanii cum am finanțat proiectul primului avion cu reacție? Le-am răspuns: „Am început să scriu... Ah, mi-au spus ei, dumneavoastră sunteți scriitor? Nu, scriam tatălui meu...". Dacă n-ar fi fost el, n-aș fi putut face avionul cu reacție. Familia mea s-a ruinat bineînțeles...

– S-a ruinat din cauza dumneavoastră, din cauza avionului?

– Îți dai seama, am făcut nu numai reactorul, l-am desenat și fabricat, a trebuit să fac întregul avion, nu știa nimeni cum se face un astfel de avion. Pentru mine, producerea primului avion a fost, din punct de vedere financiar, un dezastru. Din punct de vedere tehnic, a fost extrem de interesant, pentru că numai prin acest avion mi-am dat seama de ceea ce se numește astăzi

efectul Coandă. Un accident, am văzut flăcările venind spre fuselaj. Această întâmplare s-a dovedit mai târziu a fi efectul Coandă, dar mi-au trebuit 20 de ani până am realizat ce reprezintă fenomenul care a adus flăcările spre fuselaj...

– Vreți să ne explicați ce înseamnă efectul Coandă?

– Efectul Coandă consistă în principiul de a crea o zonă de depresiune în plin aer de-a lungul unui perete. Această zonă de depresiune permite fluidelor să vină și să ia direcția peretelui unde ai făcut depresiunea. Poți prin urmare să întrebuințezi viteze mult mai mari, poți să amplifici, ai o mulțime de aplicațiuni. Între altele, este aceea de care vorbeam înainte: făcând vidul, eu folosesc acest vid pentru a atrage piesele solide într-un fel de container. Se ajunge la viteze de 500-600 km pe oră, fără nici un zgomot, ca și cum ar trece un lichid printr-un pipe-line.

– Acesta e un proiect care nu s-a realizat încă...

– L-am realizat la Paris în stadiu de machetă.

– În 1967 ați venit prima oară în România după o lungă absență. Cât ați lipsit din țară?

– Am plecat în Franța când aveam șase luni. M-am întors la școală în țară. Tatăl meu a insistat să învăț la școala înființată de Petrache Poenaru. Acesta a fost sfătuitorul lui Tudor Vladimirescu și cum familia noastră se înrudea cu Tudor, nu puteam să învăț la altă școală în București decât la cea care purta numele lui Petrache Poenaru. Apoi am făcut liceul Sfântu Sava și pe urmă am plecat la Iași, unde am urmat școala destinată fiilor de ofițeri. Intrând în această școală, am văzut placa pe care sunt trecuți șefii de promoție: 1874 – Constantin Coandă, tatăl meu și pe aceeași placă 1902 – Coandă Henri și 1903 – Coandă Petru, fratele meu. Este impresionant...

– Ați revenit în 1967, după foarte mulți ani de când n-ați mai fost în țară...

– Da... Am plecat în 1906 și după aceea m-am întors în țară doar pentru scurte perioade până în preajma ultimului război mondial...

– Aș vrea să vă pun o întrebare pe care i-am pus-o și Elvirei Popescu la Paris. Cum se explică accentul dumneavoastră românesc perfect după ce ați lipsit decenii de-a rândul din țară?

– Vezi, graiul s-a stricat puțin, dar cum sângele apă nu se face, am rămas cu impresia românească de bază, cu toate că vorbesc foarte rar românește în străinătate. Limba a rămas ca un soi de oglindă a gândirii mele…

– Vă rog să-mi îngăduiți să vă pun câteva întrebări cu caracter personal. Care este idealul dumneavoastră de fericire?

– Oh! Idealul de fericire! Să ne înțelegem asupra cuvântului. Ce este fericirea? Este un moment în viață în care ești liniștit. Asta este pentru mine fericirea…

– Pentru ce greșeli aveți cea mai mare îngăduință?

– Ce greșeli? Greșeala e un lucru relativ, e greu de specificat care e o greșeală… Am fost și eu tânăr, am făcut o

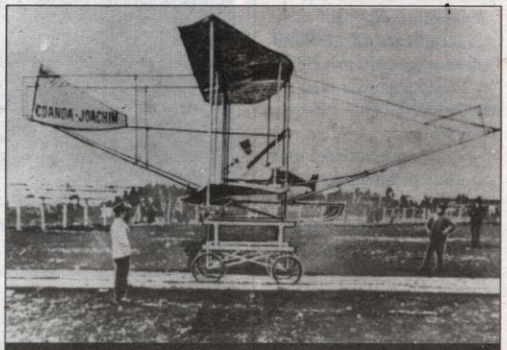

Avion realizat de Coandă în Belgia

mulți-me de prostii în viața mea, dar întotdeauna am fost omul care am știut să nu depășesc o limită, ca să nu-i jenez pe ceilalți. Adevărul adevărat este că a trăi liber constă în a face orice vrei cu condiția să nu-i jenezi pe ceilalți.

– Care este virtutea dumneavoastră preferată?

– A spune adevărul!

– Care este ocupația dumneavoastră preferată?

– Afară de știință este sculptura. Dar mai presus de orice, gândirea asupra științei, asupra lucrurilor noi – asta mă pasionează.

– Care este principala trăsătură a caracterului dumneavoastră?

– Nu m-am analizat ca să știu ce caracter am. Răspunsul trebuie să vi-l dea altcineva, nu eu. Nu știu cum e caracterul meu.

– Dar care este defectul dumneavoastră principal?

– Poate că-mi place să mănânc cu poftă...

– Ce apreciați cel mai mult la prietenii dumneavoastră?

– Cinstea... Am puțini prieteni, am multe cunoștințe. Comoara prieteniei e foarte rară.

– Ce detestați mai presus de orice?

– Minciuna.

– Care este deviza dumneavoastră?

– A nu rămâne niciodată în urmă.

– Mi-ați spus la început că oamenii de știință sunt poeți. Ce poeți preferați aveți în afară de oamenii de știință?

– Baudelaire, Eminescu, Coșbuc...

– Ce calități preferați la bărbați?

– Să fie adevărat om bărbatul, să nu fie moale, să știe ce vrea.

– Dar la femei?

– Foarte dificil de spus... Frumusețea... Numai deșteptăciunea nu cred că este suficientă; ăsta este egoismul meu de bărbat.

– Unde v-ar plăcea să trăiți?

– Vezi, am trăit în toată lumea. Am fost peste tot și nu pot să spun că este o țară, afară de a mea – de aceea am venit, m-am reîntors – nu cred că este altă țară ca să mă cheme, cum mă cheamă România. Dumneata n-ai văzut, am fotografiat în diverse locuri zăpada, căci cum spuneam, noi suntem 70% apă, și pentru a determina existența fizică a individului, trebuie să cunoaștem apa pe care o consumăm. Vroiam să-mi dau seama dacă zăpada, care reprezintă cristalizarea apei dintr-un loc, e la fel. Ei, nu e deloc la fel. Zăpada din Asia sau din America e cu totul diferită de a noastră, de aici. Stând mult într-o țară, hrănindu-ne acolo, tot ce mâncăm e tot apă, sub altă formă – ajungem încetul cu încetul să ne modificăm. Or, eu țin cât pot mai mult să păstrez caracteristicile pământului unde m-am născut. Sunt oltean și țin să rămân și îmi place acest lucru. Și atunci caut prin toate mijloacele să mențin în mine această formațiune. Asta e.

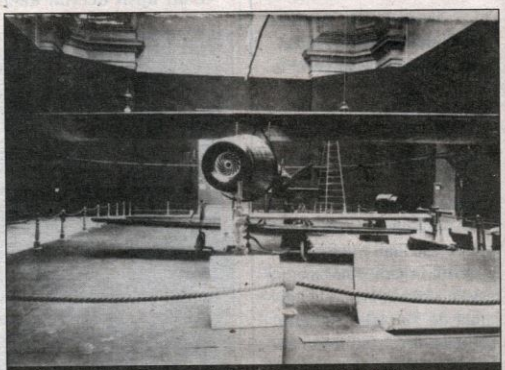

Modelul prezentat la Salonul aeronautic de la Paris

Din vremea cronicarilor, ni se tot spune că ne-am aflat în calea tuturor răutăților. Căutăm mereu în cauze externe motivul pentru care nu am putut ridica, precum alții, catedrale și palate mărețe. Deschizând cartea de istorie, putem afla însă că și alte popoare au trecut prin situații similare sau chiar mai grele decât noi. Dar au dat dovadă de mai multă solidaritate. Istoria olandezilor este un astfel de exemplu.

Iată povestea morilor de vânt olandeze, într-o formă condensată, pornind de la un text semnat de Frederick Stokhuyzen (1891-1976), fost președinte al Asociației olandeze pentru prezervarea morilor de vânt.

ȚARA MORILOR DE VÂNT

Istoria Olandei este și o istorie a luptei cu apa. În urmă cu 1 000 ani teritoriul țării de astăzi era acoperit în bună măsură de mlaștini inaccesibile. Eforturile permanente pentru cucerirea unor noi bucăți de pământ uscat și, apoi, pentru apărarea lor, ca să nu fie recucerite de talazuri, au făcut ca olandezii să își structureze de timpuriu forme de organizare socială ce au pus accentul pe comunitate și solidaritate. Rădăcinile democrației coboară adânc în istoria luptei cu apa. Iar morile de vânt au fost o parte componentă a acesteia, modelând nu numai peisajul olandez, ci și caracterul oamenilor.

Când rostești cuvântul moară de vânt, gândul te duce în primul rând la Don Quijote de la Mancha, călare pe Rozinanta, șarjând giganții pe care mintea sa rătăcită îi vedea în locul pașnicelor clădiri din piatră, de formă cilindrică, cu acoperiș conic și roțile cu patru brațe. Singura legătură între acele mori de vânt, specifice lumii mediteraneene, și complicatele mașinării pe care le-au dezvoltat olandezii – bune nu numai să macine grâul, ci și să acționeze manufacturi sau să pompeze apa din poldere – o constituie faptul că vreme de câteva zeci de ani, în secolul XVI, Spania a stăpânit Olanda.

Până în preajma anului 1000, teritoriul olandez se reducea la o înlănțuire de mlaștini, străbătute de mici râuri lente, separate de mare printr-o centură de dune. Așezările erau plasate pe movile ferite de inundații. Abia după anul 1000 olandezii au reușit să controleze, cât de cât, nivelul apelor, prin ridicarea unor diguri. Dar ele nu rezistau în cazul unor inundații mari. Una dintre cele mai puternice a avut loc în 18 și 19 noiembrie 1421. Într-o singură noapte, 72 de sate și cătune au fost înghițite de mare și mii de oameni – ca să nu mai socotim avutul lor – au dispărut sub valuri.

După 1400, s-au putut ridica diguri mai mari, întrerupându-se comunicarea între râurile din interior și mare. A devenit posibilă drenarea apei ce acoperea mari suprafețe de pământ. Deja, încă din secolul XII se creaseră așa-numitele *waterschappen*, menite să reglementeze toate problemele legate de controlul apelor, a căror putere o depășea pe cea a nobililor locali. Ca să înțelegem mai bine ce putea să însemne efortul pentru apărarea în fața apelor, să facem apel la un exemplu contem-

MADURODAM

Amsterdam în secolul XVII

„Prin el, Olanda își omagiază eroii din războiul dintre anii 1940-1945", stă scris pe placa așezată la intrarea în Madurodam.

Locotenentul de cavalerie rezervist George Maduro a fost luat prizonier în cursul unei lupte desfășurate la 10 mai 1940. Dus la Dachau, în 1943, a murit la 9 februarie 1945.

După război, părinții săi au dorit să înalțe un monument în memoria fiului dispărut. Au cunoscut-o atunci pe Boon-van der Starp, membră a Societății pentru sprijinirea Sanatoriului studenților olandezi. Acesta fusese creat în 1947 și adăpostea studenți bolnavi de tuberculoză, care găseau aici tratament și posibilitatea de a-și continua studiile. Van der Starp văzuse în Marea Britanie, la Beaconsfield, un oraș miniatură, vizitat anual de un mare număr de oameni. Proprietarul lui realiza venituri foarte mari, care îi permiteau să facă anual donații spitalelor din Londra.

Boon-van der Starp i-a convins pe soții Maduro să doneze o sumă de bani pentru ridicarea unui oraș în miniatură, similar celui de la Beaconsfield, care să comemoreze amintirea lui George Maduro.

poran. Cartierul Bloemendaal, din orașul Gouda, are nevoie de asemenea fonduri pentru a rezista efectelor provocate de presiunea solului, încât Primăria orașului ar fi dat faliment, dacă guvernul olandez nu ar fi preluat efortul financiar.

Primele mori utilizate pentru drenarea apei sunt menționate în izvoare în anul 1414. Mori de vânt, folosite pentru măcinat, au

Mecanismul unei mori de vânt...

existat în Olanda cu 200 de ani mai devreme. Cel mai vechi document cunoscut este considerat privilegiul acordat burghezilor orașului Haarlem, în 1274, de către contele Floris V. Seniorul feudal putea să acorde dreptul de a construi o moară, să îi oblige pe supuși să își aducă cerealele la moara lui, să interzică ridicarea unor construcții sau plantarea unor arbori în preajma morii, pentru a-i asigura un curent de aer cât mai bun („vânt liber"). Într-o scrisoare datată în joia de după Sf. Nicolae a anului 1299, ducele de Brabant și Limbourg îi acorda lui Arnoldus, în plus pe lângă pământul pe care acesta îl deținea spre folosință, dreptul de a ridica o moară între două sate, în locul pe care îl va considera cel mai potrivit; îi conceda, totodată, în mod ereditar, dreptul la „vânt liber".

În anii ce au urmat, morile de vânt s-au răspândit. Vechi turnuri în care se păstra praful de pușcă, dezafectate, au fost transformate în mori. Ele au început să apară și pe zidurile care înconjurau orașele.

Adevărata dezvoltare a morilor de vânt olandeze are loc la sfârșitul veacului XVI și începutul celui următor. Morile de vânt încep să fie utilizate tot mai mult pentru a acționa manufacturi de diverse genuri. Ele încep să fie construite din lemn greu, adus cu corăbiile din țările bogate în păduri, din jurul Mării Baltice.

Tot mai larga utilizare a tiparului născuse o adevărată foame de hârtie. La fel, afluxul de produse coloniale dusese la înflorirea industriei de prelucrare. Și cea mai ieftină sursă de energie rămăsese pentru olandezi – care-și încălzeau casele cu turbă, în lipsa cărbunelui și a lemnului – forța vântului. A sporit și nevoia de noi pământuri,

Primarul orașului Haga a donat un teren, iar studenți entuziaști au lucrat la curățirea și pregătirea lui. La 2 iulie 1952, în prezența reginei Juliana și a fiicei sale Beatrix – care acceptase funcția onorifică de primar al Madurodamului –, așezarea a fost inaugurată. Era o așezare olandeză grupând modele ale unor clădiri reprezentative, din secole diferite.

De la început, inițiatorii s-au gândit să atragă cât mai mulți copii în organizarea și întreținerea orașului. În fiecare an, 25 de școli din Haga și-au ales reprezentanții în Consiliul comunal al tineretului. După ce Beatrix a devenit regină, în 1980, unul dintre copii este ales anual primar.

Începând cu anul 1964, nu s-au mai înregistrat cazuri de tuberculoză printre studenții olandezi și Sanatoriul și-a închis porțile. Veniturile realizate de Madurodam au fost dirijate înspre activități sociale și culturale pentru tineri.

Canal înghețat lângă Dordrecht
tablou de Ch.H.J. Leickert

Anual, au fost adăugate noi machete. La un moment dat, terenul inițial al orașului miniatural nu a mai fost suficient. La 2 octombrie 1995, Madurodam și-a închis porțile pentru șase luni și a fost refăcută întreaga schemă a orașului. La 15 mai 1996, suverana Olandei, regina Beatrix, a redeschis oficial Madurodam.

care să fie smulse de sub ape. Mori de vânt mai mari și mai puternice puteau drena cantități sporite de apă. Documentele pomenesc pentru prima oară o moară de ulei în anul 1582, una pentru hârtie în 1586, iar una pentru prelucrarea lemnului în 1592.

În secolul XVII, olandezii au obținut noi succese în lupta lor de zi cu zi cu marea. În ciuda faptului că solul se afla sub nivelul mării – în ultima mie de ani, solul a coborât, în unele locuri, cu 6-8 m sub nivelul apei –, noile instalații le-au permis să mențină pământul uscat. Și aceasta în ciuda faptului că, prin extragerea turbei, se năștea noi lacuri. Iar acestea amenințau marile orașe: Amsterdam, Haarlem, Leyda. Lacul Beemster a fost secat între anii 1608-1612. De fapt, într-un singur an a fost golit, cu ajutorul a 26 mori de vânt. Dar digul de la Zuiderzee a cedat și polderul s-a reumplut cu apă. Treaba a fost reluată. Au urmat apoi alte lacuri.

O figură centrală a operei de drenaj a fost inginerul Jan Adriaensz Leeghwater (1575-1650). Se născuse într-un sat pierdut printre lacurile din nordul Olandei. Și-a început activitatea ca dulgher. Avea un talent deosebit de inventator. Una dintre invențiile lui – care permitea unui om să rămână vreme îndelungată sub apă – a stârnit interesul însuși prințului Mauriciu, stathouderul Olandei. El era preocupat în mod special de noutățile tehnologice, mai ales de cele cu aplicații militare. A făcut apel și la serviciile lui Simon Stevin din Bruges (1548-1620), un mare matematician. La inițiativa lui, principele Mauriciu a întemeiat o Școală pentru inginerii de fortificații, în cadrul Universității din Leyda, în anul 1600.

Mai tânărul Leeghwater i-a fost sfetnic și principelui Henric, urmașul lui Mauriciu. La asediul cetății Bois-le-Duc, apărată prin șanțuri cu apă, Leeghwater a utilizat mori de vânt și mori acționate de cai pentru a le seca. La bătrânețe, și-a notat experiențele în două volume, care s-au bucurat de faimă. În 1641 i-a apărut un studiu pentru

...și cel al unei pompe pentru evacuarea apei

drenarea lacului Haarlemmermeer, cu ajutorul a 160 mori de vânt. Lucrarea a cunoscut 17 ediții, ultimele în secolul XIX.

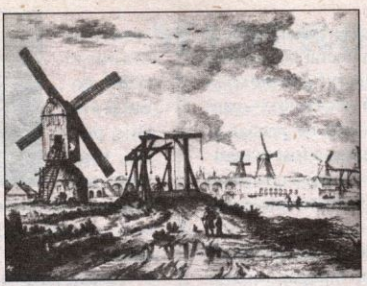

În anul 1579, diversele provincii olandeze au format Uniunea de la Utrecht. Ea și-a proclamat independența față de Spania, obținând recunoașterea internațională în 1609, după un lung război. Datorită flotei și a unui imperiu colonial, prosperitatea economică a Provinciilor Unite a sporit. Compania Indiilor de Est a deschis numeroase rute comerciale, olandezii devenind „cărăușii mărilor". Prelucrarea produselor coloniale s-a făcut, până la jumătatea secolului XIX, când s-au importat mașini cu abur, exclusiv cu ajutorul morilor de vânt.

Pe fondul prosperității economice, au înflorit și artele. Negustorii bogați au plătit arhitecților să le înalțe case frumoase, pe care și-au dorit să le împodobească cu mobile de lux, cu porțelanuri aduse din China, dar și cu picturi – mai ales portrete – ale unor artiști faimoși. Secolul XVII a devenit Veacul de Aur al istoriei Olandei.

În jurul anului 1850, în Olanda funcționau aproximativ 9 000 mori de vânt, probabil cel mai mare număr care a existat vreodată. După acea dată, numărul lor a început să scadă, Deja, încă din secolul trecut, în Marea Britanie se foloseau pompe acționate cu abur pentru eliminarea apei din minele de cărbuni. După 1800, sunt importate în Olanda tot mai multe mașini acționate prin forța aburului. Prima stație de pompare a apei de tip nou este menționată într-un document din 1825. Factorii de decizie locali, conservatori prin tradiție, au privit cu neîncredere noutatea, mai ales că nu puteau risca într-o problemă de viață și moarte, cum era aceea a menținerii polderelor ferite de furia apelor. În plus, mașinăriile cereau o pregătire profesională mai înaltă și întreținerea lor costa mai mult. Până la urmă, avantajele s-au dovedit mai mari. Încet-încet, peisajul a început să se modifice. Un cazan, camera motoarelor, magazia pentru cărbune, casa mecanicului și un coș înalt care scuipă fum negru iau locul morii de vânt. Devenită inutilă, oamenii nici măcar nu s-au obosit să o dărâme de tot. I-au demolat doar partea superioară și au acoperit trunchiul astfel retezat cu țigle. La sfârșitul veacului XIX nu mai rămăseseră decât 2 500 mori de vânt.

Cele două războaie mondiale ale secolului trecut au secerat și mai multe mori de vânt. La sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale, doar 1 306 mai erau întregi. Deja, încă din 1920 apăruse inițiativa creării unei asociații pentru protejarea morilor de vânt. Ea s-a născut în 1923, la Amsterdam. Ca urmare a unei petiții adresate de Societatea olandeză a morilor de vânt, în 1924 ministrul Educației, Artelor și Științelor a adresat primarilor o circulară prin care sublinia importanța prezervării acestor monumente. Circulare similare au fost trimise și în 1930 și 1939.

La 1 ianuarie 1961 a intrat în vigoare o înțelegere potrivit căreia oricine menținea în stare de funcționare o moară de vânt primea o subsidie din partea statului. De multe ori, o moară de vânt al cărei proprietar, prea bătrân, nu mai poate să o mențină în stare de funcționare este preluată de autoritățile centrale sau de cele municipale și transformată într-un monument istoric. Adeseori, ea adăpostește un muzeu sau devine un centru pentru recepții organizate în cinstea unor oaspeți străini.

Olanda își datorează existența morilor de vânt, pentru că, cu ajutorul lor, a putut fi eliberat de ape pământul pe care s-a putut dezvolta o populație mereu în creștere. ■

CITITORII SCRIU ISTORIE

Sebeș – Alba, 800 ani

Până în anul 1995 se considera că prima atestare a orașului, astăzi municipiu, Sebeș era consemnată de un document emis la 22 februarie 1245 de Cancelaria din Lyon a Papei Inocențiu al IV-lea către preotul Teodoric din Mallenbach (prima denumire dată Sebeșului de coloniștii de origine germană după așezarea lor lângă vechea localitate românească Sebus – *n.n.*) din Dioceza Transilvană, ca răspuns la solicitarea acestuia de a primi ajutor pentru parohia sa distrusă de năvălirea tătarilor în anii 1241-1242.

Dar la începutul anului 1995, când administrația orașului avea definitivată organizarea aniversării a 750 ani de existență atestată, am găsit în arhiva Bisericii romano-catolice din Sebeș un document mai vechi care consemnează existența parohiei locale în anul 1203.

Prin amabilitatea fostului preot romano-catolic I. Gall am ajuns în posesia copiei xerox a unei pagini din registrul *Index chronologicum erectarum, desinentium ac restitutarum Parochiarum Almae Diocesis Transilvaniensis* (Indexul cronologic al ridicării, desființării și refacerii parohiilor Sfintei Dioceze [romano-catolice – *n.n.*] a Transilvaniei) în care pe coloana „Saeculo XIII, A.D. [Anno Domini – *n.n.*] 1203", apare atestarea „Sabaesium extitit" [exista, era ridicată biserica parohială – *n.n.*]. Cu privire la aceeași parohie se consemnează faptul că „în anul 1530 – desiit" [desființată, și-a încetat existența, probabil în urma reformei lui Martin Luther – *n.n.*], iar în „anul 1731 – restituta" [a fost reînființată – *n.n.*].

Așadar, este înregistrată ca existentă parohia din Sabaesium, ceea ce justifică argumentul că locuitorii, cunoscuți ulterior cu numele de sași, având confesiunea romano-catolică, erau deja stabiliți aici.

Sabaesium este una din denominațiile sub care localitatea Sebeș apare în documente de-a lungul istoriei: Castrum Saboesia, Sabaesium, Sabesum, Zabesus, Sabes, Sebus, Mallenbach, Millembach, Mülbach (aceste trei toponime se referă la colonia populațiilor germanice stabilite în centrul actualului oraș, înconjurat atunci de satele românești Suseni și Joseni – marele sat românesc – Sebus, Gusu, Bălgradul Nou, Jan, Silivaș și Vințișoara, astăzi cartiere sau suburbii ale acestuia), apoi Szaszebeș, Sebeșul Săsesc, Sebeș Alba. (Aceste precizări se impun, deoarece pe teritoriul României există 6 localități cu numele de Sebeș.)

Prin scoaterea la lumină a acestui document putem afirma că localitatea este atestată din anul 1203, având o vârstă mai îndelungată cu 42 de ani decât se știa până în anul 1995.

În anul 2003 deci Sebeșul scaun – plasă din anul 1309 – Sedis Sebesianis, Sedes Sebus, oraș din anul 1345 – Civitas Sebus, municipiu din anul 2000, va împlini 800 de ani de atestare documentară (printre primele 10 localități ale țării, în ordinea vechimii cu statut de oraș). ■

Dr. Radu CĂRPINIȘIANU, Sebeș

Eveniment

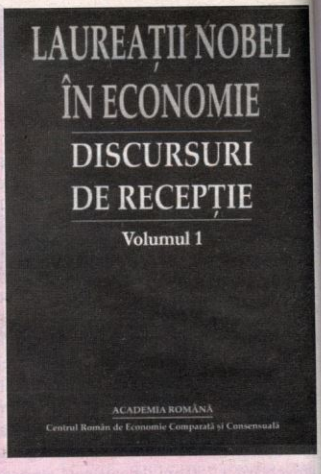

„Carte de învățături", astfel a numit guvernatorul Băncii Naționale a României, domnul Mugur Isărescu, lucrarea *Laureații Nobel în economie. Discursuri de recepție*, volumul 1. S-a inaugurat astfel, în prezența președintelui României, domnul Ion Iliescu, vineri 19 octombrie, în Holul de marmură al Băncii Naționale a României, colecția coordonată de acad. Tudorel Postolache și prof.univ.dr. Mugur Isărescu, ce va continua sub egida Academiei Române și a Băncii Naționale a României.

Banca Națională a României își îndeplinește astfel una dintre multiplele sale îndatoriri, aceea de a contribui la dezvoltarea unei gândiri economice românești originale și la formarea unei educații economice moderne în rândul unei populații care învață, uneori cu sacrificii personale, mecanismele economiei de piață. În egală măsură, cei pasionați de studiul științei economice au la dispoziție, într-o manieră elegantă și ușor accesibilă, texte economice de o valoare de netăgăduit. Banca Națională a României este prin ea însăși o garanție ca această colecție să infirme un vechi obicei românesc, acela de a începe o serie și de a nu o mai duce la capăt.

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București; Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@all.ro

EDITURILE ALL VĂ RECOMANDĂ

Din colecția ALL ISTORIC

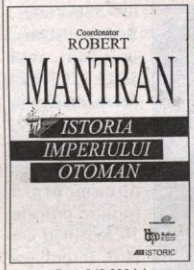

Istoria Imperiului otoman

Coordonator Robert Mantran

O operă de vaste proporții și de largă cuprindere, realizată sub coordonarea reputatului orientalist Robert Mantran.

Preț: 349.000 lei

Din cuprins:
Începutul, ascensiunea, organizarea și apogeul Imperiului otoman; Statul otoman în secolele XVII - XVIII; Provinciile balcanice și arabe; *Chestiunea Orientului*; Moartea imperiului; Viața intelectuală și culturală în Imperiul otoman.

Slatina amintirilor

Muzeul Județean Olt păstrează în colecțiile sale obiecte cu o mare valoare culturală. Între altele, Colecția de istorie contemporană a muzeului nostru deține un album al orașului Slatina din 1906. Memoria sentimentală a Slatinei este tezaurizată, printre altele, și în bogăția ei arhitectonică.

Albumul a fost descoperit în 1970 de prof. Mihail Butoi, directorul de atunci al muzeului, și se afla în posesia administratorului cimitirului Streharet al orașului Slatina. Are coperte din carton de culoare vișinie și numără 56 pagini cartonate, cu tot atâtea fotografii cașerate. A fost pus în circulație, probabil, cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de domnie a regelui Carol I și prezintă o evoluție a Slatinei în intervalul 1866-1906. Cele 56 de fotografii sepia (16x23 cm fiecare) au fost realizate de fotograful slătinean Haimovici și prezintă imagini ale orașului la începutul secolului XX.

În acest număr, *Magazin istoric* reproduce pe planșe câteva fotografii din albumul aflat în colecțiile muzeului nostru.

Laurențiu GUȚICĂ-FLORESCU,
Muzeul Județean Olt

Podul de peste Olt. Primul pod fix (din lemn) a fost construit între 1845-1847 de ing. Giovanni Balzano și era considerat cea mai mare lucrare tehnică din Țara Românească. Cel din imagine a fost construit între 1888-1891 de către ing. N. Davidescu; era în epocă al doilea ca mărime după cel de la Cernavodă

Orașul Slatina văzut de pe Dealul Grădiște

Vederea oraşului din Palatul Administrativ

Strada Lipscani şi Cafeneaua Minerva. Lungă de 364 m şi cu 93 de case, ea reprezenta axa comerţului local. Clădirile din perimetrul Lipscanilor (construite între anii 1880-1900) sunt adevărate monumente de arhitectură urbană. Slatina fiind printre puţinele oraşe care conservă centrul său istoric, aşa-numitul „buric al târgului"

Palatul Administrativ. Construit în 1887, a adăpostit instituţii proprii unei reşedinţe de judeţ: Tribunalul, Judecătoria, Revizoratul şcolar şi Protoieria. Era considerată cea mai importantă clădire a oraşului; actualmente este sediul Muzeului Judeţean Olt

Gimnaziul „Radu Greceanu" (înființat în 1884 și funcționând într-un alt sediu). În toamna lui 1891 a fost ridicată clădirea din imagine, în care, între 1918-1939 au funcționat: Școala de meserii, Școala normală de băieți, Școala normală de fete și Școala secundară de fete

Școala primară de băieți Ionașcu nr. 1 (înființată pe la 1799-1800, de către negustorul Ionașcu Cupețu și soția sa Neaga). Clădirea din imagine a fost construită între 1895-1899. Actualmente, aici funcționează Casa corpului didactic

Casa Fântâneanu. A aparținut familiei cu acest nume și ai cărei membri au deținut importante funcții în viața publică a orașului. Până de curând, a fost sediul Direcției agricole județene

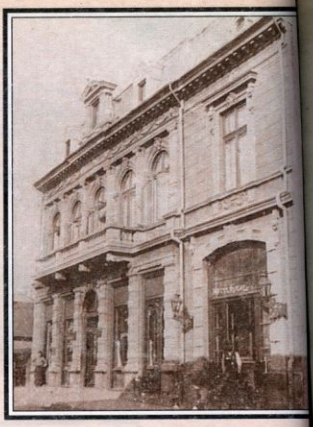

Hotel Regal. Construit în a doua jumătate a sec. XIX de către Alexe Nicolau, mare proprietar din județ; a fost lăsat prin testament Primăriei. Clădirea, existentă și azi, este situată pe str. M. Eminescu, dar a suferit modificări majore în cursul timpului

Casa Mihail Deleanu (primar al Slatinei între 1901-1905). Clădirea se găsește pe str. Ionașcu nr. 73. De la 1 iulie 2001, aici funcționează Secția de etnografie a Muzeului Județean Olt

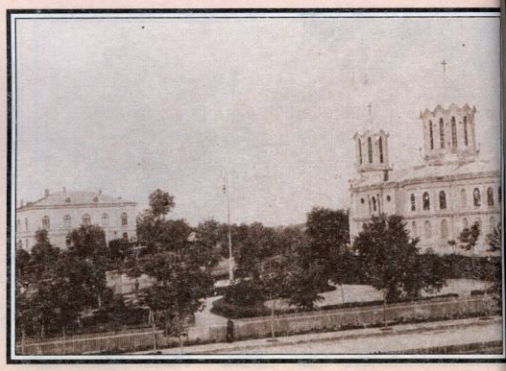

Catedrala orașului. Edificiul a fost înălțat în perioada 30 mai 1782-20 septembrie 1787 cu cheltuiala negustorului Ionașcu Cupețu și a soției sale, Neaga. Refăcut în 1843 și 1873; pictura aparține lui Gh. Tattarescu. Se află pe strada Ionașcu nr. 62

Opinii-controverse

Studiul perioadei războiului rece este, în plan internațional, abia la început. Arhivele se deschid destul de lent, dincolo de termenul de grație de 30 ani, martori esențiali ai evenimentelor își publică arareori memoriile (ele nu pot fi verificate însă prin depozitele arhivistice) și s-a intrat în procesul accelerat al extincției lor biologice. Proiecte internaționale de anvergură încearcă – până acum cu succes – să grăbească restituirea științifică a acestei epoci. De pildă, Proiectul Internațional de Istorie a Războiului Rece, tutelat de Centrul Woodrow Wilson din Washington, are un program agresiv de identificare și declasificare a fondurilor arhivistice din diverse state, precum și de formare a specialiștilor în domeniu.

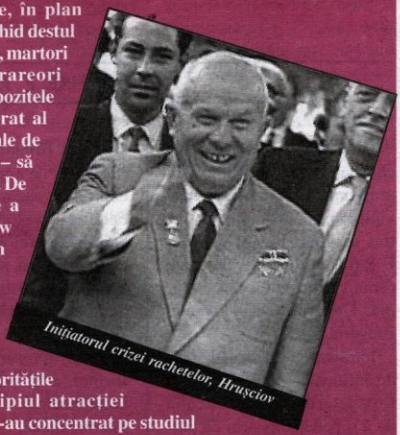
Inițiatorul crizei rachetelor, Hrușciov

Situația este oarecum similară în România. Oarecum pentru că, după 1989, prioritățile istoriografice s-au ordonat după principiul atracției „teritoriului interzis". În consecință, forțele s-au concentrat pe studiul perioadei celui de-al doilea război mondial și al instalării comunismului în România, care anterior erau subiecte aflate sub interdicție ideologică sau erau manipulate oficial. Abia acum cercetarea a intrat pe un făgaș organizat prin asocierea la proiecte internaționale în domeniu de prestigiu și printr-un efort lăudabil de declasificare a fondurilor arhivistice necesare.

În acest context stabilirea rolului și locului României în ansamblul războiului rece este dificilă, lipsind informația esențială și, deopotrivă, pentru că sunt încă prezente multe din clișeele cu răspândire interesată în acea perioadă. Câteva lucruri sunt totuși îndeajuns de limpezi și ele se cuvin subliniate pentru a delimita stadiul în care ne găsim și reperele pe care ne întemeiem în cercetare.

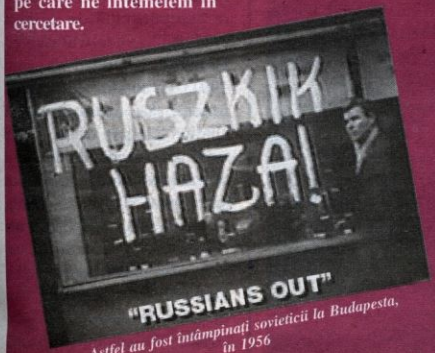

Astfel au fost întâmpinați sovieticii la Budapesta, în 1956

ROMÂNIA, ALIATUL EXCLUS AL PACTULUI DE LA VARȘOVIA

MIHAIL E. IONESCU

Prin aranajamentele încheiate la sfârșitul războiului mondial între marile puteri victorioase, România a intrat în sfera de influență a U.R.S.S., alături de alte state central și est-europene, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria.

Intrarea României în sfera de influență a U.R.S.S. nu a fost determinată de intenția de a o pedepsi pentru că participase alături de Germania mai bine de trei ani la războiul împotriva Națiunilor Unite. O soartă similară au avut aliați de la bun început ai coaliției anti-Hitler, Polonia și Cehoslovacia. Practic, acest statut internațional a fost reflexul recunoașterii de către S.U.A. și Marea Britanie a exigenței Moscovei de a-și constitui un cordon de securitate la frontierele sale vestice. Privilegiul acordat astfel U.R.S.S. era contrabalansat prin asocierea acesteia la instituțiile internaționale postbelice, în primul rând O.N.U., și deci transformarea, cel puțin formal, a Moscovei într-un actor normal al comunității internaționale.

Teritorii neexplorate de cercetare

Comunizarea statelor satelit a intervenit, în mare parte, din aceeași dorință a U.R.S.S. de a securiza frontierele sale vestice, cu deosebire pe direcțiile cele mai probabile de invazie. Așadar, în sectoarele central și sudic, comunizarea statelor satelit a demarat rapid și în forță (România, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria). În sectorul nordic, unde invazia era socotită mai greu de realizat, Moscova a fost de acord cu „finlandizarea". Termenul desemnează statutul Finlandei, invidiat și dorit de cetățenii din blocul sovietic, de țară satelit, dar fără comunizare.

Statutul de satelit al României, precum și al celorlalte țări aflate în zona de influență sovietică a fost permanent, adică până la sfârșitul războiului rece. Chiar și atunci, Moscova a luat în considerare menținerea propriei sfere de influență, prin „finlandizare" recunoscută de „partea cealaltă" (vezi tratatul cu România semnat în aprilie 1991), în condițiile retragerii forțelor sale armate din acest spațiu. Până în 1989, orice încercare a vreunui satelit de a refuza acest statut a fost aspru sancționată (Ungaria – 1956, Cehoslovacia – 1968, Polonia – 1981).

În plan politic este dificil a vorbi despre tendințe sau eforturi de desatelizare ale statelor din zona de influență sovietică, întrucât acest statut

Avioane americane pe aerodromul Tempelhof

era recunoscut în plan internațional și nu era amenințat de „partea cealaltă". Practic, doctrina „suveranității limitate" sau „doctrina Brejnev" era teoretizarea acestei realități a relațiilor internaționale. Mai mult, Actul final de la Helsinki (1 august 1975) a legiferat acest statut. Controlul militar sovietic al spațiului „imperiului exterior" devenea parte a dreptului internațional. Ceea ce se poate admite sub raport politic este doar că au existat încercări ale statelor satelit de a amortiza efectele acestui statut (prezența României ca observator în Mișcarea statelor nealiniate,de pildă). Nu poate fi vorba însă de tentative de a schimba acest statut, fie și numai pentru faptul că ar fi avut drept consecință schimbarea echilibrului stabilit între marile puteri învingătoare la sfârșitul războiului mondial și sancționat în recunoașterea reciprocă a zonelor de influență.

În plan ideologic, Moscova a fost dispusă să accepte către sfârșitul războiului rece relaxarea ortodoxiei comuniste în cadrul sistemului, în beneficiul stabilității propriei zone de influență. Tendința Moscovei poate fi observată începând cu episodul polonez, când se renunță la invazia militară directă, și dobândește tonalități înalte în 1989 („masa rotundă" din Polonia din ianuarie-februarie). Această relaxare intervine însă numai după ce Moscova perfectează înțelegeri cu S.U.A., care suplimentează pe cele încheiate la sfârșitul războiului mondial (negocierea START-1 și perfectarea tratatului de reducere a forțelor convenționale).

România a fost în întreaga perioadă a războiului rece un satelit al U.R.S.S. Nu au lipsit desigur tentative de a slăbi strânsoarea hegemonică sovietică, cea mai importantă fiind în 1964 (cu o motivație specifică însă, care nu schimba organizarea comunistă a societății), dar niciodată nu a fost pus sub semnul întrebării statutul de stat satelit.

Neîndoielnic, dincolo de acest perimetru teoretic se ridică teritorii fascinante de cercetare. Ce s-a întâmplat în octombrie 1963, prin schimbul de scrisori Dean Rusk-Corneliu Mănescu? Era în intenția României de a proceda la o schimbare a statutului de stat satelit ori era doar încercarea de a achiziționa o „umbrelă" pentru a consolida puterea elitei conducătoare în România și a o pune la adăpost de intruziunea nelimitată a puterii suzerane sovietice? Care a fost sensul declarației din 24 noiembrie 1989 făcută de Nicolae Ceaușescu privind repararea nedreptăților cuprinse în pactul Ribbentrop-Molotov? Însemna o sfidare a hegemoniei U.R.S.S.? Mai mult, însemna oare această declarație asumarea unui alt statut în plan internațional?

Întrebări al căror răspuns în stadiul actual al cercetării nu poate fi avansat.

Atotputernicul dosar

Nu există îndoială că România a fost, de-a lungul întregii epoci a războiului rece, un stat comunist. Dacă au existat orientări – și au existat – antisovietice în ansamblul evoluției politice a României în acea perioadă, ele au fost strict legate de abuzurile puterii suzerane (cu deosebire în sânul elitei comuniste autohtone), nicidecum legate de sistemul de organizare social-politică și economică impus de aceasta. Însuși regimul a încercat să-și probeze ortodoxismul comunist în felurite împrejurări.

O subunitate de transmisiuni canadiană pe frontul din Coreea

Atunci când, încă din 1954-1955, autoritățile de la București au cerut Moscovei retragerea trupelor sovietice, argumentul esențial utilizat a fost tocmai conformismul organizării de tip sovietic al societății și inexistența unei amenințări interne la adresa acesteia. De asemenea, în anii '70, atunci când regimul Ceaușescu s-a aflat, din motive care trebuie elucidate prin cercetare, sub o presiune crescândă a U.R.S.S., liderul român a ales calea unei stalinizări accentuate a societății – așadar a îngroșării trăsăturilor ei comuniste – pentru a evita înlocuirea lui. De altfel, faptul că Nicolae Ceaușescu a ales această cale de acțiune însemna o recunoaștere a statutului de stat satelit al României și, deopotrivă, a faptului că legitimitatea lui își avea sursa primordială în caracterul comunist al exercitării puterii.

Liberalizarea din anii '67-'68 a fost legată mai mult de tentativa reușită de consolidare a puterii noului conducător comunist decât de dorința de a construi un „socialism cu față umană". Chiar opunerea lui Ceaușescu la invazia în Cehoslovacia nu a fost motivată de similitudinea de orientare reformistă cu „primăvara de la Praga", ci de atitudinea hegemonică a puterii suverane („strigătul" lui Ceaușescu atunci a fost împotriva intervenției în afacerile interne ale altui stat socialist, deci fără legătură cu înăbușirea tentativei de liberalizare de la Praga). Atunci când cele mai timide măsuri de liberalizare economică au amenințat organizarea comunistă, ele au fost fără milă extirpate. La 4 decembrie 1989, în întâlnirea cu liderul sovietic M.S. Gorbaciov, Ceaușescu spunea textual: „Ceea ce faceți dvs. acum am încercat și noi la un moment dat. Am creat așa-zișii mandatari și, după un an de zile, am văzut că se îmbogățesc și am lichidat complet această situație[...] Cu vreo 20 de ani în urmă le-am dat și noi drepturi foarte multe [întreprinderilor – *n.n.*] și primul lucru pe care l-au făcut a fost să ia credite și să facă tot felul de investiții neeconomice. Atunci noi le-am restrâns drepturile și am gândit că trebuie să ținem în mână anumite lucruri... am greșit că am dat multe drepturi întreprinderilor."

Obiect de muzeu

Așadar, cel puțin în domeniile esențiale, care definesc regimul comunist de tip sovietic, elita conducătoare din România a fost fidelă preceptelor uzuale: primatul partidului comunist, prin organizarea monopartid a vieții politice, și centralizarea economică. Cu alte cuvinte, România a fost un stat comunist de tip clasic, deloc permeabil la tentative de liberalizare, mai ales în perioada finală de existență, când astfel de tendințe se manifestau chiar în U.R.S.S. Dacă adăugăm la aceste axiome și modul în care în România „elita" era împrospătată aproape exclusiv prin cadre de origine muncitorească, într-o eră când specializarea era decisivă pentru managementul societății, avem o imagine grăitoare despre caracterul comunist al statului român în intervalul 1948-1989.

Problematica Pactului de la Varșovia și a relațiilor României cu acesta este complexă. Exprimăm aici opinia că, fundamental, Pactul de la Varșovia a fost alcătuit

pentru a menţine controlul imperial asupra statelor satelit şi doar în subsidiar pentru descurajarea sau confruntarea cu NATO. Care sunt argumentele? Forţa militară a Pactului de la Varşovia a fost folosită doar pentru a ţine sub ascultare statele satelit şi a sancţiona „rătăcirile" lor. De asemenea, structurile imperiale create în statele satelit erau destinate controlului interior al acestor ţări şi acţiunii în consecinţă. Chiar pregătirea comună şi doctrina comună a armatelor statelor din Pactul de la Varşovia erau subordonate acestui scop esenţial al conservării statutului vasal şi comunist al ţărilor în cauză.

Destalinizarea în U.R.S.S. şi anticiparea unor mişcări de desatelizare în ţările comuniste au „împins" U.R.S.S. să recurgă la „alianţa militară" ca o formă de prefigurare a unui simulacru de egalitate în drepturi între statele socialiste. Însăşi nevoia legitimării, prin dreptul internaţional, a prezenţei militare sovietice în statele satelit a determinat U.R.S.S. să recurgă la această formulă de „egalitate" cu sateliţii proprii.

Practic, ambele părţi au privit epoca bipolară ca un „îngheţ" al relaţiilor dintre ele şi nu ca o situaţie care putea conduce la un război cald, aşadar la folosirea armelor nucleare. În *establishment*-urile politice din ambii poli ai sistemului, armele nucleare erau privite doar ca elemente de descurajare şi nicidecum de utilizare practică (mai ales după criza rachetelor din Cuba în 1962, când împreună au declanşat o acţiune de neproliferare a armamentului nuclear şi de codificare a relaţiilor dintre puterile nucleare).

Dispariţia „umbrelei"

Dacă aceasta era raţiunea fundamentală a existenţei Pactului de la Varşovia, atunci întreaga acţiune a României de a se sustrage controlului acestui instrument sovietic trebuie privită în cu totul altă lumină. Practic, Pactul de la Varşovia, întrevăzut esenţial ca un instrument de control şi instruire a structurii imperiale principale (armata satelită) a fost întâiul a cărui acţiune s-a încercat să fie împiedicată în rosturile ei fundamentale (înlăturarea unei „echipe" conducătoare la Bucureşti aflată în dizgraţia Moscovei). „Declaraţia de independenţă" din aprilie 1964, expresie a elitei comuniste de la Bucureşti de a se sustrage controlului sovietic, dar nu şi de a părăsi blocul dominat de U.R.S.S., a declanşat tocmai această acţiune tainică de eliminare a structurii imperiale de control (şi pedeapsă) aflată la îndemâna Moscovei. Nu au mai fost trimişi ofiţeri la studii în U.R.S.S., a fost respinsă efectuarea de aplicaţii militare cu trupe pe teritoriul naţional, dar nu a fost defel exprimată dorinţa de retragere din cadrul acestei alianţe politico-militare. Această decizie era în esenţă o probă de înţelegere exactă a funcţiunii Pactului de la Varşovia, pe de o parte, iar pe de altă parte o punere la adăpost faţă de eventualitatea schimbării sistemului comunist sub presiunea societăţii. În esenţă, elita comunistă la conducere în România în perioada războiului rece nu a urmărit decât propria salvare, care nu putea avea sorţi de

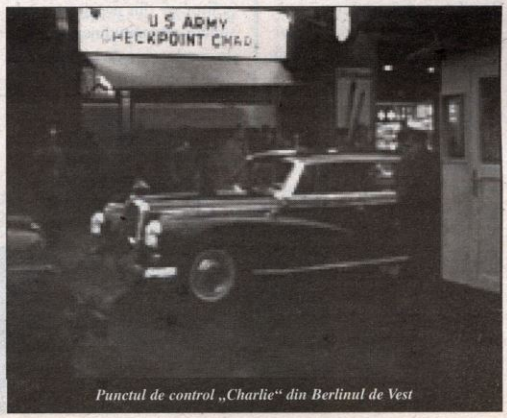

Punctul de control „Charlie" din Berlinul de Vest

izbândă decât în condițiile hegemoniei sovietice (absența „umbrelei" Moscovei a însemnat dispariția instantanee în 1989-1990 a conducerii comuniste în România).

Timbru emis de poșta din R.D.G. pentru marcarea a 30 ani de la crearea Tratatului de la Varșovia

Achiziții solide, îndoieli pronunțate

Atunci cum se explică reținerea Moscovei față de București după 1964, excluderea României de la invazia comună în Cehoslovacia, confidențialitatea măsurilor ulterioare ale Pactului de la Varșovia față de București? Pentru că, începând cu ianuarie 1965, Moscova devine extrem de prudentă să mai împărtășească cu Bucureștii planurile sale în privința „poliției" interne în imperiu. Este greu de știut în această fază a documentației dacă a fost vorba de o teamă a Moscovei față de dezertarea României din imperiu – pe care anumite acțiuni ale lui Ceaușescu puteau să o inducă unei conduceri nesigure pe ea însăși la Kremlin – sau dacă era doar o nemulțumire față de un satrap local care dobândise atât de multă libertate de mișcare încât nu mai putea fi schimbat la simpla toană a suzeranului. Oare acest din urmă lucru fusese sugerat Moscovei de sprijinul de care s-a bucurat liderul comunist român în august 1968 din partea Occidentului (în primul rând a S.U.A.)? Ori Moscova bănuia chiar că Ceaușescu poate „defecta" din sistem? Documentele aflate la dispoziția noastră acum nu permit lansarea unei ipoteze veridice.

Cele două teze aflate în circulație – Ceaușescu, un lider independent al unei țări comuniste pe cale să scuture hegemonia sovietică sau Ceaușescu, un comunist în solda Moscovei care duce o uriașă acțiune de intoxicare a Occidentului – sunt pe cât de apărate de susținătorii lor, pe atât de lipsite de suport documentar. Ceea ce este grăitor, și din acest punct de vedere, este atitudinea adoptată de conducerea de la București în vara-toamna anului 1989, când nu a ezitat să cheme la o acțiune politică comună statele comuniste aliate pentru salvarea comunismului în imperiul exterior sovietic, așadar pentru continuitatea hegemoniei U.R.S.S. în acest spațiu.

Faptul că Bucureștii nu au cerut niciodată părăsirea Pactului de la Varșovia poate fi explicat mai degrabă prin rațiuni de supraviețuire a regimului comunist din România decât prin teama unei pedepse sovietice pronunțate fără vreo replică din partea Occidentului. Adevărul sau părți din el vor putea fi restituite în alt stadiu al cercetării. Rămâne însă faptul că oricum România a fost, între 1965 și 1989, membra Pactului de la Varșovia exclusă de la cele mai importante decizii ale acestuia.

Sectorul economic necesită o abordare specială. Deopotrivă, alte sectoare deschise cercetării comparative (cultural, ideologic, social-economic etc.) reclamă o întreprindere separată, bizuită pe achiziții arhivistice și pe o interpretare de calitate. Ne mărginim așadar a socoti ca achiziții solide – cu îndoielile pronunțate – doar cele detaliate până acum: caracterul de satelit al statului comunist român și poziția lui de „aliat exclus" în Pactul de la Varșovia. ■

O bază aeriană sovietică din Polonia, abandonată

BUCUREȘTI DIALOG CU VATICAN: SINCOPE

„Aducem Columna!“

În numărul din luna mai, a anului 1967, revista Magazin istoric **anunța, cu titlul de mai sus, că urma să sosească în țară o replică a Columnei lui Traian. S-a vorbit inițial de o posibilă reconstrucție a Columnei. Până la urmă, metopele au fost expuse la Muzeul Național de Istorie, unde pot fi văzute și astăzi.**

Ceea ce nu putea anunța atunci revista era faptul că aducerea replicii Columnei lui Traian se datora Vaticanului, care o predase statului român fără nici un fel de pretenții materiale. Un gest care se înscria într-un program de bunăvoință inițiat de Curia papală, ce urmărea realizarea unor obiective concrete prin restabilirea relațiilor cu Bucureștiul.

ALICE POPESCU, CONSTANTIN BARBU

Tatonările începuseră mai de mult. Încă în septembrie 1966, cu prilejul vizitei făcute de Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, la Roma, oficialități de la Vatican făcuseră demersuri pentru organizarea unei întâlniri între demnitarul român și Papa Paul al VI-lea. Ele se înscriau într-un tablou mai larg, al unor contacte și măsuri concrete prin care România și o serie de state occidentale căutau să îmbunătățească relațiile lor. *Magazin istoric* a prezentat, după 1990, documente care ilustrează o astfel de orientare. Ea era determinată, în mod sigur, de un complex de rațiuni, atât dintr-o parte, cât și din cealaltă. În privința Bucureștiului, documentele deja publicate vorbesc de o stare de nemulțumire provocată de calitatea inferioară a utilajelor și instalațiilor furnizate de U.R.S.S. și dorința de a obține altele, mai performante, din Occident. Apoi, după 1958, începuse și un proces de distanțare față de Moscova, ale cărui rațiuni rămân încă insuficient cunoscute și foarte controversate. La rândul său, desigur că Occidentul era dispus să vândă țărilor din blocul controlat de Moscova cât mai multe produse – cu excepția celor incluse pe lista interdicțiilor – și să producă un număr cât mai important de fisuri în lumea comunistă. Cu cât vom dispune de mai multe mărturii, cu atât mai clar vom putea defini politica externă a României din acei ani.

Am putut identifica în arhive o serie de documente care vorbesc despre pregătirea vizitei pe care președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, a întreprins-o în Italia, începând cu data de 17 ianuarie 1968. Cu acea ocazie, el a fost primit într-o audiență de către Papa Paul al VI-lea.

Cu câteva luni înainte, în august 1967, Departamentul Cultelor fusese informat că propunerile Ministerului Afacerilor Externe privind unele contacte neoficiale și confidențiale cu Vaticanul erau acceptate. I se cerea Departamentului să examineze Legea Cultelor pentru a vedea dacă ea conținea prevederi de care Vaticanul s-ar fi putut prevala și folosi în cursul acestor discuții.

Existau mai multe motive de îngrijorare. Oficial, din punct de vedere al legislației în funcțiune în acel moment în R.S.R., toate cultele religioase recunoscute de stat nu puteau întreține relații cu alte culte religioase, instituții sau persoane oficiale din exterior decât cu aprobarea Departamentului Cultelor și prin intermediul Ministerului de

Externe. De asemenea, cultele religioase din străinătate nu aveau dreptul să exercite jurisdicția asupra credincioșilor din statul român.

Dar, atrăgea atenția *Nota* din 25 august 1967, Vaticanul, prin doctrina și practica sa, se considera singurul în drept să administreze întreaga comunitate creștină de pe pământ, dincolo de orice autoritate civilă. În Evul Mediu, această concepție dusese la ruptura de Biserica Răsăriteană și la numeroase conflicte între papă și regii sau împărații occidentali.

Urma un pasaj, subliniat cu un creion gros pe margine de către Nicolae Ceaușescu: „Această concepție o întâlnim și la baza tuturor contactelor pe care Vaticanul le-a avut până acum cu țările socialiste. Oriunde raporturile dintre catolici și stat sunt reglementate numai de legile interne respective, Vaticanul le consideră anormale și urmărește «reglementarea» lor, chiar dacă situația îi este, totuși, pe plac. Aceasta, repetăm, numai pentru a afirma în toate cazurile principiul că statele trebuie să reglementeze raporturile supușilor lor de religie catolică numai cu Vaticanul și niciodată singure."

O altă *Notă* a Departamentului Cultelor, redactată aproape doi ani mai târziu, la 14 aprilie 1969, și care făcea un scurt istoric al relațiilor românilor cu catolicismul, relua problema pretenției Vaticanului de a reglementa direct cu autoritățile statale situația catolicilor din țara respectivă. Era prezentată situația raporturilor dintre România și Vatican în perioada interbelică. Concordatul semnat în 1927 era considerat un compromis făcut de autoritățile române, grăbit și de „situația de excomunicat (își botezase copiii în religia ortodoxă) a regelui Ferdinand I, căruia i s-a promis iertarea". Se sublinia și faptul că actul fusese semnat de guvernul Averescu „a cărui soție era catolică", ratificat abia în 1929 de guvernul condus de Iuliu Maniu, „greco-catolic". „Bisericii romano-catolice i s-au creat o mulțime de avantaje și privilegii incompatibile cu suveranitatea statului și cu tratamentul egal al tuturor cultelor, multe depășind tot ceea ce Vaticanul obținuse până atunci, prin concordatele cu alte state."

Delegația română, înaintea plecării spre Roma

După instaurarea regimului comunist și anularea Concordatului, în anul 1950, Vaticanul a refuzat să recunoască dispozițiile date prin Legea Cultelor. Papa Pius al XII-lea interzisese reprezentanților Bisericii catolice să se conformeze; „urmarea a fost – se spunea în *Nota* din 25 august 1967 – că nici până azi Biserica romano-catolică nu are un statut". Numărul episcopiilor fusese redus oficial de la cinci la trei. Vaticanul luase imediat măsuri pentru numirea unor ordinari substituți și în cele trei episcopii nerecunoscute de statul român (Iași, Timișoara, Oradea și Satu Mare).

Scopul unor asemenea măsuri era „să ne împingă la contramăsuri, care ar fi avut urmări negative pentru mase; să justifice existența unei biserici «persecutate», a unei «biserici a tăcerii»".

Desigur, exista și problema Bisericii greco-catolice, interzise după 1948. „După cum se știe, Vaticanul nu recunoaște dispariția legală a fostului cult greco-catolic prin trecerea credincioșilor săi la Biserica ortodoxă. Și aici a luat unele măsuri, ca numiri de episcopi clandestini, propagandă ostilă etc. Între primele probleme de care ar vrea să se ocupe în cadrul «normalizării» situației catolicilor din România este și aceasta."

Erau anticipate mai multe dificultăți în discuțiile cu Vaticanul. În primul rând, faptul că Papa nu avea să recunoască modul în care

fusese reglementată situația cultului romano-catolic în R.S.R. „Ne putem aștepta – se arăta în documentul din 25 august 1967 – [ca Vaticanul] să ceară *semnarea unui document* [subliniat în original] între cele două părți, pentru a demonstra astfel că raporturile cetățenilor români de religie catolică cu statul nu se rezolvă direct între ei și stat, ci se rezolvă între Vatican – ca reprezentant al lor – și statul nostru." Se atrăgea atenția asupra riscurilor pe care le reprezenta pentru autoritățile comuniste din România semnarea unui asemenea document. „Ar fi o primă de încurajare pentru alte culte, care de asemenea au foruri conducătoare peste hotare." În *Nota* din 14 aprilie 1969 se adăuga: „În situarea pe această poziție, Vaticanul are în favoarea sa contactele și unele înțelegeri parțiale pe care le-a obținut cu Iugoslavia, Ungaria și, după cât suntem informați, în tratativele de mulți ani, încă în curs, cu Cehoslovacia. Aceste țări au acceptat ca reprezentantul catolicilor din cuprinsul lor să fie Vaticanul."

Este evident că Vaticanul se orientase în primul rând către țările cu o veche tradiție (Ungaria, Cehoslovacia) sau cu o numeroasă populație catolică (Iugoslavia). Cu Cehoslovacia, tratativele fuseseră începute cu opt ani înainte.

Departamentul Cultelor propunea ca Ambasada din Roma să prevină Vaticanul despre intenția de a convoca pe reprezentanții Bisericii catolice, care să propună un statut de organizare, cu asigurarea că statul se va limita exclusiv la organizarea Bisericii și la funcționarea ei în cadrul legilor existente. „Spre a liniști Vaticanul și pentru a evita ca acesta să interzică reprezentanților catolici din țară să alcătuiască statutul, credem că este prudent ca să se promită Vaticanului că proiectul de statut va fi adus la cunoștința sa (pe o cale care se va aprecia) și că statul nu-l va lua în considerare, spre recunoaștere definitivă, mai înainte ca Vaticanul să se convingă că în el nu sunt cuprinse restricții incompatibile cu dogmele catolice."

Nu trebuia acceptat ca statutul să fie alcătuit – se arăta în *Nota* din 14 aprilie 1969 – după o eventuală stabilire de relații oficiale, pentru că se putea paraliza contactul direct cu reprezentanții cultului catolic din țară. „După părerea Departamentului Cultelor, asemenea relații ar fi foarte păgubitoare țării noastre, date fiind specificul funcției de nunțiu, starea de spirit în sânul Bisericii romano-catolice, componența națională a acesteia și existența unor rămășițe active ale foștilor greco-catolici."

Dar, „cu toate greutățile ce se pot prevedea – se scria în *Nota* din 25 august 1967 –, contactele cu Vaticanul, mai ales în forma propusă, au și mari avantaje întrucât, pe lângă că ne vor ajuta să-i cunoaștem exact intențiile, pe tot timpul acestor contacte, care ar trebui să dureze cât mai mult [...], în planul opiniei publice ne aflăm în poziția favorabilă că, sperând multe, Vaticanul se va

Aspecte din timpul vizitei la Vatican (în pp. 41-43)

favorabil, Vaticanul a întreprins deja unele măsuri, dintre care amintim: presa oficială a Vaticanului a publicat aprecieri favorabile cu privire la politica externă a țării noastre; a interzis folosirea mijloacelor de propagandă ale Vaticanului în scopul atacării României; a predat autorităților române copia Columnei lui Traian, fără nici un fel de pretenții materiale sau de altă natură".

abține de la uneltiri sau propagandă dușmănoasă. Prelungind discuțiile, câștigăm timp, care în această problemă este un factor favorabil, cu trecerea lui multe putând să se perime sau să slăbească, iar oamenii cu mentalitate prea conformistă față de Vatican să se împuțineze." Rămâi fără comentarii în fața unor astfel de recomandări.

Documentele identificate nu ne spun care au fost factorii care au intervenit și au grăbit procesul de apropiere de Vatican. Nu este exclus ca și ambiția personală a lui Nicolae Ceaușescu să fi jucat un rol.

La 9 decembrie 1967, Cancelaria C.C. al P.C.R. înregistra o *Notă de propuneri* trimisă de Ministerul Afacerilor Externe privind vizita pe care președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, urma să o facă în Italia. Se propunea ca acesta „să accepte o întrevedere cu Papa Paul al VI-lea, în cazul în care acesta își va manifesta o astfel de dorință". Se sublinia că „pentru a crea un climat

Nota păstrează o serie de sublinieri făcute de Nicolae Ceaușescu. Astfel, el era de acord ca Ion Gheorghe Maurer să fie însoțit de soție, dar tăia formula „împreună cu soția" din dreptul lui Corneliu Mănescu.

În ședința Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din 30 ianuarie 1968, între alte subiecte, Ion Gheorghe Maurer a prezentat o informare despre vizita efectuată în Italia. Pe lângă întâlnirile cu primul ministru și președintele Italiei și cu liderii partidului comunist italian, el relata și audiența acordată de Papă. Informarea este destul de scurtă și de generală (mai redusă decât cea privind întrevederea cu comuniștii italieni). Papa a arătat disponibilitatea Sfântului Scaun de a restabili relații bune cu România, iar Maurer a insistat asupra deosebitei unități „a întregului popor în jurul conducerii sale; această unitate nu trebuie stricată cu

nimic [...] cele două biserici, greco-catolică și greco-ortodoxă, în timpul trecut reprezentau un punct de ciondăneală între credincioși și problema aceasta a fost lichidată. Noi nu ne amestecăm în problemele Bisericii, dar acesta este un fapt ireversibil. Cu aceasta am terminat". Potrivit informării făcute, Papa a dat toate asigurările că nu urmărea „să tulbure acțiunea conducerii României". S-a stabilit ca prin Ambasada României din Roma să se continue contactele.

Cu o zi înainte, la 29 ianuarie 1968, Departamentul Cultelor pregătise o *Notă informativă* în care sintetiza reacțiile la nivelul conducerii Bisericii Ortodoxe Române față de vizita lui Maurer la Papa Paul al VI-lea. Dincolo de cuvinte de apreciere, de circumstanță, răzbate o anumită îngrijorare față de posibila reacție a foștilor credincioși greco-catolici. Mitropolitul Justin Moisescu afirma că „vor fi unii, sunt convins, defetiști sau alții gata de aventură, crezând că a venit timpul să se refacă Biserica greco-catolică". „Personal cred că e bine să avem prieteni – spunea episcopul Visarion Ploiesteanu –, dar nimeni nu poate fi de acord eu ceea ce îmi spun unii și anume că guvernul s-ar gândi la refacerea Bisericii greco-catolice [...] Practic, ar fi agitații, redări de biserici, lupte între preoți [...] Unii din foștii greco-catolici vorbesc de refacerea Bisericii greco-catolice și de un nou concordat."

Într-o discuție cu conducătorul Departamentului Cultelor, Patriarhul Justinian îi spusese: „Vaticanul va ceda în

problema greco-catolică română. Problema e susținută numai de grupul italienilor din curie. König, cu prilejul vizitei în România, a lăsat să se înțeleagă că el nu susține o astfel de problemă și că ea încurcă proiectele ecumeniste [sic!] ale Vaticanului. Patriarhul crede că König, dată fiind disciplina catolică, n-ar fi luat această atitudine fără să se bazeze pe ceva. Dintr-o convorbire pe care a avut-o cu un trimis al episcopilor catolici din R.F.G., Patriarhul a tras concluzia că și aceștia – și mai ales cardinalul Döpfner – văd în problema greco-catolică un obstacol în calea ecumenismului și o consideră ca un hibrid perimat, ce nu se mai poate susține."

Printr-o *Notă* din 12 iunie 1968, Departamentul Cultelor informa că Patriarhul Justinian primise o scrisoare din partea șefului Secretariatului pentru promovarea unității creștinilor, cardinalul Augustin Bea, care îl felicita la împlinirea a 20 ani de patriarhat. Prilej de a-i propune ca doi reprezentanți ai Vaticanului, Monseniorul Jean Willebrands și părintele Pierre Duprey, să vină la București, în acea lună, pentru a examina modalitățile prin care se puteau

restabili și dezvolta relațiile între cele două Biserici.

Patriarhul dorea să îi primească pe cei doi emisari, dar Departamentul considera „că este mai potrivit ca, pentru moment, Patriarhul Justinian să răspundă numai la felicitările ce i-au fost adresate în prima parte a scrisorii, pentru rest promițând că va examina cererea împreună cu Sinodul".

Și cardinalul Casaroli, conducătorul diplomației Vaticanului, dorea să trimită un emisar la București. „E de observat că în timp ce Casaroli are intențiile pe care ni le-a comunicat, bătrânul iezuit Bea folosește o expresie mai mieroasă, dar care conține tot ce trebuie pentru a nu-l angaja cu nimic: «Oricare a fost trecutul, să-l încredințăm îndurării lui Dumnezeu și, după îndemnul Apostolului, să fim cu totul îndreptați spre ceea ce este înaintea noastră, ca să facem viitorul mai conform cu planul de nepătruns al Tatălui, care făcându-ne pe noi fii ai săi în fiul său, ne face să devenim pe de-a întregul frați unii cu alții.»." *Nota* se încheia cu recomandarea: „În cazul că se va aprecia că un contact între Patriarhie și instituția condusă de Bea ar putea fi acceptat, Departamentul Cultelor crede că el nu ar trebui să aibă loc decât după serbările jubiliare de la 1 decembrie a.c., pentru a evita orice risc de manevre prin unele rămășițe ale fostei biserici uniate."

Să sperăm că descoperirea unor noi documente din arhive, ca și continuarea publicării documentelor diplomatice în cadrul seriei de relații cu Vaticanul vor contribui la lămurirea mai bună a contextului raporturilor cu Sfântul Scaun. ■

23 august 1944. Culise

Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, mareşalul Voroşilov şi dr. Petru Groza la demonstraţia în cinstea zilei de 23 august, în anul 1949

Istoria actului de la 23 august 1944 a început să fie falsificată chiar de a doua zi. Preocupaţi de ce va spune istoria despre ei, mulţi s-au angajat în această „operă" de modelare, fiecare încercând să-şi atribuie un rol cât mai important.

Tipic, din acest punct de vedere, este şi discursul rostit de Gheorghe Tătărescu în ziua de 1 iulie 1945, în cadrul congresului naţional liberal-tătărescian. Prezentându-şi activitatea din anii 1943-1944, el a formulat atacuri, multe nedrepte, la adresa altor lideri politici, îndeosebi C.I.C. Brătianu şi Iuliu Maniu.

Tratând pe larg episodul în cartea sa aflată în curs de apariţie – Partidul Naţional Liberal - Tătărescu **– dl. dr. PETRE ŢURLEA subliniază faptul că aliaţii de la guvern ai lui Gh. Tătărescu au fost încântaţi. Şi-au exprimat satisfacţia prin persoana primului ministru Petru Groza, care, participând la manifestaţia ce s-a desfăşurat, după congres, în Piaţa Palatului Regal, l-a lăudat pe bunul său „prieten şi colaborator" Gh. Tătărescu, pentru că „a ştiut să înţeleagă, să audă şi să vadă vremurile noi prin care trecem, îmbrăţişând calea democraţiei sincere, pe temeiul căreia voim să clădim România nouă".**

Din partea cealaltă, reacţiile au fost deosebit de ostile. În condiţiile cenzurii impuse de guvernul Groza, acestea au fost cunoscute doar în cercurile restrânse liberal-brătieniste şi naţional-ţărăniste maniste, documentele respective păstrându-se însă în arhive. Una dintre mărturii este şi scrisoarea adresată de Grigore Niculescu Buzeşti lui Gh. Tătărescu în data de 11 iulie 1945 şi al cărei text integral ne-a fost pus la dispoziţie de dr. Petre Ţurlea. Vom reproduce pasajele mai semnificative din acest document, cu precizarea că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte între paranteze drepte, iar explicaţiile noastre au fost incluse în acelaşi gen de paranteze. Ne facem datoria să semnalăm şi faptul că începutul scrisorii a mai fost reprodus şi în Literatorul, **nr. 36, din 2-9 septembrie 1994.**

Marian ŞTEFAN

Născut la 1 august 1908 în Buzău. Licențiat în drept (București). Sublocotenent în rezervă, Regimentul 7 pionieri; căsătorit cu fiica principelui Barbu Știrbey.

Cariera diplomatică. Atașat de legațiune, 1 mai 1930; secretar de legație cls. III, 1 mai 1933; transferat Legația Stockholm, 1 iunie 1937; secretar de legațiune cls. II, 1 aprilie 1939; însărcinat cu afaceri la Riga, 1 septembrie 1939; chemat în Administrația centrală, 1 mai 1940; director la Cabinetul Direcției Politice și apoi transferat ca director al Cabinetului ministrului Afacerilor Străine, 20 mai 1941; ministru plenipotențiar, 1944; ministru al Afacerilor Străine în cabinetul care a încheiat armistițiul dintre România și Uniunea Sovietică, 1944. Actualmente [20 martie 1946] este ministru plenipotențiar.

Activitate politică. De la început trebuie precizat că rapida ascensiune în carieră a fost determinată sau foarte înlesnită de Mihai Antonescu [...]

În calitate de ministru al Afacerilor Străine în primul cabinet al generalului Sănătescu a făcut primele declarații după încheierea armistițiului cu U.R.S.S.

[...] În decembrie 1944, Jurnalul de dimineață, prin reporterul său Ioan Massof, a publicat o serie de articole cu privire la actul istoric de la 23 august 1944. Nemulțumit de faptul că nu fusese menționat în acele articole, Niculescu Buzești a publicat – la 29 decembrie 1944 – în același ziar, o scrisoare, cerând să se stabilească „întreg adevărul istoric" asupra rolului pe care l-a jucat în legătură cu acel act, ținând – în calitatea ce avea la Ministerul de Externe – legătura cu Aliații...

(Document întocmit de Siguranță la 20 martie 1946)

De ce a eșuat „Misiunea Aldea"?

București, 11 iulie 1945

Domnule Tătărescu,

În cuvântarea ce ați pronunțat în sala ARO în ziua de 1 iulie, ați socotit potrivit să prezentați versiunea Domniei Voastre asupra evenimentelor ce au condus la actul de la 23 August. Ați distribuit merite – în care v-ați rezervat partea cea mai importantă – și ați pronunțat condamnări, acestea din urmă în sarcina adversarilor Domniei Voastre politici [...] Nu-mi propun deci să rectific punct cu punct afirmațiunile Domniei Voastre. Nu pot totuși ratifica prin tăcere o versiune atât de îndepărtată de adevărul istoric ca cea prezentată de Domnia Voastră [...]

Ați făcut totuși o afirmațiune pe care sunt obligat a o pune la punct căci ea pune în cauză și onorabilitatea mea personală și sinceritatea eforturilor mele în executarea sarcinilor ce mi-au revenit în pregătirea actului de la 23 August. Mă refer la răspunderea ce încercați să mi-o atribuiți în ceea ce numiți „tăinuirea" către Domnia Voastră a unui mesagiu al Președintelui Beneș trimis de domnul Franasovici ministrului Afacerilor Străine, prin Legațiunea noastră din Berna și care vă era destinat...

Care sunt în realitate faptele?

Telegrama în chestiune, expediată din Berna în ziua de 29 iulie 1944, a sosit la București în ziua de 31 a aceleiași luni. Descifrarea ei a fost terminată în ziua de 1 august. Este de remarcat că telegrama purta mențiunea: „A se descifra de persoana indicată de domnul vice-președinte al Consiliului". Potrivit instrucțiunilor titularului departamentului, telegramele purtând această mențiune îi erau remise fără a se păstra o copie în arhiva cifrului. Așa s-a întâmplat și în acest caz, secretarul general al ministerului, domnul Davidescu, remițând telegrama, imediat după descifrare, domnului Mihai Antonescu. Nu am putut deci dispune, încă de la început, de acest text pe care l-am

obținut decât mai în urmă, în împrejurările ce voi arăta mai jos. Este adevărat că cunoșteam cuprinsul lui, care îmi fusese împărtășit de colaboratorii mei din Ministerul Afacerilor Străine ce participaseră la descifrarea acestei telegrame.

De îndată ce am cunoscut cuprinsul telegramei Legațiunei Berna am considerat de datoria mea să-l aduc la cunoștință factorilor mai importanți care colaborau la pregătirea ieșirei României din război. I-am comunicat astfel Maiestății Sale Regelui, domnului general Sănătescu, domnului Iuliu Maniu și domnului Pătrășcanu.

În acel moment, eu eram în serviciul comandat al Maiestății Sale Regelui care se întemeia, în pregătirea actului ce avea să urmeze, pe Blocul Național-Democratic compus din Partidul Național-Țărănesc sub președinția d-lui Iuliu Maniu, Partidul Național Liberal sub

Își disputau meritele pentru organizarea actului de la 23 august, între alții, Gheorghe Tătărescu...

președinția d-lui Dinu Brătianu, Partidul Social-Democrat sub președinția d-lui Titel Petrescu și partidul comunist reprezentat de d-l Pătrășcanu.

Niciodată până acum nu mi se adusese la cunoștință că vreunul din aceste partide ar fi încheiat un acord de colaborare cu Domnia Voastră, în vederea ieșirei României din război, și niciodată nu primisem vreun ordin din partea Maiestății Sale Regelui sau vreo cerere din partea partidelor mai sus menționate de a da concursul meu vreunei acțiuni la care Domnia Voastră ați fi colaborat. Din contră, fiind pus în fața textului prezentat de Domnia Voastră la 2 iunie Maiestății Sale Regelui și pe care pretindeți că l-ați semnat cu unele grupuri politice, printre care și partidul comunist, d-l Pătrășcanu dezminți se în modul cel mai categoric că partidul său ar fi încheiat vreun acord de colaborare cu Domnia Voastră. Adaug că această declarațiune a fost adusă la cunoștința Maiestății Sale Regelui.

La 26 mai 1944, în alianță cu partidul comunist (care își încălcase promisiunile făcute lui Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu), Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor și Partidul Naționalist Democrat, Gh. Tătărescu a creat Coaliția Național Democrată, despre a cărei formare îl informa pe rege la 2 iunie, în aceeași zi în care, prin intermediul lui Beneș, propunea Moscovei tratative în vederea armistițiului.

Am comunicat cuprinsul acestei telegrame d-lui Maniu pentru că mesagiul cuprindea un apel la uniunea națională și sugera aderarea sa la acțiunea Domniei Voastre. Am considerat deci că nu aveam dreptul de a lipsi pe d-l Maniu de un prilej de a-și reconsidera atitudinea față de Domnia Voastră. D-l Maniu a răspuns că se menține la punctul său de vedere conform căruia nu consideră nici posibilă și nici oportună o colaborare cu Domnia Voastră. D-l Maniu, care începuse o acțiune pentru ieșirea României din război, cu mult înainte de a fi primit vreo ofertă de colaborare din partea Domniei Voastre, și care urmărea această acțiune nu numai prin negocieri cu Puterile Aliate, ci și în interiorul țării, socotea că odată cu formarea Blocului Național-Democratic se crease o bază politică suficientă, întrunind aproape unanimitatea opiniei publice. Domnia Sa era de părere că includerea Domniei Voastre în Blocul Național-Democratic nu putea decât să slăbească autoritatea acestei acțiuni politice [...]

...și Constantin I.C. Brătianu

În sfârşit, d-l Maniu a obiectat că, prin acel mesaj, d-l Franasovici făcea un apel pentru gruparea întregii opoziţii sub „egida" d-lui Mihai Antonescu, ceea ce Domnia Sa nu putea în nici un caz să ia în consideraţie.

Domnului Pătrăşcanu i-am împărtăşit conţinutul mesagiului în chestiune pentru motivul că din acest mesagiu reieşea că Domnia Voastră aţi semnat un acord de colaborare cu partidul comunist [...] Răspunsul d-lui Pătrăşcanu, fără a se inspira din aceleaşi motive cu acelea ale d-lui Maniu, ajungea totuşi la acelaşi rezultat. D-l Pătrăşcanu practica o concepţie mai utilitaristă decât d-l Maniu. Domnia Sa mi-a declarat într-adevăr că partidul comunist ar fi dispus să treacă peste gravele răspunderi ce v-aţi asumat în timpul guvernărilor Domniei Voastre, dacă în acel moment aţi putea aduce o contribuţie concretă pentru ieşirea României din război. D-l Pătrăşcanu constata însă că nu aduceaţi nici o astfel de contribuţie. Astfel, d-l Pătrăşcanu mi-a dezminţit din nou că partidul comunist ar fi semnat un acord de colaborare politică cu Domnia Voastră. „Este adevărat – a adăugat d-l Pătrăşcanu – că eu continui negocieri cu d-l Tătărescu, lăsându-l să spere că partidul comunist ar putea încheia un acord politic cu Domnia Sa. O fac însă din motive pur tactice. Ştiu relaţiunile strânse ce există între d-l Tătărescu şi d-l Mihai Antonescu şi îmi convine ca acesta din urmă să creadă că mă controlează prin d-l Tătărescu. Niciodată însă nu voi semna un acord cu d-l Tătărescu" [...]

De ce nu v-am comunicat şi Domniei Voastre conţinutul

Regele Mihai

acestui mesagiu înainte de a fi în posesia textului? Este foarte simplu. Nu fusesem însărcinat de nimeni s-o fac [...]

De ce nu am făcut-o fără să fi primit vreo însărcinare? Pentru că aveam dreptul să cred că d-l Mihai Antonescu, cu care ştiam că întreţineţi cele mai strânse legături, vă va comunica direct nu numai conţinutul, dar şi textul acelei telegrame [...]

Consideram deci că nu mai aveam nimic de făcut în această chestiune, când, câteva zile după aceasta, secretarul general al ministerului, d-l Davidescu, mi-a arătat textul telegramei, spunându-mi că a fost însărcinat de d-l Mihai Antonescu să v-o remită. Domnul Davidescu m-a întrebat dacă-l pot ajuta să-şi îndeplinească această misiune – Domnia Voastră nu eraţi atunci în Bucureşti. Am oferit d-lui Davidescu să vă transmit telegrama în chestiune prin fiica Domniei Voastre, pe care o cunoşteam. Am încercat imediat să iau contact cu fiica Domniei Voastre, însă am aflat că plecase din Capitală. Atunci, am chemat pe nepotul şi secretarul Domniei Voastre, d-l Radu Grigorescu, căruia i-am remis telegrama într-un plic sigilat, cu recomandarea să v-o remită în cel mai scurt timp, adăugând că este vorba de un mesagiu foarte important... Eu nu am „tăinuit" nimic şi nici nu mi-am dat „asentimentul", cum spuneţi Domnia Voastră, ca acest mesagiu să vă fie tăinuit [...]

Considerând faza înaintată a negocierilor în vederea ieşirei României din război, precum şi faptul că o deciziune în acest sens urma să intervină dintr-un moment într-altul, Blocul Naţional-Democratic, în asentimentul Maiestăţii Sale Regelui, luase iniţiativa trimiterii pe lângă Comandamentul sovietic a unui general, în scopul de a coordona acţiunea armatelor română şi sovietică [*Magazin istoric*, nr. 8/1992]. Agrementul guvernului sovietic pentru această misiune a fost cerut prin doamna Kollontay, ministrul Uniunii Sovietice la Stockholm. După câteva zile, la 13 august, s-a primit din partea doamnei Kollontay următorul răspuns: „Guvernul sovietic doreşte, înainte de a se putea rosti asupra misiunii generalului Aldea, să aibă câteva preciziuni complementare despre cei pe care Domnia Sa îi reprezintă, adică asupra însemnătăţii Frontului

Național-Democratic: 1) Care este exact rolul și importanța politică a d-lui Tătărescu în sânul partidului liberal? de asemenea, care sunt legăturile sale cu Regele? 2) Dacă există una sau mai multe personalități de mare influență care să aibă să spună un cuvânt hotărât în asociația Frontului [Blocul Național-Democratic]? 3) Dacă și care mai sunt partidele politice în afara Frontului?"

La 14 august s-au dat guvernului sovietic lămuririle cerute, după consultarea reprezentanților partidelor membre ale Blocului Național-Democratic. Era însă prea târziu. Ofensiva sovietică a început câteva zile după aceea, înainte de a se primi agrementul guvernului sovietic. Misiunea generalului Aldea nu a mai fost posibilă.

Cum se pot explica lămuririle cerute de guvernul sovietic înainte de a-și da agrementul pentru misiunea generalului Aldea? Desigur, prin confuzia creată la Moscova de către mesagiul Domniei Voastre prin care pretindeați a fi încheiat un acord între altele cu partidele social-democrat și comunist. Or, guvernul sovietic cunoștea crearea Blocului Național-Democratic compus din partidele național-țărănist, național liberal, social-democrat și comunist... După 23 August, am făcut, într-o ședință a Consiliului de Miniștri, o expunere asupra negocierilor cu privire la ieșirea României din război. Am amintit cu acest prilej și episodul misiunii generalului Aldea, exprimându-mi părerea că împiedicarea acestei misiuni se datorează întârzierei intervenite în sosirea agrementului guvernului sovietic, întârziere explicabilă prin confuzionea creată de afirmațiunea Domniei Voastre că ați încheiat o coaliție cu partidele social-democrat și comunist. Erau de față mai multe persoane ce au jucat un rol activ în pregătirea actului de la 23 August, printre care d-nii Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, general Sănătescu, Titel Petrescu și Pătrășcanu. Nici unul dintre ei nu a protestat împotriva expunerei mele. Singurul care a făcut o obiecțiune a fost d-l general Sănătescu. Domnia Sa a declarat că „nu numai atitudinei domnului Tătărescu se datorează împiedicarea misiunei generalului Aldea, dar și dificultăților ce aveam pentru a asigura trecerea acestuia prin linia frontului, fiind dată supravegherea strictă pe care Serviciul Special de Informații Român, în colaborare cu germanii, o exercita asupra comandamentelor unităților românești". Veți conveni că această declarațiune a generalului Sănătescu ușurează cu prea puțin răspunderea Domniei Voastre.

Am impresiunea de altfel că vă exagerați importanța mesagiului d-lui Franasovici [...] Răspunsul d-lui Molotov era conceput în termeni mai mult negativi. Domnia Sa spunea într-adevăr că „dacă coaliționea ar avea intențiunea de a trimite în U.R.S.S. reprezentanți pentru a începe discuțiuni în numele ei cu privire la ieșirea României din război și la ruperea alianței cu Germania, Moscova nu ar refuza discuțiuni asupra acestei chestiuni cu zișii reprezentanți". Domnia Voastră încercați să creiați impresiunea că răspunsul dat de guvernul sovietic ar fi implicat o preferință de a discuta cu coaliția Domniei Voastre mai degrabă decât cu Blocul Național-Democratic și că, în consecință, ați fi putut obține condițiuni mai bune. Pentru a vă pune în măsură să aveți o apreciere mai puțin iluzorie a situațiunei, vă amintesc faptul că... negocierile Domniei Voastre abia intrau în faza propunerilor principiale, în timp ce negocierile Blocului Național-Democratic cu cele trei principale Puteri Aliate ajunseseră în acel moment în faza lor finală, declanșarea intervențiunei Românei fiind iminentă pe baza unui plan precis de acțiune [...] Domnia Voastră nu știați despre existența acestui plan, cum nu cunoașteți de altfel nici chiar azi cele mai multe din detaliile pregătirei actului de la 23 august [...]

După ce ați bătut la toate ușile și ați fost refuzat pretutindeni [*Magazin istoric*, nr. 8/2000], ați făcut încercări dezasperate de a vă agăța de aceste negocieri pentru a putea revendica astfel o parte de merit în marele act ce se pregătea. Acesta este motivul pentru care ați informat pe președintele Beneș [...] Această manevră a contribuit la împiedicarea misiunei generalului Aldea la Moscova [...]

Am aflat din discursul ce ați rostit la 1 iulie că aveți intențiunea de a forma în jurul Domniei Voastre o școală a caracterelor. Știu că una din principalele însușiri ale unui adevărat caracter este să-și recunoască greșeala. Acum cunoașteți faptele. Pot spera oare să rectificați acuzațiunile ce mi-ați adus?

Primiți, vă rog, domnule Tătărescu, asigurarea considerațiunii mele.

Gr. N. Buzești ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Jacques Vicari – TURNUL BABEL** (traducere şi note: **Daniela Zaharia**, prefaţă: Prof. univ. dr. **Alexandru Barnea**).
Editura Corint, Bucureşti, 2001, 144 pp.

● **Jean-Jacques Marie – GULAGUL** (traducere, postfaţă şi note de **Florin Constantiniu**).
Editura Corint, Bucureşti, 2001, 142 pp.

● **Florin Şperlea – DE LA VLAD ŢEPEŞ LA CEAUŞESCU. EXPRESII MEMORABILE ROMÂNEŞTI EXPLICATE ÎN CONTEXTUL LOR ISTORIC.**
Editura Corint, Bucureşti, 2001, 166 pp.

● **ISTORIA ROMÂNIEI ÎN TEXTE** (coordonator: **Bogdan Murgescu**).
Editura Corint, Bucureşti, 2001, 411 pp.

● **Valentin Mureşan – FORMA DREPTĂŢII ÎN *REPUBLICA* LUI PLATON.**
Editura Paideia, Bucureşti, 1998, 75 pp.

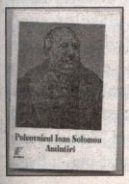

● **POLCOVNICUL IOAN SOLOMON. AMINTIRI.**
Editura SCORILO, Craiova, 2000, 168 pp.

● **CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ŢĂRILE ROMÂNE. VOL. X, PARTEA I** (volum îngrijit de † **Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu** – redactor responsabil).
Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000, 795 pp.

● **Gheorghe Cristea – DIN ISTORIA COOPERAŢIEI AGRICOLE DE PRODUCŢIE ÎN ROMÂNIA (1864-1918). OBŞTEA SĂTEASCĂ DE ARENDARE A MOŞIILOR.**
Editura Academiei Române, Bucureşti, 1999, 228 pp.

● **Constantin Rezachevici – ROLUL ROMÂNILOR ÎN APĂRAREA EUROPEI DE EXPANSIUNEA OTOMANĂ SECOLELE XIV-XVI. EVOLUŢIA UNUI CONCEPT ÎN CONTEXTUL VREMII.**
Editura Albatros, Bucureşti, 2001, 535 pp.

● **Aurel Păuncu – ŢARA FĂGETULUI. GHID TURISTIC.**
Editura Dacia Europa Nova, Lugoj, 2001, 83pp.

● **Emil Stan – VOCAŢIA PAIDEICĂ A FILOSOFIEI ROMÂNEŞTI.**
Editura Paideia, Bucureşti, 1999, 226 pp.

● **Caşin Popescu – INSULA LUI ACHILE, LEUCE. LOCALIZARE ŞI PRECIZĂRI ISTORICE.**
Casa de presă şi editură Anotimp, Editura Abaddaba, Oradea, 2000, 95 pp.

ÎMPĂRĂTEASA TEODORA: ÎNGER ȘI DEMON

De foarte multe ori, un conducător, fie el împărat sau rege, poate rămâne în istorie nu atât prin faptele lui, cât mai ales prin renumele și faptele femeii ce i-a stat alături. Un exemplu revelator în acest sens este cuplul Iustinian – Teodora. Dacă un cititor contemporan își amintește de împăratul bizantin de la început de secol VI, faptul se datorește, mai mult ca sigur, descrierii făcute carierei soției lui, vestita Teodora, de către istoricul oficial al împăratului, Procopius din Cezareea (sfârșitul secolului V – 562). Un demon în viziunea lui Procopius, Teodora devine o adevărată vrajă, un înger, pentru mai „romanticii" Edward Gibbon (1737-1794) sau Charles Diehl (1859-1944). Tocmai asemenea „divergențe" istorice de prezentare și interpretare sporesc misterul ce-o învăluie încă pe împărăteasa bizantină.

MIRELA-DANIELA TÎRNĂ

Primii ani ai secolului VI sunt legați și de apariția, în colorata lume interlopă a Constantinopolului imperial, a unei copile provenind dintr-o familie destul de modestă. Tatăl, dacă e să dăm crezare scrierii lui Procopius, era îmblânzitor de urși, pe numele său Acacius, iar mama, o femeie puțin severă, îngrijea de creșterea copiilor, căci alături de Teodora, familia mai număra încă două fete: Comito și Anastasia. Dar Acacius se va prăpădi repede, iar grija zilei de mâine va pica pe umerii mamei. Încetul cu încetul, cele două surori mai mari, Comito și Teodora, începură să-și caute de lucru. Și unde se puteau îndrepta două fete tinere și nespus de frumoase? Bineînțeles, spre teatru... La început, diverse roluri, apoi reuniuni mondene. Femeia fatală prindea contur.

Prostituata din Hipodrom

„Teodora era frumoasă la înfățișare – mărturisește Procopius – și, pe de altă parte, fermecătoare. Era mică și cu tenul alb; avea întotdeauna privirea directă și impunătoare..." Iar Edward Gibbon completează: „...Vivacitatea ochilor săi exprima toate senzațiile, mișcările sale ușoare dezvăluiau grațiile unei talii elegante, deși puțin elevate..."

Teodora avea să devină o prostituată de mare talent și imaginația ei în fantezii sexuale a câștigat rapid notorietate. Textul secret al istoricului oficial bizantin este extrem de dur, chiar și pentru o societate în care distracția cotidiană nu ignora jocurile sexuale. El povestește că una dintre „invențiile" tinerei curtezane era să se dezbrace în văzul tuturor și sclavele să arunce boabe de orz peste sexul său, în timp ce gâștele dresate le ciuguleau una câte una. Teodora sfida toate constrângerile morale impuse de codurile claselor superioare. Evident, nevestele respectabile, cu traiul lor sobru și singuratic, nu puteau decât să o deteste. Ea le atrăgea soții, cărora le golea buzunarele... Devenise periculoasă.

Şi în scurt timp nu s-a mai mulţumit doar cu atât. Dorind să-şi schimbe condiţia socială, şi-a îndreptat atenţia spre un sirian, Hecebolos, care lucra în serviciul administraţiei imperiale. Numit în destul de importanta poziţie de guvernator de la Pentapolis (cele cinci cetăţi), pe coasta de nord a Africii, la apus de Egipt (provincia Cirenaica), Teodora l-a însoţit. Dar fără a-şi găsi fericirea, căci, brutal, sirianul a alungat-o după puţin timp... Pentru ea a început peregrinarea: Alexandria, Antiohia şi din nou Constantinopol...

Tragica experienţă orientală se pare că a schimbat-o definitiv. Era influenţa mediului creştin de acolo, căci începând din secolul IV Alexandria devenise una dintre importantele capitale ale acestei religii. Când Teodora păşea pe aceste pământuri, Egiptul era mai tulburat ca niciodată. Persecuţiile împăratului Iustin (518-527) împotriva celor care refuzau să subscrie la ortodoxismul proclamat de Conciliul din Calcedonia (451), ce condamna doctrina monofizită (o singură fiinţă în persoana lui Iisus Hristos), loveau fără milă. Iar multe dintre aceste victime găsiseră adăpost în Egiptul patriarhului Timotei, monofizit ferm. Teodora a fost impresionată: în grotele munţilor, în mănăstirile pierdute în inima deşertului, oameni de neam mare căutau, în renunţare şi ascetism, salvarea şi uitarea. Tânăra femeie îşi descoperise o altă vocaţie...

Revenită la Constantinopol, ea îşi schimbă existenţa, ducând o viaţă castă şi retrasă, visând la măririle ce i-ar putea fi aduse prin căsătoria cu un cap încoronat.

Împăratul Iustinian, mozaic din biserica San Vitale din Ravenna

Visul a devenit realitate. Nepotul lui Iustin I, Iustinian, era atunci unul dintre primele personaje ale statului: comite şi patriciu, comandant şef al trupelor ce alcătuiau garnizoana din Constantinopol, consul... Funcţiile îi cădeau la picioare. În 522, când a întâlnit-o pe Teodora, era un bărbat foarte atrăgător şi în floarea vârstei – partida excelentă, visul oricărei curţezane.

Iustinian s-a îndrăgostit nebuneşte. Noua Teodoră, aureolată de puritatea-i recent descoperită, l-a cucerit imediat şi viitorul împărat s-a decis să o ia în căsătorie. Împotriva proiectului de mariaj s-au ridicat în primul rând legile, ce îi interziceau să se căsătorească cu o curtezană, chiar şi „pocăită", iar în al doilea rând, femeile familiei imperiale: Eufenia, soţia lui Iustin, extrem de virtuoasă, şi Vigilenţia, mama cuceritului. Numai după moartea lor, bătrânul Iustin a acceptat abrogarea mult prea asprelor legi, permiţându-i astfel nepotului său să se căsătorească cu preaiubita Teodora.

O nouă Teodora, imperială, inteligentă, încă frumoasă nespus, un adevărat „dar al lui Dumnezeu", urcă, alături de Iustinian, la 1 august 527 pe tronul bizantin.

Bizanţul e în lacrimi

Lăsând la o parte trecutul „fierbinte", jocurile erotice de pe Hipodrom şi rătăcirea mizerabilă prin provinciile africane, Teodora devine o adevărată împărăteasă. Chiar diabolică, dacă ar fi să plecăm întru totul urechea la zvonurile lansate de scrierile lui Procopius. Ea îi face să dispară, pe rând, fie pe un tânăr de la Curte, Areobindos, fie îl castrează şi îl execută fără proces pe un oarecare Besanios, acuzat de homosexualitate, fie pe frumoasa fiică a lui Teodoric, Amalasonte, o înlătură din lumea celor vii... Bârfe, cleveteli, invidii sau purul adevăr?! Foarte greu de desluşit astăzi.

Oricum, personalitatea sa îşi va lăsa o puternică

amprentă în guvernarea imperiului. Anii 527-548 îi vor aduce adevărata glorie. Cele două partide sau facțiuni ce dominau pe atunci viața bizantină, albaștrii și verzii, după culorile carelor de alergare din circ, vor intra într-o competiție inegală. Căci Teodora nu putuse uita afrontul din copilărie al verzilor adus mamei sale ce încercase să păstreze funcția soțului ei și după moartea sa. Și îi va sprijini vizibil pe albaștri. În această atmosferă tensionată, provocată și de abuzurile înalților demnitari imperiali, între care se distingea Ioan de Cappadocia, prefectul pretoriului oriental, masele, sub conducerea verzilor, s-au răzvrătit, ocupând Hipodromul.

Era luna ianuarie a anului 532 și vestita răscoală Nika (după strigătul „Victorie!" auzit pe străzi) începuse. Chiar dacă situația părea pierdută – pentru scurt timp, Iustinian a fost înlocuit de mase cu Hypatios, nepotul împăratului Anastasios I (491-518) –, Teodora își impune spiritul pragmatic, făcând apel la generalii Narses și Belizarie, care îi înving pe răsculați. Nika a fost înăbușită fără milă. Spiritul său învinsese, căci, după spusele ei, „chiar dacă nu aș avea altă scăpare decât fuga, aș refuza să fug. Noi suntem toți muritori, însă cei care poartă coroana nu trebuie să supraviețuiască pierderii demnităților și a imperiului". Datoria era cea mai importantă.

Într-o piesă în versuri adresată lui Iustinian de curteanul și poetul Pavel Silențiarul, se arăta că Teodora fusese colaboratoarea activă a soțului ei în toate marile evenimente. În fruntea ordonanței din 533, ce reforma administrația monarhiei, împăratul constata cu plăcere că și de data asta, înainte de a hotărî ceva, el a ținut să se sfătuiască cu „reverendissima soție pe care i-a dat-o Dumnezeu". Teodora, prostituata, era foarte departe.

Timp de 21 ani, cât i-a fost alături, împărăteasa s-a amestecat în toate, în administrația pe care a umplut-o cu protejații săi, în politică, în Biserică, unde i-a apărat până la moarte pe monofiziții tinereții sale alexandriene, mânată mereu de ambiția, energia și fermitatea politică ce o caracterizau.

Cu inteligența sa de om de stat, Teodora văzuse cele două mari rele ce compromiteau soliditatea imperiului: criza financiară și cea religioasă. Și asupra primeia se va îndrepta, inspirându-i împăratului marea ordonanță din 535 ce reglementa datoriile dregătorilor, recomandându-le să fie cât se poate de echitabili, cinstiți și paterni cu cei pe care îi administrau.

Plină de ardoare pătimașă, de violență autoritară uneori, de o fermitate aproape bărbătească, hulită și adulată, Teodora s-a stins din viață la 29 iunie 548, răpusă de cancer, după o destul de lungă suferință. Fastul înmormântării celei mai iubite soții din imperiu a fost fără margini: bijuterii somptuoase, stofe brodate cu fir de aur, însuși papa Vigiliu în fruntea cortegiului funebru alături de patriarhul Menas, Senatul în haine de ceremonie, Iustinian înlăcrimat și copleșit de gravitatea pierderii, un întreg Bizanț în lacrimi. Se stinsese basilisa, curtezana, inventiva dansatoare de la Hipodrom. Și se năștea mitul. ■

Așa-numitul „fildeș Barberini", ce înfățișează triumful unui împărat (Anastasiu sau Iustinian)

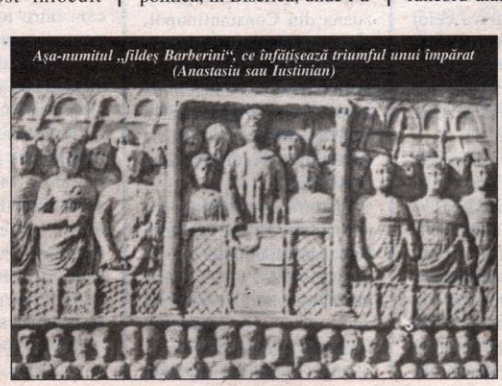

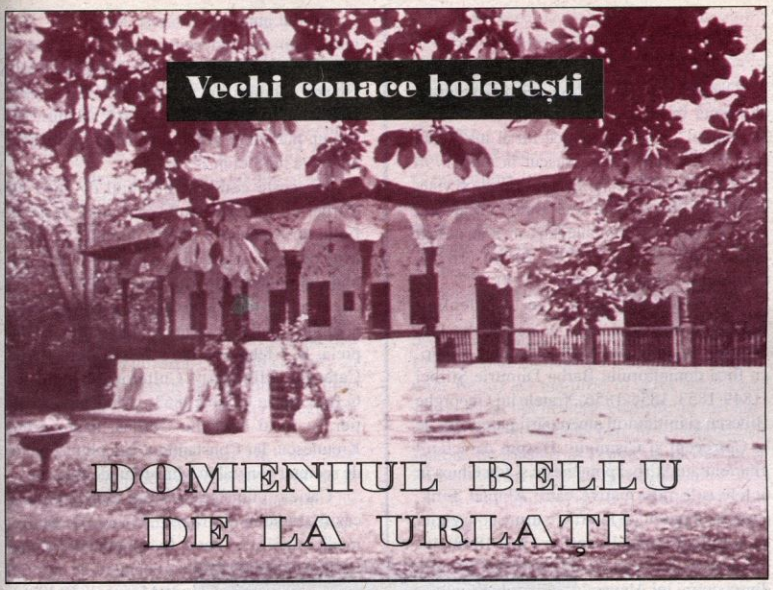

Vechi conace boierești

DOMENIUL BELLU DE LA URLAȚI

GABRIELA NICOLAU, conservatorul Colecțiilor Bellu

La ieșirea Cricovului dintre dealuri în câmpie, pe locuri unde din străvechi timpuri se cultivă vița de vie, s-a înjghebat de timpuriu o așezare omenească. Către sfârșitul veacului, ea s-a transformat în Târgul Urlaților.

Spre nord, în prima jumătate a secolului XVI, Radu Paisie și-a ridicat ctitoria de la Vărbila. Iar în apropiere, pe unul dintre frumoasele dealuri din răsărit, domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714) și-a zidit „case".

În marginea de nord a Urlaților, prin anul 1783, s-a așezat familia Bellu, pornită tocmai din Pindul Macedoniei. Numele, cu adâncă rezonanță – mai ales pentru bucureșteni –, a cunoscut mai multe variante: Bellix (în grecește), Bellio, Bellu. Din biografia alcătuită de Barbu Bellu, unul dintre descendenți, aflăm că Dumitru Bellu făcea parte dintr-o veche și bogată familie, originară din orașul Pella.

Din căsătoria lui Dumitru cu doamna Despa, sora lui Daniil Zichno, egumen al mănăstirii Colțea din București, au rezultat doi băieți – Constantin și Ștefan. Primul, născut la 7 martie 1762, a devenit mare negustor, stabilindu-se la Viena, unde, bancher important, a primit chiar titlul de baronet de la austrieci.

Reprezentând partea mai înstărită a familiei, Constantin va adopta pe doi dintre cei zece copii ai fratelui său Ștefan (din căsătoria acestuia cu Elena Bălăcescu), pe Constantin și Dumitru, de a căror educație aleasă se va îngriji îndeaproape. Astfel, spre bucuria părintelui adoptiv, Constantin a ajuns mare vistiernic și mare logofăt al Dreptății, iar Dumitru (născut în 1770) – comis, apoi căminar, agă și mare logofăt al Credinței.

Ranguri, legături de sânge și scandaluri

Dar cel care își va lăsa cel mai puternic amprenta în istorie va fi Alexandru – „Colecționarul", cel de-al doilea fiu al lui Ștefan și al Elenei Bălăcescu. Născut în anul 1796 și decedat în 1862, el își va lega numele și viața în 1823 de fiica marelui boier Barbu Văcărescu, Irina, alianță matrimonială din care s-au născut patru copii: Ștefan (1824), Barbu (1825), Constantin (1826) și George (1828).

Cel dintâi născut, Ștefan, a îndeplinit funcția de magistrat, apoi pe cea de deputat, căsătorindu-se în anul 1848, în timpuri tulburi, cu fiica domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei (1849-1853, 1854-1856), fratele lui Gheorghe Bibescu și inițiatorul amenajării parcurilor de la Cotroceni și Cișmigiu. Despre caracterul ginerelui lui Știrbei pomenește și Ion Ghica în notele sale informative către Ahmed Telik, comisarul numit de Poartă în urma convenției de la Balta Liman (19 aprilie-l mai 1849), înlocuit apoi de Fuad Pașa. „Cel mai vârstnic dintre copiii lui Alexandru, ginerele Principelui Știrbei, e un om fără nici un principiu de educație". Explicația unei caracterizări atât de dure vine ceva mai târziu, într-o altă scrisoare a lui Ghica, de astă dată către Nicolae Bălcescu, datată 4 septembrie 1850, și în care se vorbește de abuzuri scandaloase din partea lui Ștefan Bellu.

Într-o misivă către Ion Ghica, la 8 iulie 1852, Grigore Alexandrescu îi va povesti acestuia că „Stefan Bellu i-a tras o strașnică bătaie domniței Știrbei, soției sale, care a fugit pe jos la tată-so. Dar după câteva zile și după ce a râs lumea în destul s-au împăcat iar ca să o bată din nou".

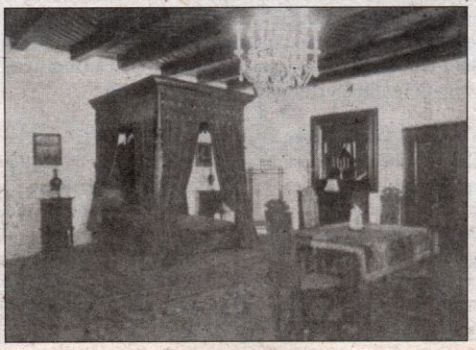

Și alte amintiri întăresc imaginea. „Hagiul – cum era cunoscut în epocă –, stătea în colțul podului Mogoșoaiei cu Cișmeaua Roșie [strada Fântânilor, actuala stradă General Berthelot, fostă Nuferilor, – *n.a.*]. Alături, ședea un plăpumar având o chiriașă roșcovană, amureza lui Ștefan Bellu."

În aceste condiții, mariajul cu fiica lui Știrbei nu durează mult, căci după nașterea fiului lor Alexandru (1850), domnița se stabilește definitiv împreună cu copilul în Elveția, unde și-a găsit sfârșitul, în anul 1890.

Și ceilalți membri ai celei de-a treia generații a familiei Bellu au făcut carieră. Astfel, Barbu preia, la 7 februarie 1862, în guvernul Barbu Catargiu, Ministerul Cultelor, în locul lui G.Balș, iar la 14 iunie 1863 – Ministerul Justiției, în locul lui Dinu Cornea, în guvernul Krețulescu. Iar Constantin a îndeplinit funcția de secretar general în Ministerul de Externe.

Cariere ministeriale și nu numai. Cum e cazul ultimului dintre frați, George de Bellio, medic, stabilit la Paris. În salonul acestuia își întretăiau pașii importanți oameni de cultură, cum ar fi: pictorii Claude Monet (1840-1926), Auguste Renoir (1841-1919), Alfred Sisley (1839-1899) sau scriitorii Stéphane Mallarmé (1842-1898) și unul dintre frații Goncourt, Edmond (1822-1896), alături de creatorul memorabilului Tartarin din Tarascon, Alphonse Daudet (1840-1897). Legătura dintre aceștia și George de Bellio a fost încă și mai puternică. Astfel, doctorul român a cumpărat celebra lucrare a lui Monet – *Impresie, răsărit de soare*, tablou ce va marca curentul impresionismului. Iar Auguste Renoir pictează și el portretul fiicei lui George, Victorine, lucrare ce se află astăzi expusă în Muzeul Marmottan din Paris.

„Casă, dulce casă..."

Dar de numele lui Alexandru, fiul lui Ştefan şi al domniţei Ştirbei, se leagă o mare parte din strălucirea familiei Bellu. Crescut într-o ambianţă aleasă, sub patronajul unchiului său George, licenţiat în Drept la Paris, Alexandru duce în ţară gustul luxului şi al rafinamentului desăvârşit. Dar şi aplecarea spre noutate, spre inedit.

Talentat arhitect amator şi numismat, el a rămas cunoscut generaţiilor viitoare mai ales graţie pasiunii sale celei mai mari – fotografia de artă. Primind titlul de „artist fotograf" şi recunoaştere internaţională, Alexandru reprezintă ţara noastră ca „ambasador", la Expoziţia Universală de la Paris, din 1900, fiind decorat atunci cu ordinul francez „Legiunea de Onoare".

Privind fotografiile sale, în care sunt surprinse crâmpeie pitoreşti ale vieţii de la ţară, gândul ne fuge imediat la picturile lui Nicolae Grigorescu. Dar puţini mai ştiu astăzi de prietenia ce i-a legat pe cei doi. Căci Grigorescu a locuit câtva timp la Paris, în aceeaşi clădire cu doctorul Bellio, unchiul lui Alexandru. Acolo s-au cunoscut, în anul 1876, când pictorul român realizează chiar portretul soţiei lui Alexandru Bellu.

Se spune că împărtăşeau aceleaşi preferinţe, de multe ori chiar şi aceleaşi modele, influenţându-se reciproc. Unul picta, celălalt fotografia – iar atracţia o reprezentau în special tinerele ţărănci din Urlaţi, în frumoasele lor costume naţionale. Alexandru deţinea şi cea mai bună aparatură foto pentru acea dată. Era prieten cu Jules Richard, constructorul aparatului pentru fotografii stereoscopice „Verascope", sau cu reputatul fotograf Allinari. Îşi developa lucrările fie în atelierul de la Urlaţi, de pe moşia familiei, fie în străinătate, de regulă pe tărâm italian, la Florenţa.

Unele dintre realizările sale fotografice au văzut lumina tiparului în Franţa, în paginile *Gazetei ilustrate* (1911-1915), iar, după moartea sa, în 1926, N. Iorga, în *România în chipuri şi imagini*, a reprodus şi cinci fotografii semnate Al. Bellu.

Pasiunea ziditului, a înălţării de conace în pas cu moda şi realitatea occidentală nu au ocolit nici familia Bellu. Domeniul familiei din Urlaţi (astăzi adăpostind Complexul arhitectural Bellu) stă mărturie în acest sens. Pe o suprafaţă de opt hectare, clădirile au fost amplasate într-un minunat parc în stil englezesc. Înălţate de meşteri pricepuţi de la Bezdet şi împodobite cu sculpturi tăiate în lemn de stejar, ele s-au remarcat printr-o fericită îmbinare a stilurilor culte (în special, brâncovenesc – numeroase chenare, capiteluri, coloane de piatră de pe vremea lui Constantin Brâncoveanu au fost astfel salvate prin refolosirea la construcţia conacului din Urlaţi) cu cel popular.

Astăzi, doar una dintre aceste minuni a mai rămas în picioare şi a fost declarată monument de arhitectură. Clădirea prezintă un acoperiş înalt, şindrilit, cu streaşină largă şi pridvoare împodobite cu stâlpi sculptaţi în lemn de stejar şi pardoseală din piatră de râu. Celelalte ziduri, cuhnia, casa principală, acareturile au fost avariate la seismul din 1940.

Conacul din Urlați este unul dintre cele mai frumoase din Țara Românească și adăpostește o parte importantă din colecțiile baronului Bellu. Întreg domeniul a fost dăruit Academiei Române, de către soția lui Alexandru, Alexandrina (născută Alexandrescu Cafegi Bașa), în anul 1926, copiii lor având doar drept de uzufruct.

Clădirea păstrată până astăzi este compusă din zece încăperi, mobilate cu diverse piese vechi, reunind epoci, stiluri și origini de tot felul: italiană, florentină, poloneză, franceză, austriacă, arabă, dar și românească, cu precădere brâncovenească.

Delimitarea unor camere s-a realizat prin tehnica arcadelor ce ne duc cu gândul la cetățile maure, doar că aici ele au fost de influență ortodoxă. În unele încăperi plafoanele au fost realizate din grinzi de lemn, folosindu-se astfel materialul local. De pe pereții holului și ai sălii de primire, ne privesc portretele domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei cu doamna sa Elisabeta, soția domnului Bibescu în costum național – toate litografii pe hârtie și purtând semnătura Carol Popp de Szathmáry, Paris, 1851.

Cabinetul de lucru se remarcă prin câteva piese de mobilier de mare originalitate. Astfel, putem aminti jilțul de cardinal, din piele de Cordoba cu însemne și decorațiuni de aur, sau alte jilțuri sculptate, al căror spătar poartă stema Munteniei. Tot aici este expus și bustul unuia dintre copiii lui Alexandru – Radu, proprietarul serelor de la Tătărani, Bărcănești, Plavia – Urlați sau al fabricii de țesături de la Breaza.

Interioarele abundă de frumusețe și lux occidental sau oriental. Argintărie executată în diverse ateliere europene, halbe bavareze de serie mică cu decorațiuni manuale și căni gravate din 1790, vase din faianță englezească, sfeșnice și fructiere de secol XVIII, tipsii și vase de ars mirodenii.

Piesele de mobilier emană și ele atmosfera de altădată. O bibliotecă în stil Biedermeier, un pat cu baldachin în stil Ludovic XVI, o comodă în stil renascentist, alături de mobilier rustic ardelenesc pirogravat și colorat policrom, reprezentat de o frumoasă ladă de zestre din lemn de tei. Dar cea mai interesantă piesă, rară în lumea colecționarilor, este un tabernacol intarsiat cu esențe nobile și exotice.

Nici stampele japoneze, atât de îndrăgite de impresioniști, nu lipsesc din conacul de la Urlați. Astăzi adevărate rarități, ele se alătură pieselor de mobilier cu intarsii de sidef, vaselor turcești sau persane din alamă bătută sau carpetelor persane de secol XVII.

În dormitor, oglinda venețiană, în care s-au admirat atâtea chipuri de domnițe, icoanele și scaunele de rugăciune, bomboniera din cristal de Bohemia cu decorațiuni de aur (ce a aparținut domnitorului Scarlat Callimachi – 1806, 1807-1810, 1812-1819), ceasurile cu carcase decorative sau candelabrul de cristal – toate vorbesc de solemnitate și fast.

> ***„Casele boierești erau zidiri tari ca de cetate, în câte patru și șase cărămizi, cu odăi multe și mari, cu pivnițe adânci și boltite, cu beciuri și un rând de odăi deasupra, cu pod din streașină până în streașină".***
>
> **(Ion Ghica, 1876)**

Picturi aparținând unor nume celebre – Aman, Luchian sau Ștefan Popescu –, covoare de colecție marca Siné, pianina Hoof sau ceasul cu peretar datat 1851 sunt alte elemente ce respiră aerul de altădată.

Conacul de la Urlați se completează cu o cramă, în adevărat stil boieresc, construită cu bolți în sistemul Avella. Aici străjuiesc încă vechi butoaie în care e păstrată licoarea lui Bacchus, alături de călcătoare din piatră din perioada romană, linuri și teascuri de secol XVIII.

Astăzi numele familiei Bellu se leagă aproape invariabil numai de cimitirul bucureștean, o altă proprietate donată statului. Dar familia a lăsat puternice urme și în alte zone, ca și în cultura română. ■

Lungul drum al modernizării

Cum mâncau, cum se îmbrăcau, cum locuiau, ce citeau bunicii și străbunicii noștri?

Prin strădania unor cercetători pasionați, multe asemenea întrebări și-au găsit răspunsul în paginile revistei noastre, aducându-ne trecutul mai aproape.

De astă dată, ce muzică ascultau bunicii și străbunicii noștri?

Vom afla că fiecare epocă a avut manelele ei.

DE LA METERHANEA LA OPERA ROMÂNĂ

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Urechea fină a stilatei englezoaice Lady Elisabeth Craven, obișnuită cu menuetele cântate la spinetă sau clavecin, a fost de-a dreptul rănită de talgerele, tobele și alămurile zgomotoase ale meterhanelei lui Nicolae Mavrogheni (1786-1790). Domnitorul o primise într-o audiență la Palat și, voind să-i facă o cât mai bună impresie, când distinsa englezoaică se pregătea să se retragă, fusese rugată să mai zăboveească puțin, pentru a asculta muzica domnească, chemată să cânte în cinstea sa. „Când m-am ridicat să plec – consemna în memorii –, unul dintre șambelani mi-a spus în șoaptă să stau din nou jos și atunci urechile mele au fost izbite de cel mai diabolic zgomot pe care l-am auzit vreodată; la care, secretarul a spus cu glas tare și foarte grav «Pentru dumneavoastră doamnă, muzica voievodului» [în franceză, în original], iar prințul a voit ca eu să mă uit afară, în curte. Acolo am văzut trompete de toate felurile, talgere de alamă, nu mai mari decât o ceașcă de ceai, izbite unele de altele; toate erau aliniate pe pământ și cei care le mânuiau stăteau pe vine pentru a lovi în ele. Fiecare muzicant se străduia să acopere zgomotul vecinului său făcând unul și mai mare dacă era posibil.“ Din fericire,

la dineul oficial, evoluția meterhanelei avea să fie „potolită din când în când de țigani, ale căror melodii erau absolut încântătoare [...] Prințul a văzut impresia pe care a făcut-o această muzică asupra mea și le-a poruncit să cânte mai des decât turcii".

Eduard Caudella

Lecții de dans la baluri cu zi fixă

Meterhaneaua și, mai târziu, chiar lăutarii aveau să fie înlocuiți de alți muzicanți. Cu toată obstinația lor în păstrarea costumului fanariot, a bărbilor și obiceiurilor vechi, tot mai mulți părinți nu mai pot refuza progeniturilor lor educația în spirit occidental, aceasta implicând în majoritatea cazurilor și studii muzicale. Trecerea spre muzica cultă s-a făcut prin piesele de divertisment, prin muzica de salon care oricând putea transforma o audiție într-un bal ad-hoc. Chiar și lăutarii și-au schimbat repertoriul bătrânesc și, cu un nai și o scripcă sau o cobză, puteau să facă o întreagă societate de târgoveți, mai puțin pretențioși la calitatea interpretării, să dănțuiască după ultimele „șlagăre". La un astfel de spectacol a asistat și pictorul Charles Doussault în mahalaua Stelea din București, pe la începutul anilor '50 ai secolului XIX. „Pretextul acestui mic bal la zi fixă era o lecție de dans. Tinerele fete veneau în toalete obișnuite [...] Orchestra se compunea dintr-un nai și o vioară, ținute de doi țigani negri și creți ca niște brahmani de pe malurile Gangelui, în timp ce un omuleț, slab și ciupit de vărsat, se zbuciuma în mijlocul contradansului, împingând pe unul, îndreptând pe altul și scandând fără încetare măsura cu veșnicele cuvinte: *una, do, trei, patru, cince – una, do, trei, patru, cince...* și tinerii dansatori, slabi, uscățivi, așa cum ești la optsprezece ani, ținându-se cu brațele înțepenite și mâinile crispate de mânecile hainelor, transpirând cu picături mari, cu sprâncenele încruntate, ca oamenii ocupați cu o treabă importantă, făceau «echappé», «si-sol» și «assamble» [figuri de dans] cu o serioasă preocupare care, în mintea mea, îndepărta orice idee de plăcere. Tinerele fete nu păreau să simtă multă bucurie și să se abandoneze în această ocupație atât de dragă vârstei tinere din țara noastră [Franța]."

E. Wachman

Gustul pentru astfel de distracții fusese adus de ofițerii din armatele de ocupație rusești și austriece. Generalul conte Alexandre de Langeron relata că, în 1790, după cucerirea Benderului, prințul Potemkin transformase cartierul său general de la Iași într-o fastuoasă curte: dădea baluri și concerte, supeuri și reuniuni. Boierimea era uimită văzându-i pe ofițerii cei nobili cântând ei înșiși la diferite instrumente sau jucând piese de teatru, căci în ochii lor meseriile de muzicant și comediant erau infamante.

Romăncele însă, mult mai receptive la nou, au început și ele să cânte și să danseze după melodiile la modă. Același general Langeron se afla din nou la Iași, în 1806. „Noi – consemna el – găseam încă destule doamne în costum oriental, casele lor fără mobilă și soții lor foarte geloși. Dar revoluția care a avut loc la Iași, apoi la București și în provincie, a fost pe cât de rapidă pe atât de completă: la capătul unui an, toate doamnele moldovence și valahe au adoptat costumul european [...] Dansul a cunoscut de asemenea o revoluție. Jocurile naționale au fost proscrise sau cel puțin disprețuite. Au fost deprinse polonezele, englezele, valsurile și toate doamnele, având o mulțime de aptitudini pentru tot ceea ce voiau să învețe, au ajuns într-un an să danseze minunat".

Profesorii de vioară, de chitară, flaut sau pian au început și ei să fie foarte căutați, chiar dacă instrumentele – în special cele cu clape – erau încă o raritate în casele acelor timpuri. Din păcate, elevele se dovedeau superficiale și prea puțin înclinate, deocamdată, studiilor serioase, cum remarca la 1821 F.G. Laurençon. Altui francez, Raoul Perrin, román-

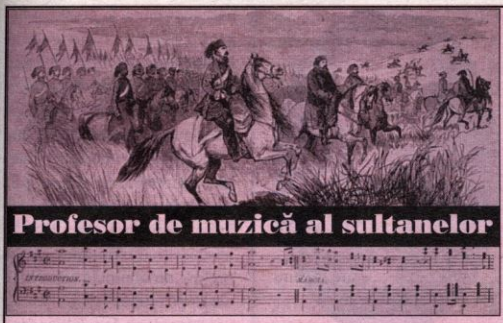

Profesor de muzică al sultanelor

Un mare animator al muzicii din acele vremuri a fost Gheorghe Simonis (1820-1905). Născut la Homorod, județul Brașov, studiase pianul și orga de la 12 ani și avea serioase cunoștințe de armonie, contrapunct și compoziție. Trecând munții, fusese angajat ca profesor de clavir la Institutul franțuzesc de fete din București. A fost repede remarcat și numit „pianist de curte al lui Bibescu Vodă". În 1844, s-a mutat la Craiova, pentru a înființa o școală de muzică pe lângă Teatrul Național din acest oraș. Aici a pus în scenă operele Norma *de Bellini și* Robert Diavolul *de Meyerbeer. A rămas la Craiova doar doi ani, perioadă în care Gh. Simonis a compus mai multe valsuri, preludii, fugi, variațiuni și concerte pentru pian. În 1846 s-a întors la București.*

Din 1848 activitatea sa a devenit notorie, mai ales în timpul ocupației militare turcești și rusești, dând concerte pentru ofițerii imperiali. La una din seratele organizate, Omer Pașa, comandantul trupelor turcești, a remarcat-o pe sora mai mică a muzicianului, Ana, s-a îndrăgostit de ea și a luat-o în căsătorie (Magazin istoric, *nr. 4/1968). La plecarea lui Omer Pașa, Simonis și-a însoțit cumnatul la Stambul, unde, prin mijlocirea acestuia, a ajuns pianistul padișahului și profesor de muzică al sultanelor din harem. A primit și grad ofițeresc și a devenit aghiotantul lui Omer Pașa. A fost însărcinat cu reorganizarea muzicii turcești și din această epocă datează diferite studii și culegeri de folclor oriental. Simonis a primit titlul de bey (prinț).*

În timpul războiului Crimeei, Gh. Simonis a ajuns colonel și s-a distins pe câmpul de luptă, în cadrul oștirii otomane. Dar după terminarea ostilităților, mistuit de dorul de acasă, s-a întors în țară, renunțând la strălucita carieră ce i se deschidea în Imperiul otoman. S-a stabilit la Craiova, unde a deținut, cu intermitențe, postul de profesor de pian și canto la Școala Centrală de Fete și la Școala Normală de Băieți. În 1870 a organizat și un cor, în care l-a avut ca solist pe viitorul celebru tenor Grigore Gabrielescu. Dar invidia altor profesori mai tineri și ingratitudinea contemporanilor i-au umbrit bătrânețele.

cele i se păreau excelente interprete.

Oricare ar fi fost adevărul, cert este că în casele boierilor se organizau serate muzicale. La un astfel de eveniment a participat și Sir Robert Ker Porter: „Concertul – nota el – era dat de violoniști profesioniști acompaniați uneori de interpreți amatori; dar, în genere, oaspeții dădeau foarte puțină atenție acestei părți a spectacolului, retrăgându-se în camerele alăturate, jucând cărți, fumându-și pipele și bând punch, lucruri pe care le făceau cu multă însuflețire…"

Vremea fanfarelor

În anii '40 ai secolului XIX, serile teatrale începeau cu scene din opere și se terminau cu vodeviluri. Contele Anatole de Demidoff, în trecerea sa prin Bucureștii anului 1837, ascultă fragmente din *Semiramida*. Doi ani mai târziu, Edouard Thouvenel, trăgând la hotelul unui grec – „om foarte onest, fapt atât de rar încât este de remarcat" – află de la proprietar că în București există un teatru:

„– Ce! aveți un teatru aici?

– Da, domnule, și luna trecută niște actori francezi au jucat *Le Mariage de Raison* și alte vodeviluri. Astă seară este concert și iată programul. Iau hârtia care-mi era prezentată și, sub o liră ținută de un geniu, am citit: Teatrul din București. Paolo Cervati, tenor de la Opera

Italiană, în trecere prin acest oraş, pentru a se duce la Milano pentru ceremonia încoronării, are onoarea de a anunţa înalta nobilime şi amatorii de muzică etc., etc."

Existau şi cântăreţi români de certă valoare. În 1836, Timotei Cipariu era entuziasmat de glasul cântăreţelor române: „...Să fi auzit glasul actriţelor române cântând cu orchestra aşa de frumos şi cu măiestrie, cât m-am jurat că până voi petrece [rămâne] în Bucureşti, la opera franţuzească, fleacuri, nu mă mai duc. Mi-e scârbă într-adevăr de ticălosul şi neghiobul glas al acelora; dar al romăncelor noastre, tinere, frumoase, cu gust îmbrăcate, cât este de atrăgător, împreună cu măiestria! Ah, nu pot să-ţi descriu! Şi-apoi numai un an de când au început."

În scurt timp lucrurile au evoluat. În stagiunea 1853-1854, la teatru se prezentau opere italieneşti, vodeviluri franţuzeşti şi *balete româneşti,* cum relata un medic polonez din armata rusă.

Trupele străine ce au trecut pe la noi în anii-războiului Crimeei aduceau fiecare specificul lor. Se crease, de pildă, o adevărată concurenţă între fanfarele turceşti, austriece şi româneşti, care cântau, cu schimbul, în fiecare seară şi duminicile în Cişmigiu. Ofiţerii cezaro-crăieşti aveau un cazinou al lor, într-o casă impozantă pusă la dispoziţie de domnitorul Barbu Ştirbey, şi aici cânta muzica de două ori pe săptămână.

Reorganizarea miliţiei pământene în 1830 a dus şi la

Eduard Hübsch, inspector general al muzicilor militare (1878)

crearea unei fanfare. Pictorul August Raffet a surprins în schiţele sale şi uniformele specifice ale trompeţilor, toboşarilor şi tamburilor majori, cu surtucele lor pline de galoane. *Albumul oştirii,* litografiat de Andreas Bielz şi Karl Danielis în 1852, a rezervat o planşă întreagă „muzicii ştabului oştirii" (adică statului major). În câţiva ani, fiecare regiment îşi avea fanfara proprie. Când, în 1866, s-a înfiinţat garda civică, Legiunea I din Bucureşti şi-a înfiripat şi o fanfară, cu uniformă distinctă şi care îşi

Gheorghe Simonis

făcea reclamă în ziare: „Muzica Legiunei I din guarda civică, compusă de 25 de artişti şi având un repertoriu de tot ce este mai nou, se recomandă onor, public pentru nunţi, baluri, grădini, banchete şi altele, cu preţuri fórte moderate. Doritorii să se adreseze la cancelaria Legiunei I, casa Bărcănescu, strada Dómnei, de la orele 9 de diminéţă până la 2 ore după amedi."

Chiar dacă Ion Ghica deplângea înlocuirea „ahturilor" levantine, ce aveau nevoie de clar de lună şi lăutari care ciupeau cu har strunele, cu marşuri precum *Cizmele întâiului de carabinieri,* ceea ce făcuse ca „proza să gonească poezia din grădina Cişmigiu", fanfarele se bucurau de succes la public, iar acestea aveau un repertoriu bogat şi variat, începând cu cântecele populare şi sfârşind cu valsurile şi ariile din cele mai recente opere şi operete. Ba, se cântau şi compoziţii originale.

La 1848, unter-ofiţirul Pascu Purcărea, comandantul gorniştilor Regimentului 2 infanterie, a compus „în numele guvernului" marşul revoluţiei. Doi ani mai târziu, a fost remarcat de Barbu Ştirbey şi citat prin ordin de zi pentru un nou marş ce-l compusese între timp. Şi tot Purcărea a obţinut premiul III pentru „marşul destinat la primirea oricărui şef de drept", piesă care se cântă şi azi. Să nu uităm apoi că şi Iosif Ivanovici – autorul celebrului vals *Valurile Dunării* – a fost şi el ofiţer şi dirijor de fanfară regimentală.

Alte orizonturi

Ludovic Wiest (1819-1889) a fost timp de peste trei decenii capelmaistrul cel mai îndrăgit al bucureştenilor, vara pe terasele şi café-şantant-urile din grădina Cişmigiu, iarna la Fialkowski sau pe scenele de concert. A compus piese pentru dans şi lucrări camerale. *Le Journal de Bucarest,* într-un număr din decembrie 1873, ne prezintă programul unui concert susţinut de el: „Mâine, joi, se va da o reprezentaţie absolut atrăgătoare, în beneficiul d-lui Wiest. Se va începe cu amuzanta comedie *Cheea unui ginere* şi se va termina cu *Amorul doctor* al lui Molière şi al doctorului Obedenaru. Ca intermediu, d. Wiest va cânta *Vis din Italia* şi nişte arii populare româneşti recent compuse de d. Wiest şi executate de el însuşi pentru prima dată."

Ultimele decenii ale secolului XIX reprezintă epoca marilor compozitori, interpreţi, pedagogi şi fondatori ai învăţământului muzical românesc. Alexandru Flechtenmacher (1823-1898), la Iaşi, a compus muzica pentru vodevilurile şi cânticelele comice ale lui Alecsandri. Mutat la Bucureşti, a întemeiat Conservatorul de muzică. Tot la Iaşi a activat Eduard Caudella (1841-1924), violonist şi compozitor, autor al mai multor concerte pentru vioară, al operei istorice *Petru Rareş* şi al cunoscutei uverturi *Moldova.*

Încă în 1868, la Bucureşti, Eduard Wachmann (1836-1908) fondase Societatea Filarmonică Română şi a deţinut funcţia de director al acesteia timp de 36 ani. Profesor de pian, şeful orchestrei Teatrului Naţional şi profesor de armonie la Conservatorul bucureştean, a fost iniţiatorul concertelor simfonice bucureştene, începând încă din 1866. A compus muzică pentru multe vodeviluri, piese corale şi vocale şi muzică de cameră. Aşa s-a făcut că în 1874, *Le Journal de Bucarest* se entuziasma la debutul unei trupe româneşti de operetă. Era vorba despre *Judith şi Olopherne,* libret tradus din franţuzeşte, iar muzica compusă de Joan A. Wachmann. În această reprezentaţie şi-au dat concursul cele mai importante personalităţi muzicale româneşti ale momentului: L. Wiest (dirijorul orchestrei), corul era format din elevi de la Conservator, iar rolurile principale au fost interpretate de George Brătianu, Ion Tănăsescu, A. Verzeanu, D. Nicolescu şi Anna Dănescu. „Mica noastră trupă de operetă română – scria ziarul amintit mai sus – a cules cele mai vii aplauze din partea publicului. Noi aplaudăm iniţiativa cu adevărat românească a fondatorilor operetei naţionale şi îi urăm de a merge înainte."

Ludovic Wiest

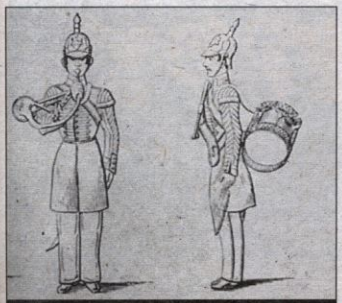
Ostaşi ai fanfarei militare moldovene în 1847

Nici opera nu rămăsese mai prejos. George Stephănescu (1843-1925) a fost animatorul şi iniţiatorul spectacolelor de operă în limba română şi fondatorul unor societăţi lirice premergătoare Operei Române. A compus muzică de operetă, a fost autorul unei drame lirice şi al primei simfonii româneşti. Dar mai ales a fost îndrumătorul unor talente de renume mondial: Elena Teodorini, H. Darclée, Grigore Gabrielescu, D. Popovici-Bayreuth.

Ce salt într-un interval atât de scurt! Ca şi în multe alte domenii, receptivitatea la nou n-a rămas doar la faza de imitaţie, ci a dat naştere unor contribuţii la cultura muzicală a lumii. ■

„ȚĂRANII AU RESPECT FAȚĂ DE GLOANȚELE ASCUȚITE"

SORIN CRISTESCU

Primăvara anului 1888 a fost un moment dificil în domnia regelui Carol I. Cei 12 ani de guvernare a lui Ion C. Brătianu aduseseră la exasperare opoziția politică, propaganda antiguvernamentală vizându-l direct pe monarh. Pe acest fundal de tensiuni politice, a izbucnit unul din cele mai puternice conflicte sociale din istoria modernă a României, răscoalele țărănești din 1888.

După amplele manifestații organizate de opoziție în Capitală, în zilele de 14 și 15 martie, și pe care guvernul le împrăștiase cu șarje de cavalerie, I.C. Brătianu trebuise să-și prezinte demisia. Cinci zile mai târziu, regele i-a încredințat mandatul de a forma guvernul conservator-junimistului Theodor Rosetti.

În scurtul interval 15-20 martie la sate s-a răspândit zvonul că guvernul liberal dăduse un ordin prin care să se împartă pământ țăranilor, dar că primarii, sub presiunea marilor proprietari, ținuseră ascunsă această dispoziție.

Prefectul de Ialomița avusese nefericita idee să ceară autorităților din Urziceni să adreseze o telegramă de simpatie și susținere pentru primul ministru I.C. Brătianu, blamând tulburările din 14-15 martie și cerând pedepsirea instigatorilor. Liberalii din Urziceni au alcătuit telegrama și, pentru a fi cât mai convingători, i-au pus și pe câțiva

Regele Carol I în timpul unor manevre militare

ţărani s-o semneze, mintindu-i că ar fi fost vorba despre o petiţie prin care se cerea guvernului pământ şi porumb pentru ţărani. Din cei 70 de ţărani iscăliţi, 33 au fost semnaţi de aceeaşi persoană. Opoziţia din localitate a descoperit falsul şi l-a dat în vileag, iar peste câteva zile, când guvernul Brătianu a demisionat, ţăranii, de teamă că nu vor mai primi porumb, s-au adunat la primărie, cerând să li se citească petiţia. N-au fost luaţi în seamă şi, furioşi, i-au luat la bătaie pe primar şi subprefect.

I.C. Brătianu

Disperarea sărăciei

A doua zi, 21 martie, la Urziceni soseşc prefectul şi comandantul dorobanţilor din judeţul Ialomiţa. Câteva sute de ţărani se strâng şi îşi exprimă vehement nemulţumirea, luându-i prizonieri pe cei doi. Speriat, prefectul le spune să se ducă la casele lor şi să are pământurile pe care le vor. Ţăranii îi eliberează pe cei doi şi intră cu plugurile în cele 400 de pogoane ale moşiei arendaşului G. Haracopulo.

Scăpat din mâinile răsculaţilor, prefectul de Ialomiţa a fugit la Bucureşti, de unde a ordonat trimiterea de noi trupe împotriva celor revoltaţi. Scânteia de la Urziceni s-a transformat rapid în vâlvătaie şi la 28 martie era în picioare şi judeţul Ilfov. Între 1 şi 8 aprilie sau răsculat ţăranii din judeţele Prahova, Dâmboviţa şi Vlaşca şi în timp ce armata reprima mişcările din localităţile din vecinătatea Capitalei, alte răscoale erau înregistrate în judeţele Buzău, Râmnicu Sărat, Brăila, Muscel, Argeş, Teleorman, Olt, Romanaţi şi Dolj, pentru a trece mai apoi în Moldova, în judeţele Vaslui, Roman şi Botoşani.

În două luni, din cele 32 judeţe, 28 au fost cuprinse de revolte. Opinia publică a fost extrem de şocată, iar în unele oraşe, precum Bucureşti, Galaţi şi Ploieşti, la chemarea organizaţiilor socialiste, muncitorii şi-au exprimat simpatia faţă de ţărani, unii dintre ei încercând să-i ajute pe răsculaţi să intre în oraşe. Presa a reacţionat şi ea cu promptitudine, iar intelectualitatea, în special cea din lumea satelor, şi-a manifestat simpatia faţă de ţăranii ajunşi la disperare. Dintr-o dată, opinia publică a fost pusă în faţa adevărului extrem de dureros: satele româneşti se zbăteau în sărăcie şi mizerie generatoare de dezordini ce puteau pune în pericol viitorul ţării.

Pentru moment, cercurile conducătoare, în primul rând noul guvern care abia luase puterea, şi şeful statului, regele Carol I, au optat pentru o soluţie de mână forte, mobilizând importante efective militare cu ordine categorice de a curma mişcarea „cu orice preţ şi fără cruţare". În timpul acţiunii de reprimare peste 1 000 de ţărani au fost ucişi sau răniţi, iar alţi 3 000 arestaţi. Şocul înregistrat de societatea românească a fost deosebit de puternic şi în perioada care a urmat, discuţiile şi dezbaterile pe marginea „chestiunii ţărăneşti" i-au condus pe tot mai mulţi oameni politici spre concluzia că problema ţărănească era în fond piatra de temelie a modernizării economico-sociale a României, găsindu-şi reflectarea în aproape toate programele forţelor politice ale timpului.

Cum s-au reflectat aceste evenimente în gândirea şi acţiunea regelui Carol I? Ce interpretare le-a dat el?

Acestor întrebări le va răspunde monarhul însuşi, în cuprinsul unor scrisori adresate de el chiar atunci fratelui său Friedrich von Hohenzollern, colonel în armata germană, şi surorii sale Maria de Flandra, cumnata regelui Leopold II al Belgiei. Scrisorile sunt datate

11 și 14 aprilie, 26 mai și 2 iunie 1888. Le punem pentru prima oară în circuit public, amintind cititorilor că explicațiile noastre le-am introdus între paranteze drepte.

„Oameni devotați mie"

„De la înapoierea mea de la Berlin [unde participase la funeraliile împăratului Wilhelm I, decedat în martie 1888] și Viena, unde ni s-a făcut cea mai călduroasă primire, am avut de susținut lupte grele aici, pe care de mult le prevăzusem.

Guvernarea de 12 ani a lui I.C. Brătianu își trăise traiul și stătea în fața unei formidabile opoziții, deoarece toți oamenii de vază ai țării erau împotriva lui; toate pasiunile se dezlănțuiseră, astfel încât rămânerea în continuare la guvernare ar fi fost, și pentru țară și pentru mine, un pericol.

Nemulțumirea s-a manifestat prin repetate manifestații de stradă care și-au găsit răsunet în Cameră, iar trupele au fost silite să pună mâna pe arme; au fost capete sparte și câțiva doborâți. Armata și-a manifestat devotamentul și a restabilit ordinea, mai ales la 14/26 martie, când o mulțime gălăgioasă a asediat Palatul și un atac de cavalerie a măturat piața [din fața Palatului]. Față de toată această agitație noi am rămas foarte calmi și când am fost zăriți la fereastră s-a strigat «Trăiască Regele!».

Șase zile după aceste agitații [la 20 martie] Brătianu și-a dat demisia pentru a evita noi confruntări, dar eu nu am chemat [la guvern] opoziția [unită], răspunzătoare pentru dezordini, ci pe oamenii devotați mie, care întotdeauna s-au comportat corect: [Theodor] Rosetti, fratele principesei [Elena] Cuza, [Petre P.] Carp și [Titu] Maiorescu, elemente destoinice, care au studiat în Germania, pe prințul A[lexandru] Știrbey, vărul nebunului Bibescu Baufremont, un mare senior cu puternică influență în Oltenia, iar generalul meu aghiotant [Constantin Barozzi] este ministru de Război. În Cameră, unde Brătianu avea majoritatea, s-a votat bugetul, așa că pentru moment am depășit o criză periculoasă.

Secvență din timpul răscoalei la Râmnicu Sărat

Alegerile, care încă nu au fost fixate, vor decide dacă pot să păstrez actualul cabinet.

Dar s-a ajuns la o încurcătură foarte gravă: din cauza pasiunilor contestatare și a influențelor rusești [care nu pot fi identificate documentar, ceea ce ne face să credem că regele avea în vedere mai ales atentatul nereușit organizat de narodovolți împotriva țarului Alexandru III la 1 martie 1887], a izbucnit o revoltă țărănească, sute de sate din jurul Bucureștilor s-au ridicat cu coase și ciomege și au pornit să distrugă conacele și hambarele arendașilor etc., amenințând Capitala; șase escadroane [de cavalerie] și trei batalioane [de infanterie] de aici au fost trimise împotriva răsculaților și s-a ajuns la ciocniri sângeroase cu morți și răniți de ambele părți; primul asalt a fost respins. Dar răscoala a luat mari proporții, sute de moșieri și arendași au fugit în Capitală, unde a fost mare panică.

Eu am ordonat mobilizarea întregului Corp II armată și am convocat trupele de linie din Moldova – scria în încheierea primei epistole către fratele său regele Carol I; în decurs de cinci zile, 16 000 de soldați au fost [trimiși] în județele răsculate. Ordinea a fost restabilită cu o asprime lipsită de menajamente și mii de țărani au fost arestați."

Satele fierb în continuare

Revenind cu o nouă scrisoare, la 14 aprilie, regele scria: „Revolta s-a extins ca un foc de pădure, din sat în sat, și jumătate din țară ar fi putut să fie în flăcări, dacă mobilizarea trupelor nu ar fi decurs atât de rapid grație căilor ferate.

Armata s-a comportat mai presus de orice elogiu, dorobanții și călărașii s-au năpustit fără șovăire în luptă,uneori foarte sângeroasă. După 14 zile, ordinea a fost restabilită, dar răscoala nu a fost înăbușită peste tot, mai sunt temeri că poate izbucni în alte județe, deoarece există o mișcare nihilistă în interesul R[usiei]. [Ca și alți contemporani, regele considera că mișcarea socialistă din România, în cadrul căreia activau și unii emigranți din Rusia, fusese un factor de instigare a lumii satelor.]

Aceasta ne-a dat însă ocazia să verificăm armata. O astfel de revoltă în condiții de război ar fi fost un eveniment fatal. Trupele care sunt foarte obosite și agitate vor rămâne în județele revoltate până după Paștele românesc [ortodox], deoarece în permanență există teama agitațiilor. Din nefericire, aceasta costă mulți bani care va trebui să-i economisim pe seama manevrelor militare.

Aici [în București] avem doar artilerie și două batalioane [de infanterie], care sunt suficiente, deși în oraș domnește teama; toate satele și șoselele din jurul Capitalei sunt ocupate de trupe."

La 26 mai, într-o altă scrisoare, regele ținea să precizeze că „răscoala țăranilor nu a fost încă definitiv înăbușită, când într-un județ când într-altul producându-se dezordini care se potolesc la apariția trupelor, dar această stare de nesiguranță paralizează administrația civilă și militară. Concentrarea trupelor pentru restabilirea și menținerea ordinii a costat atât de mult că suntem siliți să limităm serios manevrele militare de anul acesta".

Și din nou, la 2 iunie, ca o concluzie:

„Pasiunile politice sunt încă foarte aprinse și partidele se înarmează pentru noile alegeri, al căror moment, spre supărarea tuturor, eu nu l-am fixat încă.

Satele fierb în continuare, dar țăranii au respect față de gloanțele ascuțite. Aici trebuie să arăți energie și curaj, numai așa poți rămâne stăpân pe situație. Armata îmi este devotată, fiindcă știe bine că fără mine nu valorează prea mult; același sentiment îl au cei mai mulți oameni politici; iată în ce stă puterea mea."

Interesante aceste scrisori mai ales prin forța cu care scot în relief unele din componentele personalității fostului monarh. De altfel, I.G. Duca se arăta destul de neîndurător cu Carol I atunci când îi creiona portretul: „Când aproape 50 de ani ai lăsat ca nici una din problemele mari interne să nu primească o serioasă dezlegare, afară poate de chestia financiară și unele lucrări publice, chestia administrativă să se mărginească la diferite încercări nereușite de organizare, chestia școlară să ne poată ridica mai sus de ultima treaptă pe scara analfabetismului european, chestia agrară – cea mai însemnată – să rămână nerezolvată sub un regim de răscoale periodice și în mijlocul unor avertismente sângeroase, când, în fine, ai stat pururea împotriva mișcării democratice și, abia în ultimul an al domniei tale ți s-a putut smulge consimțământul pentru o lărgire a dreptului de vot, nu se poate spune că a fost un om superior și un rege mare." ■

La editura CORINT au apărut, în colecția „OPERE FUNDAMENTALE":

În curs de apariție:

Lucien Febvre
Martin Luther, un destin

Dimitri Obolenski
Commonwealth-ul bizantin

CORINT Difuzare:
Tel/fax: 222.19.49, 223.19.28, 222.40.34.
e-mail: corint@dnt.ro

„AM DESCOPERIT CĂ SUNTEM MURITORI“

Primul război mondial a reprezentat sfârșitul unei lumi (al trufașei citadele – cum i-a spus autoarea americană Barbara Tuchman) și apariția alteia. Lumea contemporană se năștea în sânge și violență. Cavalerismul confruntărilor de altădată era uitat, acum contând doar izbânda, indiferent de carnajul pe care îl implica. Prea multe pierderi de vieți omenești, prea mulți mutilați, chiar dacă eroi de război, prea multe familii distruse. O lume care, odată cu sfârșitul conflagrației, a încercat orice pentru a putea uita. Pentru a-și șterge din memorie oroarea unor timpuri pe care nu mai dorea să le retrăiască vreodată.

Timp al groazei și al întunericului, urmat de violenta lumină, sunet și culoare. Extazul victoriei trebuia trăit la intensitate maximă. Anii nebuni de abia își făceau simțită prezența.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Un demers al revistei istorice engleze *History Today* ne-a adus în atenție puțin mediatizata – atunci, dar și acum – dramă a supraviețuitorilor. A celor care nu puteau să se mai bucure, a celor cărora războiul le schimbase total existența. Învinseseră moartea, dar trebuia să reînvețe să se bucure de viață, făcând abstracție de cenușa înăbușitoare a trecutului.

Ziua victoriei nu înseamnă numai bucurie și lacrimi, nu înseamnă numai urale și străzi pline de lume. Ea ascunde încă tragedii, prea multe emoții și traume. Dar jocul vieții te obligă să mergi înainte. La Paris, Londra, Berlin sau București.

Dintre cei aproape 70 de milioane de bărbați înrolați între 1914-1918, mai bine de 9 milioane și-au găsit sfârșitul pe fronturile primei conflagrații mondiale. Fără a mai socoti și pe cei răniți sau mutilați pentru întreaga viață. Demografic, majoritatea statelor combatante a avut de suferit. S.U.A., spre exemplu, pierd în război aproximativ cât Australia și Canada la un loc, iar Franței i se „ia“ 58% din populația masculină de vârstă tânără. Nici România nu scapă din vâltoare neatinsă; după unele calcule, ea a pierdut aproximativ 1/7 din populația sa (800 000 de oameni). Cifre la care se adaugă un contingent serios de mutilați de război

și o mortalitate în continuă creștere datorată epidemiilor, bombardamentelor, persecuțiilor sau execuțiilor din lagăre și închisori.

Gustul amar al victoriei

Războiul în care se crezuse, după opinia unui comandant britanic, că regula celor „trei M" (men, munitions, movement = oameni, muniție, mișcare) joacă rolul hotărâtor, a afectat serios și populația civilă. Și poate asta pentru prima dată vizibil în istorie, cu urmări pe termen lung și foarte lung. „Cea mai oribilă absurditate din întreaga istorie a războaielor", cum a numit un istoric „războiul de poziție", a costat extrem de scump țările combatante. Doar un singur exemplu: în unele sectoare de pe frontul occidental, fiecare metru pătrat a primit în medie o tonă de oțel și de explozibil. Visele de dominație se transformaseră în adevărate coșmare.

Ziua de 11 noiembrie 1918, a armistițiului și a păcii, arunca societatea de-abia începutului secol XX în sarabanda victoriei. Exaltarea a devenit principalul sentiment, după mai bine de patru ani de violență, sânge și moarte. Lumea încerca să-și spulbere cele mai adânci temeri și angoase. Încerca să uite și să învingă oboseala și dezgustul. În capitalele aliate, mulțimea exulta. O bucurie fără limite, aproape maladivă, dar superficială. Războiul mai trăia încă și nu numai în conștiințe. Prea multe sacrificii, prea multe văduve, copii orfani, părinți aduși în fața mormintelor deschise ale unor fii prea tineri și necopți. Răni adânci ce încercau a fi acoperite de surlele victoriei.

Garnitură de tren inamică distrusă pe frontul de la Oituz

Guillaume Apollinaire

Ironia unei morți neanunțate

Unul dintre supraviețuitorii primei conflagrații mondiale a fost și un foarte cunoscut poet francez. Guillaume Apollinaire, sau mai puțin știutul pe adevăratul său nume polonez Wilhelm de Kostrowitsky, scăpase ca prin minune din încleștarea frontului. Înrolat ca voluntar în 1914 și recompensat cu cetățenia franceză, a fost nevoit să se retragă, fiind rănit de două ori la cap, pe parcursul anului 1916. Și, minune!, supraviețuiește chiar și unei trepanații executate de un chirurg militar în apropierea frontului. Se părea că omul se întâlnise efectiv cu norocul.

Victoria îl prinde acasă. Înconjurat de prieteni și discutând subiectul la modă în Parisul lui noiembrie 1918 – teribila „gripă spaniolă". Războiul intrase în competiție cu un nou concurent. Ironia macabră e la ordinea zilei, căci noul tip de gripă „face mai multe victime decât reușise războiul". Moartea pândea încă pe la colțuri.

Apollinaire, prietenul lui Braque și Picasso, promotorul Cubismului și al poeziei *Alcoolurilor*, nu mai poate face față noii amenințări. Ce iertase războiul, nu scăpa epidemia. La 8 noiembrie, un amic al său, poetul Blaise Cendrars, îl descoperă bolnav; prea târziu însă. Medicii nu mai pot interveni. Bucuria victoriei este înlocuită de durerea

Într-un spital de campanie german

morții, a înfrângerii finale. Cortegiul funerar, îndoliat și trist, străbate străzile unui Paris prea plin de viață. Cendrars își amintește: „O gardă de onoare, un detașament de soldați, cu arma la umăr, însoțesc lentul convoi; în spate, familia, mama, soția, cernite; săraca Jacqueline, cea care scăpase de epidemia ce îi luase soțul; prietenii apropiați, Picasso, ... și alții, toată lumea literară a Parisului, a artelor, a presei." Și, deodată, schimbarea de registru – „când am ajuns la colțul cu strada St. Germain, cortegiul a fost aproape blocat de o mulțime gălăgioasă ce sărbătorea armistițiul. Bărbați și femei, cu brațele ridicate, cântând, dansând, sărutându-se, zbierând spasmodic faimosul refren al sfârșitului de război: Nu, Guillaume, nu trebuie să te duci, nu, nu trebuie...".

Înmormântarea de la Père Lachaise, vestitul cimitir parizian, aruncă încă o ironie a soartei. Întârziat, amicul Cendrars, ce părăsise cortegiul împreună cu alți cunoscuți, nu poate descoperi mormântul lui Apollinaire. Groparii nu pot da indicații. Cu gripa asta nu mai știu numele, nu mai au timp să întrebe. „Dacă țin minte un locotenent îngropat astăzi?" Dificil de răspuns, căci, astăzi au îngropat nu unul, ci doi locotenenți. Unde?! „Căutați-l singuri"... Și cei trei camarazi descoperă un mormânt cu o bucată de pământ înghețat ce păstra aproape cu exactitate forma capului lui Guillaume, brăzdat de cicatricea fără păr a rănii – amintire din marele război. Sentimentele sunt prea confuze și contradictorii. Ochii nu mai știu ce văd, mintea nu mai știe ce să înțeleagă. Războiul lăsase urme adânci.

La Londra, sirenele sună

Era un oarecare sentiment al absurdului în acele momente în marile capitale ieșite victorioase din război. Iar Londra, nu putea face excepție de la regulă. O altă mare personalitate a culturii europene, Virginia Woolf, creatoarea romanului tributar „fluxului conștiinței" atribuit unor voci imaginare, este acum martoră la spectacolul izbânzii.

Costurile sunt sesizate și aici cu aceeași intensitate. Virginia, în plină maturitate artistică la 36 de ani și în ciuda numeroaselor sale probleme de sănătate, observă și transmite posterității această confuză atmosferă londoneză de după armistițiu. Ziua de 11 noiembrie apare și aici în lumini și umbre, cu viață și moarte.

„În urmă cu douăzeci și cinci de minute armele au tăcut, anunțând pacea. O sirenă se aude în depărtare [...] Câțiva oameni ies la ferestre." Aproape nimic festivist, aceeași „zi mohorâtă", înecată în smog, în obișnuință. „Privesc pe fereastră și îl văd pe zugrav uitându-se către cer și continuându-și, impasibil, munca. Îl văd pe bătrânul ce-și cară cu greu bagajul de-a lungul străzii, urmat credincios de un câine obosit. Până acum nici steaguri, nici clopote, numai strigătul îndurerat al sirenei și intermitente focuri de pușcă."

Nu venise încă momentul sărbătorii. Lumea era în expectativă. Mulți sperau în mai bine. Se construiau planuri și se prog-

Amintire de pe front

nozau reuşite. Însuşi soţul Virginiei, Leonard, activ membru al Partidului Laburist, era printre susţinătorii înfiinţării unei Societăţi a Naţiunilor care să regleze, ca for internaţional, problemele postbelice. Multe iluzii vrăjeau asistenţa ahtiată după libertate şi pace. După linişte. Prea multă lume suferise.

Inclusiv în familia Woolf intervenise umbra morţii. Unul dintre cumnaţii Virginiei, Cecil Woolf, fusese omorât pe front în 1917, iar un altul, Philip, fusese rănit. Sensibilitatea scriitoarei percepea acut pierderile şi efectele dezastruoase ale războiului şi asupra non-combatanţilor, a civililor, şi cu predilecţie a femeilor şi copiilor.

Învins, Hitler se gândeşte la răzbunare

Durerea, deznădejdea, teroarea nu puteau fi prea uşor reprimate. Bineînţeles că a venit şi descătuşarea. Cu trâmbiţe, steaguri şi fotografi entuziasmaţi de prinderea pe peliculă a istoricelor momente. Dar, ar fi o greşeală să considerăm doar aceste momente ca reprezentative pentru sfârşitul calvarului. Autorul articolului din revista *History Today* considera că ar fi fost de ajuns doar să te îndepărtezi câteva zeci de kilometri de Londra şi să nu mai găseşti deloc atmosfera încărcată de sărbătoare. Dincolo de graniţele Capitalei, aceleaşi feţe obosite, aceeaşi plictiseală, acelaşi dezgust, aceleaşi ocupaţii cotidiene.

Dar în capitalele învinse? Sentimentele şi stările se regăsesc uluitor de similare.

Convoi de ambulanţe germane

Oamenii se bucură de terminarea conflagraţiei, dar totul sub cernita şi dureroasa amintire a înfrângerii.

Virginia Woolf

Şi, undeva, în mijlocul soldaţilor ce au aflat cu stupoare, dar şi cu uşurare, că Wilhelm al II-lea abdicase şi părăsise ţara, împreună cu întreaga familie, undeva, Adolf Hitler judeca drastic eşecul. Camarazii săi se puteau bucura în sfârşit. Nebunia se terminase. Nu mai „erau lacrimi să-l plângă pe Kaiserul fugit", după cum nota o publicaţie satirică münchineză. Dar Hitler nu se putea mulţumi cu ideea înfrângerii marii naţiuni germane. Cu ideea dezastrului.

Totul începuse pentru el odată cu primirea permisiunii de a se înrola ca voluntar într-un regiment din Bavaria, deşi era cetăţean austriac. Alături de trupele Regimentului 16 infanterie, cunoscut şi după numele comandantului său, List, Hitler a primit botezul focului în prima bătălie de pe râul Ypres din octombrie 1914. A servit atunci pe post de curier între centrele de comandă şi linia frontului, rămânând în memoria comandanţilor săi fie ca „un om liniştit, tăcut, arătând mai degrabă ca un civil şi nu ca un militar de carieră", fie ca un solitar visător.

Rănit la ochi, în jurul datei de 13 octombrie 1918, Hitler a fost trimis în spatele frontului, într-un spital din regiunea Pomerania. Ziarele le citea cu foarte mare greutate. A primit şocul pierderii războiului de la un pastor ce vizita spitalul. Invincibilitatea şi visul de mărire german păreau să fie acum atât de departe. Atâtea vieţi pierdute şi pentru ce?!... „Nu mai puteam suporta – va scrie el în *Mein Kampf*. Din ziua în care

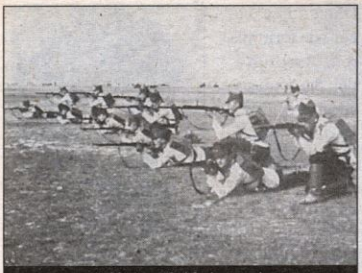

Soldați români la instrucție

mi-am dus mama la groapă nu mai plânsesem [...] În lungii ani de război Moartea îmi luase atât de mulți și dragi camarazi de armă și prieteni, încât mi se păruse un păcat să mă plâng tocmai eu, cel care rămăsesem în viață. Și toate acestea erau în zadar. În zadar, toate privațiunile și sacrificiile, în zadar, foamea și lunile fără sfârșit, în zadar, orele în care, sub frica morții, încercasem să ne facem datoria [...] Oare pentru asta au murit ei? [...] Rușinea indignării și a disprețului eșecului în luptă îmi ard pieptul. În aceste nopți, simțeam cum ura creștea în mine, ura împotriva tuturor celor vinovați, responsabili de faptele lor." Iar rezultatul mâniei a fost, mai ales din perspectiva timpurilor viitoare, ...istoric. Căci, astfel, Adolf Hitler s-a hotărât să intre în politică.

La București, cântecele aliaților

Dacă „Imperiile centrale au oferit în mod deliberat, dacă nu au impus, războiul" – după o teză a unui istoric francez, Jules Isaac, țările mici din sud-estul Europei au încercat să-și câștige unitatea națională. Dacă în Occident totul se reducea, până la urmă, la hegemonie, la lupta dură și fățișă între Germania și Marea Britanie, în spațiul fostelor imperii multinaționale se dorea libertatea. Cauze nobile, deziderate istorice, visuri foarte aproape de realizare.

Pierderile românești au fost enorme. Dar bucuria a fost fără margini. Amintirile reginei Maria stau mărturie. „Orașul înnebunise de tot. Aveai impresia că până și casele și pietrele drumului strigau urale împreună cu mulțimea.

Peste tot steaguri fâlfâiau la ferestre, pe acoperișuri, la felinare și steguleț în mâna fiecărui copil. Era o simfonie amețitoare de roșu, galben și albastru."

Dar și victoria poate prinde conotații diferite. În ochii copilului Mircea Eliade bucuria se manifesta și se învăța altfel: „Câteva zile după armistițiu, am început să venim la școală cu un ceas mai devreme și iarăși un ceas-două după-amiezile ca să putem învăța, în mare grabă, imnurile aliaților. Cunoșteam aproape toți *La Marseillaise*, dar trebuia să învățăm *God Save the King* și *It's a Long Way to Tipperary*, trebuia de asemenea să învățăm imnurile american și italian [...] Totul trebuia făcut foarte repede, pentru că intrarea triumfală a detașamentelor aliate [...] părea iminentă."

Nici suferința nu se uitase aici prea ușor. „Uitându-mă în sus – rememorează regina Maria –, la toate acele fețe întoarse spre mine, mi se părea că citesc în ochii fiecăruia suferințele prin care trecuse [...] Izbânda noastră însemna prăbușire și nenorocire pentru atâția alții [...] Trebuie să se dărâme atâtea state ca să înfăptuiască Unirea noastră și aveam destulă conștiință ca să mă înspăimânt de hotărârile soartei [...] Gândul

Refugiați

atâtor vieţi risipite numai pentru a fi învinse la sfârşit era pentru mine un chin ce îmi întuneca ceasul de triumf."

Şi totuşi Bucureştiul „îşi ieşise din fire de atâta bucurie", „se îmbătase de gloria" victoriei finale. Exultarea mulţimii descătuşate prindea aceleaşi forme, indiferent de poziţii geografice şi de tabere. „Viaţa comprimată vreme lungă de silnicia războiului îşi cerea drepturile în sălbatice erupţii ale răsfăţului – îşi aminteşte Nichifor Crainic. Gospodăria răvăşită şi neaşezată încă, a ţării, deschidea poftei de câştig prilejuri de mari lovituri şi fabuloase îmbogăţiri peste noapte. Afaceri şi chefuri, într-asta se rezuma frenetica sarabandă pe soare şi pe stele a unei victorii naţionale, ce depăşise orice aşteptare. Norocul României scotea din ţâţâni o lume uimită de măreţia lui."

Domina o generaţie care, imediat, va primi titulatura de „pierdută". Domina, preluând cuvintele lui Nicolae Manoilescu – „marea nemulţumire". „Războiul nostru se terminase atât de bine şi, cu toate acestea, de pe urma lui mulţi tineri purtau în suflet o adâncă nemulţumire. Era o nemulţumire de un ordin subtil, căci mândria noastră nu fusese pe deplin satisfăcută de modul cum decursese războiul în toate fazele lui. Noi sufeream de pe urma «defectelor de frumuseţe» ale politicii purtate de conducătorii soartei noastre de-a lungul războiului [...], iar rezultatul lui fericit nu ne-a consolat niciodată de insuccesele teribile cu care a început şi pe care le simţim până astăzi [1944 – *n.r.*] ca pe o mare ruşine naţională."

Exerciţii de tragere ale artileriştilor români în poligonul de la Dadilov

Amintire pentru cei de acasă

Erau încă proaspete scenele tragicomice ale retragerii dintr-o capitală ocupată. Fuga din Bucureşti a mai marilor timpului, preocupaţi şi în acele momente de agoniseala şi confortul personal. Amintirile lui Constantin Argetoianu, dincolo de aciditatea caracteristică, reuşesc şi astăzi să transmită esenţa: „Alecu Constantinescu-Porcul, ministru al agriculturii, încărca şi transporta la Iaşi 17 vagoane îmbâcşite cu tot ce aveau în casă. Pe lângă toate necesare traiului comod, Excelenţa Sa a evacuat la Iaşi obiecte ca: butoaie goale, mese şi scaune albe de brad pentru bucătărie, putini cu murături – până şi lemne de foc. Brătienii au expediat şapte vagoane încărcate cu butoaie de vin. Bibicescu de la Banca Naţională a încărcat în vagoanele ce i s-au pus la dispoziţie până şi ficuşii doamnei Bibicescu." România trebuia să se împace şi cu astfel de amintiri, şi cu astfel de imagini. Războiul crease tot soiul de reacţii şi de ... ruşini.

Iar marile probleme, crezute rezolvate odată cu înfrângerea Germaniei, se vor ridica din nou, tulburând minţile vechilor combatanţi şi hrănind visurile revanşarde. Doar 20 de ani şi lumea va simţi din nou mirosul prafului de puşcă şi gustul fad al cenuşii şi morţii.

Sentimentul pierderii unei lumi mai bune, a vechiului Paradis, a timpului nebun, deprimarea şi starea generală de anxietate marcau intrarea în noua eră. Odată cu Apollinaire, se înmormânta timpul apus, fericirea şi strălucirea epocilor glorioase, parfumul şi pofta nesăţioasă de viaţă. În urmă nu rămânea decât gustul uşor amar al cenuşii, al morţii, al perisabilităţii... ■

IDEALUL FEMININ AL LUI HITLER

Hitler și Eva Braun în două ipostaze

Bărbații împărtășesc femeilor gânduri pe care altor bărbați le ascund. Femeile țes intrigi, pe care bărbații – cei îndrăgostiți de ele – le transformă în fapte. Să se fi înscris cuplul Eva Braun-Hitler în aceste coordonate? Să fi fost Eva Braun un fel de oglindă a lui Hitler? Să se fi lăsat ea impresionată de atrocitățile comise de naziști, de lagărele de concentrare, de miile de germani morți?

Episoadele anterioare ale acestui serial, început în nr. 9/2001 al revistei, ne creionează o Evă total opacă la ceea ce însemna Germania acelor ani. Să o urmărim în continuare pe femeia aflată în umbra Führerului și, totodată, ignorată de el.

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

Cu trecerea anilor, relațiile dintre Hitler și Eva Braun au devenit mai strânse. Ea vroia să se căsătorească cu Führerul, din dragoste, dar și pentru a-și vedea răzbunate umilirile îndurate. Era visul ei romantic, melodramatic, asemenea filmelor preferate. Ele îi alimentau și dorința ca, într-o bună zi, să joace rolul principal într-un film – obligatoriu cu happy-end – al cărui subiect să fie iubirea lor. De altfel, spunea des: „De i-am bate mai repede pe americani, atunci nu numai UFA va fi a noastră, ci și Hollywood-ul, cu toate studiourile lui!" Căci acolo visa ea să fie turnat filmul! Până și în ultimele clipe de viață a confundat realitatea cu visul. Atunci s-a îmbrăcat într-o rochie de seară bleumarin de tafta, pe care o purtase și în ziua căsătoriei.

De Crăciun – ficat de gâscă și șampanie

După război, un subiect mult discutat au fost relațiile sexuale dintre cei doi. Dar au existat ele? Hitler era încă din tinerețe adeptul autodisciplinei în această privință. El susținea că un bărbat adevărat poate fi recunoscut după capacitatea de abstinență sexuală. Maxima plăcere pentru Hitler – declara un apropiat al lui – era să-și joace rolul de „Führer", adulat de mase; ea îl aducea într-o stare de excitație paroxistică, nu relația cu femeile. Propriile-i discursuri erau afrodisiacul lui. Sexualitatea era temă tabu în discuțiile dintre femeile ce frecventau Berghoful. O singură dată Eva Braun i-a povestit unei verișoare că atunci când venea Hitler și ea era înainte de ciclu, un medic îi făcea o injecție pentru a i-l întârzia. Se mai știe că, în ultima perioadă, Führerul i-a cerut doctorului său curant, Morell, să-i administreze ceva, deoarece i se diminuase apetitul sexual.

Cât timp războiul a părut a fi victorios pentru Germania, Eva Braun nu s-a interesat de mersul lui, socotindu-l treaba bărbaților. Politica o plictisea. A protestat o singură dată, în 1943, când s-a pus problema să se interzică permanentul la coafor și să se sisteze producția cosmeticelor. Când a aflat că războiul era pe punctul de a fi pierdut, pare a i se fi trezit speranța că, la rău, Adolf Hitler ar putea avea nevoie de ea și că, deci, ea, Eva, ar avea șansa să câștige un rol mai important în viața Führerului. Și-ar fi dorit chiar o mare nenorocire

ca să-și dovedească dragostea, până la sacrificiul de sine.

La 20 noiembrie 1944, Hitler și-a mutat Cartierul general la Berlin. Pe Eva nu a interesat-o câtuși de puțin din ce motiv. Pentru ea important era că, fiind mai aproape, îl putea vedea mai des. Preocuparea sa centrală atunci a fost cum va sărbători Crăciunul. În acest scop a și plecat la München, ca să-și mai îmbogățească și diversifice garderoba.

După debarcarea Aliaților în Normandia, în iunie 1944, când bombardarea orașelor germane se întețise, Münchenul era o ruină, cenușiu din cauza fumului exploziilor. Printre dărâmături, oamenii târau în cărucioare de copii ceea ce putuseră salva, poate un copil, poate numai tacâmuri, îmbrăcăminte sau câteva alimente. Toată lumea era revoltată pe Aliați, nu pe cei care inițiaseră dezastrul.

Eva Braun și-a comandat atunci un taior mov, cu guler de nurcă. Vila ei din oraș rămăsese intactă. Eva și-a chemat prietenii, cu care a râs, a mâncat, a băut, a cinat. Ca întotdeauna, frigiderul ei era plin. Spectrul morții din jur nu o impresiona. Nici pe ea, nici pe invitații ei. Energiile lor erau concentrate spre un unic scop: să se distreze cât mai bine de Crăciun. Și s-au distrat. Chiar fără Hitler, la Hotelul Plattenhof, aproape de Berghof, unde s-au adunat ofițeri de rang înalt cu familiile lor. În sala de festivități era un pom înalt până la tavan, bogat împodobit. S-a servit, în această lume ireal-reală, tot ce putea fi mai bun adus din toată lumea: ficat de gâscă, șuncă de Parma, șampanie franțuzească, vodcă rusească, sherry portughez și chiar țuică românească. Cu toții au dansat până dimineața și au ciocnit pentru „victoria finală"... în anticamera sfârșitului.

Cu rușii în coaste

În aprilie 1945 la Berghof se strânseseră numeroase familii din anturajul lui Hitler. Pe data de 23, în urma unui bombardament, reședința a fost făcută una cu pământul. Oaspeții apucaseră să coboare în adăposturi. Unitățile SS au început de îndată să dea foc documentelor. Nu după mult timp, localnicii au jefuit ce mai rămăsese printre ruine, cărând tot ce putea fi mișcat din loc, până și armătura băilor și capacele de toaletă.

La 21 aprilie sosise Göring cu familia, sub arest la domiciliu, după ce fusese silit să renunțe la toate funcțiile. El îi trimisese lui Hitler o telegramă în care îl întreba dacă, potrivit unei decizii mai vechi, în cazul decesului Führerului, acesta ar fi de acord ca el, Göring, să-i fie succesor. Tot de la Berlin a sosit atunci și un adjutant al lui Hitler, cu o scrisoare de adio a Evei Braun adresată surorii sale. Eva cerea să i se ardă toată corespondența, cu o mențiune specială pentru notele de plată ale croitoresei. Era singurul păcat personal de care devenise conștientă...

Sora ei, Gretl, se afla împreună cu mama ei în adăpostul de la Berghof. I se apropia termenul să nască. După ce rămânerea lor acolo a devenit imposibilă, aerisirea și aprovizionarea cu apă nemaifuncționând, mama lor a găsit – la un preț foarte mare – un camionagiu, care transporta băuturi jefuite din adăposturi. El s-a arătat dispus să ducă gravida la spitalul din Berchtesgaden, unde a fost primită numai ea. Gretl a născut o fetiță, botezată Eva, care la vârsta de 27 ani s-a sinucis, din cauza unei iubiri neîmpărtășite.

La Berlin evenimentele se precipitau. Eva Braun plecase acolo la sfârșitul lui martie 1945, pentru a rămâne alături de Hitler. Orașul era în ruine, se dădeau lupte de stradă și Hitler, cu stafful lui, se mutase în buncărele Reichstagului, construite în 1943, la o adâncime de 16 metri, cu plăci, tavane și pereți groși de 3 metri. Consfătuirile țineau toată noaptea. Hitler, degradat fizic și nervos, nu mai era capabil să perceapă realitatea. După război, ordonanța lui, Krause, relata că lista medicamentelor pe care le lua, zilnic, avea patru pagini. Führerul ținea monologuri interminabile, cu accese de furie împotriva foștilor colaboratori, „acești porci nerecunoscători", care l-au trădat și care „trebuie exterminați". În acest timp, rușii ajunseseră la câteva blocuri de Reichstag.

Eva Braun luase demult hotărârea de a muri odată cu Hitler. La 13 aprilie 1945, îl întrebase pe generalul Gerhard Engel cum trebuia să procedeze pentru a se împușca mortal. Refuza posibilitatea, existentă încă, de a se salva. Părea tot timpul calmă, împăcată cu soarta, preocupată exclusiv de toaletele ei, schimbând zilnic rochiile de câteva ori. Pe 18 aprilie, îi scria

Înconjurat de admiratoare, într-o expoziție de pictură

surorii ei Gretl că croitoreasa îi ceruse 30 de mărci pentru o bluză! Revoltător! Deplângea soarta lui Hitler, încheind că „mai bine ar muri zeci de mii de oameni, decât să piardă Germania un asemenea om".

Şi chiar mureau, nu zeci de mii, ci sute de mii. Numai în câteva luni dinaintea capitulării, regimul nazist a sacrificat sute de mii de soldaţi şi ofiţeri, în mod inutil. „Dacă poporul german nu este dispus să lupte pentru supravieţuire, ei bine, atunci să dispară" declarase Hitler.

O carte recent apărută despre Eva Braun

N-are mamă, n-are cumnat

Limitele spirituale şi sufleteşti ale Evei Braun o făcuseră, de fapt, toată viaţa, insensibilă la oameni. Nici când Hitler, într-un acces de furie, a ordonat executarea cumnatului ei, soţul surorii gravide, aflat şi el în buncăr, Eva nu a intervenit. Când sora ei Ilse a vizitat-o odată la Berghof şi şi-a permis să facă unele observaţii critice în prezenţa lui Hitler, Eva i-a spus pe un ton ritos: „Dacă Führerul te bagă într-un lagăr de concentrare, să nu-ţi imaginezi că am să te scot de acolo."

La 28 aprilie 1945, cu puţin înainte de miezul nopţii, i s-a îndeplinit visul de o viaţă: căsătoria cu Hitler, oficiată după ce au jurat amândoi că sunt „arieni puri", având ca martori pe Goebbels şi Bormann. A urmat o festivitate cu felicitări şi şampanie. Pe 29, Hitler s-a retras pentru a-şi dicta testamentul personal şi politic secretarei lui. Apoi s-a alăturat Evei Braun ca în noaptea nunţii. Tot atunci a fost împuşcat şi Hegelein, cumnatul Evei.

A doua zi Hitler a strâns mâna celor prezenţi în buncăr, luându-şi rămas bun, fără a scoate o vorbă, şi, la orele 3.30 d.a., împreună cu Eva Braun, s-a retras în apartamentul lui. S-a auzit o împuşcătură şi cei care până atunci aşteptaseră în faţa uşii au intrat; ambii erau morţi. Eva luase otravă.

Dacă în timpul lui Hitler, în Germania se vorbea numai în şoaptă despre relaţia lui cu Eva Braun, după război s-a discutat mult acest subiect. Jurnalul Evei Braun, ajuns în posesia lui Gretl, nu a fost ars, conform dorinţei ei. Familia Braun l-a dat în păstrare mamei lui Fegelein, Serviciul de Informaţii al Armatei III americane i-a dat de urmă şi astăzi se află în „Arhivele naţionale" de la Washington.

Despre relaţia popor–Eva Braun–Hitler se poate spune, parafrazându-l pe Tacitus, că: „Nicicând nu au existat sclavi mai buni, nicicând stăpân mai rău!" ■

INCURSIUNEA LUI SOBIESKI

(TRIVERB: 5, 3, 6)

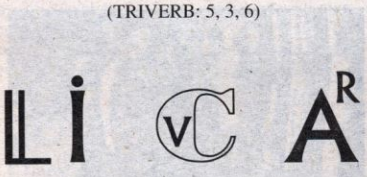

Gheorghe BRAŞOVEANU

Soluţia integramei AU FOST CETĂŢI CÂNDVA...:

SB – C – SA – D – TARGOVISTE – BRAILA – E – V – MN – ORADEA – II – IŞ – MIT – – ZIDAR – AES – CE – ILUSTRI – GRO – GU – NB – NEAMT – CRAI – TS – ENEA – U – HUNEDOARA – USOR – AVERI – AV – BRASOV

Soluţia jocului din nr. 10/2001, p. 85:

CĂLĂREŢ ÎNARMAT (CA – LA – RE/T – ÎN – A/R – MAT)

Horia Sima, șeful guvernului român de la Viena, inspectează trupele Waffen-Grenadier Division der SS (Rumänische Nr. 1), în 1945

Reverberații

Ne bucură apariția în revista Magazin istoric **5/2001 a articolului dr.M. Tejchman despre voluntarii români în Waffen SS. Este un episod din istoria României care trebuie făcut cunoscut. De aceea, place sau nu place unora, trebuie abordat în detaliu, deoarece în timpul celui de-al doilea război mondial un important număr de cetățeni români, de naționalitate română sau germană, au luptat, ca voluntari, în cadrul altor armate, în primul rând în Wehrmacht și în Armata Roșie.**

În calitate de autori ai volumului Armata română. 1941-1945, **ne-am ocupat și de capitolul** Cetățeni români în armate străine. **Dorim deci să contribuim la dezbaterea inițiată în urma publicării articolului profesorului ceh cu o serie de lămuriri.**

ROMÂNI ÎN WAFFEN SS

CORNEL I. SCAFEȘ, HORIA VL. ȘERBĂNESCU

Pentru început, o precizare: încă de la înființarea sa, SS a fost o formațiune paramilitară organizată pe secții, companii, escadroane și regimente. Ulterior, pe lângă aceste formațiuni, au fost create unitățile Waffen SS, adică unitățile combatante, și nu „armate SS", cum greșit s-a tradus în limba română. Cele două componente au format, în ansamblu, SS-ul. Din cea din urmă componentă, Waffen SS, au făcut parte și cetățeni români, atât etnici germani cât și români, care s-au înrolat voluntar.

Primii, etnicii germani, proveneau dintre membrii comunității germane din România constituiți în Grupul Etnic German (Deutsche Volksgruppe), care în 1939 număra 782 000 de persoane. În urma ocupării de către Ungaria a părții de nord a Transilvaniei în septembrie 1940, numărul etnicilor germani de pe teritoriul României a scăzut la 542 000, restul devenind cetățeni unguri. Organizația politică a grupului era „National-Sozialistische Erneuerungsbewegung der Deutschen in Rumänien". La 20 noiembrie 1940, Grupul Etnic German a căpătat un statut de semiautonomie în cadrul statului român, iar organizația sa și-a schimbat numele în „N.S.D.A.P. der Deutschen Volksgruppe in Rumänien" („Partidul Național Socialist al Grupului Etnic German din România"). Aceasta și-a creat și o organizație de tineret, „Deutsche Jungend in Rumänien" („Tineretul German din România").

Au fost înființate, de asemenea, o serie de organizații paramilitare după modelul celor deja existente în Reich: „Einsatz Stafell" și „Deutsche Mannschaft", care erau echivalentul germano-român al lui „Allgemeine SS" și „SA" și cuprindeau 31 000 de persoane. Alte organizații create în cadrul Grupului Etnic German din România, după modelul celor din Germania, au fost: „Deutsche Arbeiterschaft in Rumänien", „Frauenwerk in Rumänien" și „National Sozialistische Volkswolfahrt".

Încă din 1940, Reischsführerul Heinrich Himmler a căutat să-şi lărgească baza de recrutare pentru formaţiunile combatante ale SS, prin înrolarea etnicilor germani din afara graniţelor Germaniei. Deoarece România avea pe teritoriul său o importantă comunitate germană de peste o jumătate de milion de membri, în mod firesc atenţia Biroului SD al lui Himmler s-a îndreptat asupra acesteia. În iarna 1940-1941 a fost declanşată operaţiunea „1 000 Mann Aktion", prin care s-a realizat încorporarea în unităţile Waffen SS a unui prim lot de o mie de etnici germani de cetăţenie română. Majoritatea acestor voluntari au fost înrolaţi în Divizia SS „Das Reich".

S-au ivit însă probleme legislative legate de faptul că prin lege statul român interzicea cetăţenilor săi să presteze serviciul militar în armatele altor state. Actul în sine era considerat de autorităţi ca sustragere de la încorporare, dezertare şi era sancţionat ca atare. De aceea, pentru a ocoli legea, autorităţile germane au recurs la diferite subterfugii pentru încorporarea de luptători, printre care cel mai frecvent era invitarea în Germania a unor tineri cetăţeni români de naţionalitate germană şi determinarea lor prin diferite metode de a accepta înrolarea în unităţile Waffen SS.

SS-Sturbanführer-ul Benesh, comandantul unităţilor de comando româneşti, se adresează trupei

După ocuparea Iugoslaviei de către trupele germane şi cele ale aliaţilor lor şi după trecerea Banatului sârbesc sub administraţie germană, acţiunea de recrutare a etnicilor germani din bazinul Dunării în unităţile Waffen SS a continuat. Deoarece rezultatele nu au fost cele scontate, liderii comunităţilor germane au sugerat că voluntarii din Banat ar fi mai uşor convinşi să se înroleze dacă ar exista o unitate SS creată special pentru ei. Astfel a fost înfiinţată Divizia 7 Munte SS „Prinz Eugen", în care au fost înrolaţi, cu precădere, germani din Banatul sârbesc, dar şi din cel românesc. Comandantul acestei divizii a fost încă de la început Artur Phleps, fost general în armata română, comandantul Corpului de Munte român în anii '30. Ulterior, el a devenit comandantul Corpului de Munte SS.

În ciuda presiunilor exercitate de guvernul german asupra celui român de a aproba germanilor de naţionalitate română înrolarea în Waffen SS şi Wehrmacht, mareşalul I. Antonescu a refuzat, considerând aceasta o încălcare a suveranităţii statului român. Cetăţenii români de origine germană aveau obligaţia să se încorporeze în armata română. În 1943 cifra cetăţenilor români de origine germană înrolaţi în armata română se ridica la 40 000 militari. Cei care nu dădeau curs ordinelor de chemare şi plecau în Germania erau consideraţi dezertori şi urma să suporte consecinţele ce decurgeau din această poziţie. Unele ţări, cum ar fi Ungaria, au mers şi mai departe cu sancţiunile împotriva etnicilor germani ce luptau în Waffen SS, retrăgându-le acestora cetăţenia.

Pierderile grele suferite de germani în iarna 1942-1943 au determinat autorităţile germane să revină şi să facă eforturi pentru soluţionarea chestiunii în mod favorabil do-

Militari din Waffen SS-Grenadier Regiment Nr. 1 din Döllersheim, noiembrie 1944

rinţelor Berlinului. Ca urmare, în cursul vizitei mareşalului Ion Antonescu în Germania, în aprilie 1943, ministrul de Externe al Reichului a ridicat şi această problemă. La 13 aprilie 1943, Antonescu şi-a dat acordul ca membri ai comunităţii germane să plece în Germania pentru a se înrola în forţele armate germane, fără pericolul de a-şi pierde cetăţenia română. Acordul a fost semnat la 12 mai 1943. Mai multe categorii nu beneficiau însă de acest acord. Era vorba despre etnicii ce deţineau gradele de ofiţeri şi subofiţeri în armata română şi de militari specialişti, cum erau telefoniştii, telegrafiştii, observatorii şi ochitorii de artilerie, aruncătorii de grenade, toţi militarii din trupele blindate, mitraliorii şi bombardierii din aviaţie, toţi militarii din marina de război.

Până la sfârşitul anului 1943, mai mult de 60 000 tineri germani cetăţeni români din România s-au înrolat în unităţile Waffen SS şi aproximativ 15 000 în Wehrmacht şi Organizaţia „Todt". Cei mai mulţi dintre cei înrolaţi în Waffen SS au servit în Divizia 8 cavalerie SS „Florian Geyer", Divizia 11 voluntari SS Panzer Grenadier „Nordland", Divizia 17 voluntari SS Panzer Grenadier „Götz von Berlichingen", Divizia 18 voluntari Panzer Grenadier „Horst Wessel" şi Divizia 7 munte SS „Prinz Eugen". Spre sfârşitul războiului, mulţi etnici germani din România au fost folosiţi pentru a completa golurile unor alte unităţi germane aflate în diferite colţuri ale Europei.

Colonelul Ciobanu (în uniformă românească), şeful de stat major al Armatei Naţionale a guvernului de la Viena; februarie 1945

Totuşi, au fost şi mulţi etnici germani care nu au părăsit armata română, cei mai cunoscuţi fiind generalii Hugo Schwab (ce a comandat între 1941-1944, pe rând, Divizia 9 infanterie, Corpul 3 armată, Corpul de Munte şi Corpul 7 armată) şi Carol Schmidt (comandantul Diviziei 19 infanterie, iunie 1941-martie 1943).

Voluntari din Grupul Etnic German, înrolaţi în Waffen SS; Mediaş, decembrie 1943

După război, populaţia de etnie germană din România, ca de altfel şi marea majoritate a ofiţerilor români care luptaseră pe frontul de Est, a fost aspru sancţionată de Aliaţi şi de sovietici pentru prezenţa unora din membrii săi în forţele armate germane (deportaţi în U.R.S.S. şi puşi la muncă forţată, deportaţi în Bărăgan sau închişi).

A doua categorie care a luptat, voluntar, în Wehrmacht şi Waffen SS au reprezentat-o cetăţenii români etnici români. Dacă despre cei care au făcut parte din Wehrmacht până în prezent informaţiile pe care le deţinem sunt sumare (am cunoscut doi militari care au luptat unul în rândurile Armatei 4 tancuri germană la Kursk, iar celălalt în Afrika Korps), despre cei care au făcut parte din unităţile proiectatei divizii româneşti din Waffen SS datele sunt mult mai numeroase.

După evenimentele produse la 23 august 1944 şi ieşirea României din Axă, la Viena a fost creat un „guvern românesc de exil" sub conducerea lui Horia Sima, format, în special, din legionarii care se refugiaseră în Germania după tentativa eşuată de lovitură de stat din ianuarie 1941. Cu aceeaşi ocazie a fost plănuită înfiin-

ţarea unei „armate naţionale române", care să continue lupta alături de Germania. Comandantul acestui Corp urma să fie generalul de divizie Platon Chirnoagă, fostul comandant al Diviziei 4 române, căzut prizonier, cu tot efectivul de sub comanda sa, în luptele pentru forţarea Tisei, din octombrie 1944. Unităţile urma să fie create în cadrul Waffen SS. În noiembrie 1944, cu sprijinul Reichsführerului Heinrich Himmler, a fost înfiinţat „Waffen SS-Grenadier Regiment Nr.1", format din membri ai Gărzii de Fier refugiaţi în Germania la începutul anului 1941 şi militari şi specialişti români aflaţi la pregătire sau lucru în Germania în momentul producerii loviturii de stat de la 23 august 1944. Lor li s-au adăugat unii prizonieri români capturaţi de trupele germane în luptele din Ardealul de Nord şi din Ungaria, care au optat să lupte în continuare împotriva U.R.S.S. şi a ideologiei promovate de acest stat.

Era prima dintre unităţile viitoarei divizii „Waffen-Grenadier Division der SS (Rumänische Nr.1)". Voluntarii au fost adunaţi în tabăra de antrenament de la Döllersheim în Austria şi, până la începutul anului 1945, s-a înfiinţat şi cel de-al doilea regiment.

În martie 1945, „Waffen SS-Grenadier Regiment Nr.1" a fost aruncat în luptă la nord de Stettin, pentru a opri ofensiva armatei roşii din Pomerania. El a fost practic complet distrus în acele lupte.

Între timp, la Döllersheim începuse crearea „Waffen SS-Grenadier Regiment Nr.3", dar, pentru că linia frontului se apropiase foarte mult de tabără, ofiţerii şi subofiţerii instructori au fost folosiţi pentru completarea pierderilor din unităţile combatante din zonă. Ca urmare, subunităţile celui de-al treilea regiment SS românesc au fost utilizate la amenajarea unor linii fortificate, ca echipe de lucru. Hitler, care nu agrea ideile Reichsführerului Heinrich Himmler de a înrola cetăţeni străini în forţele armate germane, a ordonat ca românii şi alţi „nearieni" să predea armamentul şi echipamentul formaţiunilor germane SS. Ideea creării unei divizii SS româneşti a fost abandonată, iar „Waffen SS-Grenadier Regiment Nr.2" a fost transformat în regiment antitanc, sub denumirea „SS Panzer-Zerstörer-Regiment (Rumänische Nr.2)". Cum războiul în Europa se apropia de sfârşit, nu este sigur dacă această unitate a devenit cu adevărat operativă.

În acelaşi timp cu unităţile „Waffen-Grenadier Division der SS (Rumänische Nr.1)", au fost create şi o serie de unităţi de comando româneşti, pregătite în cadrul unor centre de instrucţie din Austria.

Prima dintre aceste unităţi, compusă din aproximativ 70 de oameni, a fost încartiruită la Korneuburg, la nord de Viena. Componenţii ei au fost antrenaţi ca paraşutişti pentru a duce acţiuni de gherilă pe teritoriul inamic.

O altă subunitate românească a fost instruită de către Abwehr (serviciul de informaţii al armatei germane) într-o tabără de lângă Viena. O parte din personalul acestei subunităţi a fost paraşutată în ultimele luni de război în spatele liniilor sovietice, unde au desfăşurat acţiuni de sabotaj.

Cel de-al treilea şi poate cel mai mare grup de comando SS românesc a fost organizat pe lângă unitatea specială denumită SS Jagdverbaende „Südost", comandată de Standartenführer SS Otto Skorzeny, şi a fost dislocat la Stockerau Hollabrun, lângă Viena. S-a preconizat utilizarea acestei unităţi pentru misiuni de sabotaj în spatele liniilor sovietice în timpul ofensivei plănuite de Armata 6 SS de tancuri în Ungaria, în cursul lunii martie 1945. Cum ofensiva a fost ulterior anulată, personalul antrenat al subunităţii româneşti a fost utilizat în acţiuni de mică anvergură împotriva trupelor sovietice în timpul ultimelor săptămâni de război.

După război, majoritatea foştilor militari din Armata naţională română s-a predat trupelor americane şi engleze. Unii dintre ei au fost retrimişi în zona de ocupaţie sovietică ca foşti luptători în formaţiunile Waffen SS, urmând a fi judecaţi pentru crime de război. ■

Fie ei egipteni, asirieni, evrei sau romani, oamenii au practicat teroarea încă din zorii civilizației (Magazin istoric, **nr. 10/2001). Să urmărim în continuare traiectoria istorică a terorii și terorismului epocii moderne, când – pentru a-și impune dominația – omul a apelat invariabil la jaf, masacre și războaie, adică tot la teroare.**

TEROARE ȘI TERORISM ÎN ISTORIE

VICTOR IONESCU

Marile migrații din Europa secolelor IV-VII și invaziile ulterioare (veacurile VIII-XIII) n-au fost nici pe departe atât de traumatizante pe cât se crede. Cu puține excepții – cele mai notabile fiind vandalii și hunii –, neamurile migratoare au pătruns mai curând cu acordul Romei în Imperiul roman. La granițele imperiului existau destule zone slab populate, apte să-i primească. De altfel, în scurt timp, acei barbari, ostrogoții și vizigoții, francii, belgii și burgunzii, au devenit apărătorii civilizației europene. Desigur, frica de invaziile barbare exista. Cert este că bunicile – spun cronicile – își amenințau nepoții cu venirea hunilor.

Sălbaticii nordului

Odată restaurată unitatea Europei, sub egida carolingiană (germanică și creștină), teroarea a venit din nord. Erau vikingii care – datorită unei revoluții nautice, calităților lor naturale, de luptători, și sistemului democratic de organizare – și-au permis, deopotrivă, să plece din Scandinavia, să ajungă pe coastele atlantice și mediteraneene și să intre adânc pe fluviile europene. Orice șef de clan, reunindu-și supușii (100-120 războinici), putea decide o campanie de pradă, spre Spania, Britania, Galia, Sicilia și chiar Bizanț, pentru a-și completa prin jaf sursele de existență precare, dependente de un pământ pietros. Între 850 și 1050, vikingii au organizat expediții prădalnice – an de an, din primăvară până-n toamnă – pe un spațiu uriaș: din Groenlanda în Spania din Scoția în Sicilia și din Rusia în Bizanț. Se spune că la încheierea slujbei duminicale, în bisericile din multe țări se invoca forța divină cu următoarele cuvinte: „A furare normaronum, libera nos Domine!", adică „Păzește-ne, Doamne, de sălbăticia oamenilor nordului".

Primele incursiuni sunt consemnate de *Cronica anglo-saxonă*. Vikingii au atacat în Portland (786) și Lindisfarne, în Britania, și Lamboy, în Irlanda (793). Lovind mănăstirea Lindisfarne, au lovit însăși inima creștinismului britanic. Cronicarul precizează: „În anul acela s-au arătat semne îngrozitoare, care i-au speriat pe oameni: furtuni, cu sau fără fulgere. A urmat o mare foamete și tot în acel an au năvălit niște păgâni, care i-au jefuit și masacrat și au distrus biserica Domnului din Lindisfarne."

Aparițiile vikingilor au traumatizat Occidentul creștin. Simon din Durham (secolul XII) îi compara cu „viespile" și cu „lupii înfometați". „Ei au măcelărit călugări și călugărițe", precizează el. Alcuin din York (735-804), profesor la școala lui Carol cel Mare din Aix-la-Chapelle (azi Aachen), aflând de acea agresiune contra țării sale, scria: „Sunt aproape 350 de ani de când noi și părinții noștri trăim pe acest prea frumos pământ și niciodată înainte nu s-a întâmplat o asemenea grozăvie în Britania."

Paralel, vikingii norvegieni – căci ei erau agresorii – au desfășurat operațiuni de cu-

Legenda târzie a reținut despre epoca migratorilor doar faptul că au jefuit și distrus, așa cum apar și în această reprezentare de secol XIX

cerire și colonizare în insulele nordice – Shetland, Orkney, Hebride –, coborând apoi în Marea Irlandei și întemeind un regat viking și în insula Man. Din 820 ei lovesc Irlanda, țară profund creștină (comorile din biserici nu aveau pază), dar în care domnea anarhia. Mulții regișori celți se războiau neîncetat.

De prin 840-850 norvegienii au trecut la faza de cucerire și stabilizare în regiunea Dublin. *Analele din Ulster* (secolul XII) abundă în referirile la vikingii care „pun foc" și „jefuiesc". „Dacă gâtul ar avea o sută de capete din fier și fiecare cap o sută de limbi ascuțite din fier și dacă fiecare limbă ar striga neîncetat pe o sută de voci, ele n-ar putea niciodată să înșire toate suferințele îndurate de irlandezi de la acest popor războinic, sălbatic."

Fugind din calea flagelului

Regimul de teroare instituit de vikingi a atins apogeul în Franța și Peninsula Iberică. Când „corăbiile lungi" au apărut sub zidurile Parisului și altor orașe din centrul Imperiului carolingian, spaima populară le-a dat numele de „drakkar", după capul de dragon de la prova corăbiilor vikinge. Primul atac, dat în Aquitania, în 799, a fost deplâns de același Alcuin. Între timp, danezii opriseră ofensiva carolingiană spre nord și, în 810, atacaseră Frizia. Zece ani mai târziu, erau semnalați pe Sena [Carol cel Mare murise în 814]. În 834, scriu *Analele Sfântului Bertin*, „o flotă daneză a venit în Frizia și a pustiit o parte din aceasta. Au trecut apoi prin Utrecht, unde au săvârșit mari prădăciuni, au măcelărit oameni, au luat captivi și au pârjolit teritoriul dimprejur".

În 841 corăbiile urcă pe Sena și vikingii atacă orașul Rouen. Îi urmează Nantes (843), valea Garonnei (844), Parisul (845). În orașul de pe Sena agresorii, ajunși în ajunul Paștelui, transformă slujbele treptat în bocete. Căpetenia daneză Ragnar a plecat din oraș numai după ce i s-au plătit 7 000 de livre de argint. Atacul lui a demonstrat că în fața vikingilor nu există altă apărare decât fuga. De aici accentuarea fricii colective provocate de starea de teroare.

În timp ce vikingul ataca fără teamă, „știind că Odin e gata de ospăț", armatele france se retrăgeau. Toți francii, civili sau militari, fugeau din calea flagelului. Parisul a fost incendiat în ianuarie 857 pentru ca, după cinci luni, să îi urmeze soarta Chartres. În 859 a venit rândul orașelor Noyon și Beauvaix. Episcopii acelor locuri au fost uciși. Carol cel Pleșuv, care avea două armate gata de luptă, n-a îndrăznit să atace. Clericul Paschavius scria atunci: „tremuram gândindu-ne la acei pirați adunați în

Perioada vikingă a însemnat și o dezvoltare a legăturilor cu Asia, dovadă și această statuie a lui Buddha, găsită lângă Stockholm

Piesă dintr-un joc de şah pe care se spune că i l-a trimis califul Harun al Raşid lui Carol cel Mare

cete, chiar în veeinătatea Parisului, şi care dădeau foc bisericilor de pe malurile Senei".

Ermentarius din Noirmontier nota, la rându-i: „Şiruri lungi de corăbii sosesc. Vikingii sunt tot mai mulţi. În toate părţile creştinii sunt măcelăriţi, arşi şi jefuiţi. Vikingii zdrobesc totul în calea lor. Nimeni nu se poate apăra."

În 879 danezii intră pe fluviul Escaut şi jefuiesc cetatea Gand. În 882, când a murit Ludovic Germanicul, ei au lovit succesiv Maastricht, Bonn şi Köln şi au dat foc castelului lui Carol cel Mare din Aachen.

În cronica M-rii Sf. Vaast, în dreptul anului 884, este notat: „Normanzii nu contenesc să omoare şi să ia creştini în captivitate; distrug fără încetare biserici şi case şi ard oraşele. De-a lungul tuturor drumurilor, pot fi văzute leşuri de clerici şi mireni, de nobili şi alţi bărbaţi, de femei, copii şi prunci. Nu există drum pe care să nu fie împrăştiate leşuri de creştini ucişi."

Şi aşa dezmembrat prin *Jurămintele de la Strasbourg* (842) – unde Ludovic Germanicul şi Carol cel Pleşuv au încheiat o alianţă împotriva fratelui lor Lothar –, Imperiul carolingian se prăbuşea. Învăţaţii căutau cu disperare echivalente antice, unii considerându-i pe danezi „daci" (!!!), alţii pe suedezi „suevi". În acelaşi timp, poporul îi socotea pe uriaşii războinici din nord britoni, africani sau chiar ...evrei. Spaimele şi teroarea răspândite de vikingi au încetat după încă un secol, marcate fiind de atribuirea Normandiei ducelui Rollon (911) şi de cucerirea Angliei de la anglo-saxoni – ce abia scuturaseră jugul danez, în anul 1066 – de către vikingii francizaţi.

Motivaţii religioase

Se poate pune întrebarea dacă starea de teroare a lumii occidentale în faţa vikingilor, perpetuată timp de câteva secole, era necesară ultimilor. Răspunsul este, desigur, pozitiv, pentru că, întotdeauna (chiar şi după ce închegaseră regate puternice), vikingii erau mult mai puţini decât cei pe care-i terorizau. Intrată în legendă din generaţie în generaţie, teroarea a făcut ca vikingii să nu fie combătuţi direct de armatele carolingiene, înainte de secolul X. O dată deschis drumul luptei şi uitată teroarea, au fost obligaţi să se încadreze normelor occidentale şi să-şi dispute – între ei – numai teritoriile scandinave şi cele din nordul extrem.

După terorismul viking, cu rădăcini economice, acest flagel s-a manifestat atât în Europa creştină, cât şi în Orientul islamic, sub formule generate pe baze religioase. Motorul diferitelor forme de terorism medieval a fost fanatismul religios, abordarea ultrastrictă a codurilor spirituale creştin şi islamic, determinând mai întâi apariţia sectelor şi apoi ciocnirea între

Coperta unui exemplar din Psaltiri, din vremea lui Carol cel Pleşuv

Cutie din fildeș ce a aparținut fiului califului Abd al Rahman III

adepții diferitelor ramuri ale aceleiași religii.

Subliniem faptul că terorismul cu baze religioase a operat în interiorul civilizațiilor. Nici vorbă deci despre o ciocnire a acestora prin terorism. Teoreticianul Samuel Huntington a făcut acum precizarea că „lovițurile teroriste reprezintă atacul unor barbari vulgari împotriva societăților civilizate din întreaga lume, a civilizației ca atare". El constată că în lumea de azi, a globalizării, „prosperă diverse forme de fanatism pur, inclusiv cel religios". Suntem, așadar, nevoiți să constatăm că, pe undeva, civilizația actuală se reinsertează în propriul trecut. Lumea medievală era la fel de favorizantă fanatismului religios, fiind însă, ce-i drept, și opusă globalizării; era o lume a dezvoltărilor autonome, paralele și pe zone înguste.

În secolul XI, în contextul luptelor politice și schismelor generate în Islam după moartea Profetului, Hassan ibn el-Sabbah a ocupat, în anul 1090, castelul Alamaut, aflat în Munții Elbrus, la altitudinea de 1 800 m. Acolo el a întemeiat o sectă nouă, care voia să reformeze Islamul. Ideologia lui era desprinsă din ismailitism, o variantă a unuia dintre cele două curente principale, cel șiit. Pentru a lupta împotriva opresorilor, adepți ai celuilalt curent, sunnit, el-Sabbah a proclamat ca doctrină de acțiune a sectei sale asasinatul politic. Autor al „noii predici", el a recrutat aderenți care stăpâneau o serie de cetăți fortificate în zona muntoasă din nordul Siriei și al Persiei, până la frontiera cu Afganistanul. Pentru că doctrina sa prevedea supunerea absolută (pe viață și pe moarte) în fața șefului, un fel de Mare Maestru, considerat deținător al adevărului și înțelepciunii, el-Sabbah a fost supranumit „Bătrânul din Munte". El a creat în Alamaut o școală pentru luptători de elită – denumiți „fida'yin" = cel care se dedică –, specializați în folosirea pumnalului și gata oricând să ucidă dar și să se sinucidă ritual, la porunca stăpânului lor.

Fedainii Bătrânului se infiltrau în palatele diferiților emiri, ca slujitori sau gardieni, și așteptau acolo, oricât, porunca din Alamaut. Când ea venea, fedainii trebuia să-l asasineze pe emir și să provoace o răscoală, prin care să preia puterea, în numele sectei. Ucideau cu zâmbetul pe buze, indiferent dacă aveau sau nu șanse de scăpare. La Alamaut, exista o listă a celor mai buni dintre ei.

Teroarea răspândită de această sectă a făcut ca pe seama ei să se nască legende, între care și aceea a consumului ritual de hașiș. Timp de secole, s-a crezut că denumirea lor de „hassissini" sau „asasini" provine de la drog. În realitate, cuvântul arab din care-și trag numele este „hașișî", o veche insultă din Siria. Cert este că termenul de asasin, în accepțiunea lui modernă, vine de la acei fanatici sectanți din Alamaut. Metoda asasinatului și a terorii prin crimă a rezistat până în secolul XIII, când sultanii mameluci ai Egiptului și mongolii au distrus principatul autonom al Bătrânului din Munte.

Tehnicile și tacticile practicate de „asasini" se regăsesc în zilele noastre și, probabil, ca multe „cârtițe" infiltrate în America, au fost „în adormire" până la 11 septembrie 2001. Secta din Alamaut se născuse la 4 septembrie 1090 și, tot într-o zi de „septembrie negru", asasini fanatici au lovit în sportivi aflați la München pentru Jocurile Olimpice de vară din 1968. Patentele crimei elaborate în Alamaut sunt valabile încă și astăzi. ■

(Va urma)

1901. LA TELEFON, BUCUREȘTII!

Pe la începutul secolului XX, Bucureștii aveau o populație de aproape 280 000 locuitori. La cumpăna dintre veacuri, în capitala Vechiului Regat, se întâlnesc, pe zi ce trece, semnele unui binefăcător progres urbanistic.

În cadrul acestor acțiuni de modernizare a urbei, în anul 1894 a început construirea Palatului Poștei, potrivit planului arhitectului Alexandru Săvulescu. Lucrările au durat șase ani, inaugurarea impunătorului edificiu fiind făcută la finele anului 1900. Pe lângă celelalte activități specifice – potrivit destinației sale – imobilul avea să adăpostească și Direcțiunea de Telefoane a orașului.

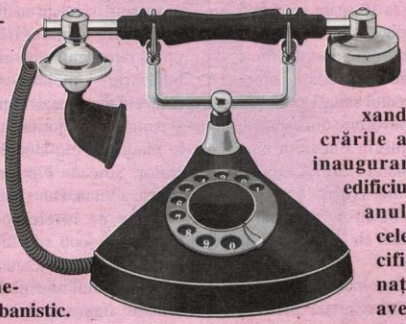

AL. K. LUCA

Lista abonaților la rețeaua telefonică din București, tipărită la 1 ianuarie 1901, avertiza că anulează „pe precedentele" și preciza că în municipiu erau instalate 688 posturi.

Așadar, la aproximativ 280 000 de bucureșteni existau, la începutul veacului, 688 abonați (printre aceștia figurând și ministerele, alte instituții publice, societăți etc.). Locuitorii Capitalei nu erau, probabil, prea familiarizați cu utilizarea telefonului, din moment ce Direcțiunea Generală a Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor nu omitea să-i prevină: „Se apasă pe butonul de apel, în care timp ambele telefoane [al apelantului și al apelatorului] trebuiesc a fi pe cârligele respective. După ce se apasă de 3-4 ori pe buton, se ia la ureche telefonul după cârligul mobil [de obicei cel din stânga] și se strigă «alo»."

Din această recomandare ar rezulta că, pe la începutul secolului, cuvântul „alo" era o noutate, și el nu trebuia rostit cu voce firească, normală, ci „strigat", așa impunând-o, probabil, și gradul de sensibilitate al aparaturii.

Este interesantă și grija pe care o manifestă Direcția de Telefoane pentru cazul în care abonatul ar fi constatat „întreruperea comunicației telefonice". Într-o astfel de situație neplăcută, posesorii de aparat telefonic erau sfătuiți cum să procedeze: „D-nii abonați sunt rugați să avizeze oficiul telefonic central printr-o carte poștală sau un om al d-lor (sic!), îndată ce se constată..."

Numerele de telefon se schimbau și pe la 1900, așa cum rezultă din următoarea mențiune: „D-nii abonați sunt rugați a nu însemna pe hârtiile D-lor de afaceri numărul telefonului care se poate schimba, ci numai cuvântul, telefon..."

De asemenea, potrivit *Extractului din legea telefonică*, abonații erau preveniți că „Unitatea de convorbire este de 5 minute. Convorbirile de orice

categorie pot fi întrerupte după 10 minute, când aşteaptă rând şi alte persoane, ca să vorbească." După care se face şi o altă precizare: „orice convorbire telefonică de la 10 seara până la 6 dimineaţa se taxează îndoit".

Mai aflăm că instalarea unui post telefonic costa 150 lei, cu specificarea: „odată pentru tot-d'a-una", iar abonamentul anual era de 100 lei, în timp ce pentru o convorbire din cabinele publice se plăteau 25 bani (în Bucureşti erau instalate 18 cabine; la Palatul Justiţiei, Oficiul Poştal Filaret, Gara de Nord, Camera Deputaţilor, Prefectura de Ilfov, Ministerul Domeniilor, Palatul Poştelor etc.).

Examinând *Lista abonaţilor*... întocmită pentru anul 1901, se constată că, dintre liberii profesionişti, cel mai mare număr de telefoane îl deţineau –cum era şi firesc – avocaţii, mulţi dintre aceştia fiind şi oameni politici. Întâlnim, astfel, numele unor importante personalităţi ale epocii, precum Take Ionescu, care locuia pe str. Cătunului (fosta stradă Atena, apoi Belloianis şi acum Take Ionescu), M. Pherikyde (str. Gloriei), P. Grădişteanu (str. Dionisie), I. Mitilineu (str. Mercur, actuala N. Golescu), I. Filitis (str. Amzei) şi mulţi, mulţi alţii.

După avocaţi, un mare număr de abonaţi îl găsim în rândul bancherilor: 21 persoane, printre care Marmorosch Blank (str. Dionisie), Chrissoveloni (str. Lipscani), fraţii Elias (tot pe str. Lipscani), S. Halfon (str. Doamnei), precum şi A. Zerlendi (care avea două telefoane, unul la locuinţă, „vila la Şosea", iar celălalt la sediul băncii, din str. Smârdan).

Lista amintită mai cuprinde şi numele a 10 medici (între care, C. Cantacuzino, Mina Minovici, Th. Ionescu, G. Stoicescu). Întâlnim, de asemenea, nume de ingineri, precum (V. Assan, N. Zane, Al. Davidescu, I. Saxon, de arhitecţi, (printre care Paul Gottereau, I.D. Berindei, Gh. Cerkez, I. Socolescu).

Dezvoltarea destul de lentă a industriei bucureştene, până pe la începutul secolului trecut, este ilustrată şi de numărul redus de unităţi la care erau instalate posturi telefonice; atelierele care profitau de înlesnirile oferite de telefon în operaţiile lor de aprovizionări, livrări de mărfuri, şi relaţii cu diverşi clienţi aparţineau ramurilor alimentară (cele mai multe), prelucrarea lemnului, materiale de construcţii, tăbăcărie şi pielărie, textile şi împletituri, confecţii metalice, arte grafice, confecţii registre şi pungi etc. Majoritatea atelierelor erau situate la marginea (de atunci) a oraşului: Şoseaua Viilor, Şoseaua Floreasca, Câmpul Moşilor, Şoseaua Vitan, Pantelimon, Herăstrău.

Este de înţeles că diverse societăţi, organizaţii, şcoli, spitale, ministere, instituţii nu puteau să-şi desfăşoare activitatea fără să aibă instalate unul sau mai multe aparate. Prin urmare, figurează în *Lista abonaţilor*, toate departamentele publice, printre care Cancelaria Palatului Regal, Senatul, Camera Deputaţilor, Primăria, Poliţia, Curtea de Conturi, Academia Română, băncile, Societatea de Tramvaie, Ateneul Român, percepţiile financiare, Camera de Comerţ, Direcţia Generală C.F.R., Şcoala de Poduri şi Şosele, Vama Poştei şi multe altele. Mai sunt şi unele „franzelării şi brutării", printre care şi vestita firmă „Otto Gagel" (care a supravieţuit până în perioada interbelică), câteva magazine cu „coloniale", printre care şi un anume Colţescu, despre care se povestea o întâmplare hazlie, devenită legendă, privind faima firmei sale. Cândva, o scrisoare ar fi fost adresată regelui Carol I, cu menţiunea: „M.S. Regelui, la Palatul Regal, în faţa băcăniei lui Colţescu!"

Pare surprinzător că, dintre oamenii politici de seamă ai începutului de secol, figurează în *Listă* doar câteva personalităţi: I.I.C. Brătianu (care locuia pe str. Colţei), Spiru Haret (pe strada Verde, în prezent Gh. Manu), Barbu Missir (str. Fontanei, acum G-ral Berthelot), G. Pallade (str. Columb), G. Stoicescu (str. Batişte), P.S. Aurelian (str. Luminei, acum Chr. Tell). Cu titulatura de „principe" apar: G. Bibescu şi A. Callimachi, primul domiciliat pe Calea Victoriei, iar celălalt pe str. Batişte.

În lumea presei, la acea dată, telefoane aveau numai cunoscutele ziare: *Adevărul* (str. Sărindar), *Epoca* (str. Clemenței, actuala C.A. Rosetti), *L'Independance Roumaine* (Calea Victoriei), *Universul* și *Voința Națională* (ambele cu sediul pe str. Brezoianu).

Firește, orașul nu putea fi lipsit de serviciile pompelor funebre: comenzi telefonice puteau fi făcute la două firme situate pe Calea Moșilor.

Abonate la Direcția Telefoanelor erau și câteva tipografii: F. Göbl, de pe str. Regală (actuala Ion Câmpineanu), Basilescu, de pe strada Cazărmii, I. Țăranu, str. Smârdan, și G. Lăzăreanu, str. Episcopiei.

În *Lista abonaților*, întâlnim și numele a două magazine cu note și instrumente muzicale, care s-au menținut în peisajul bucureștean până în preajma celui de-al doilea război mondial: Jean Feder, de pe Calea Victoriei, și N. Mischon Zhiky, de pe str. Colței.

Repartizarea teritorială a posturilor telefonice este cu precădere în centrul orașului, pe străzi precum Sărindar (acum C. Mille), Academiei, Lipscani, Doamnei, Colțea, Regală, Câmpineanu, Calea Victoriei (mai ales la capătul dinspre Dâmboviița), Bărăției, Șelari, Mihai Vodă, Brezoianu și Bulevardele Elisabeta și Carol.

Dar telefoane se găseau instalate și la unele reședințe particulare, aflate pe străzi – socotite pe vremea aceea – mai depărtate de centrul comercial și de afaceri al orașului (Calea Dorobanților, Lascăr Catargiu, Polonă, Dionisie Lupu și altele).

Numeroși avocați, bancheri, medici, locuiau pe aceste străzi și deținerea unui aparat telefonic era, fără îndoială, dictată atât de necesitățile impuse de exercitarea profesiunii, cât și de sublinierea prestigiului social. ■

INSTITUTUL BANCAR ROMÂN

Le-a fost greu celor prezenți în atât de moderna și de eleganta clădire a Institutului Bancar Român, vineri 12 octombrie, la festivitatea deschiderii anului de învățământ universitar și formare profesională 2001-2002, să îl creadă pe domnul Radu Negrea, secretarul general al Asociației Române a Băncilor, atunci când a spus că în urmă cu 10 ani instituția exista doar pe o coală de hârtie, în geanta președintelui-rector, profesorul universitar doctor Lucian C. Ionescu.

Astăzi, Institutul are ca obiective formarea resurselor umane pentru sistemul bancar, pregătirea profesională prin cursuri de durată scurtă și stimularea contactelor internaționale prin conferințe, seminarii, dezbateri. În cei 10 ani de existență peste 34 000 de persoane au urmat cursurile organizate de I.B.R.

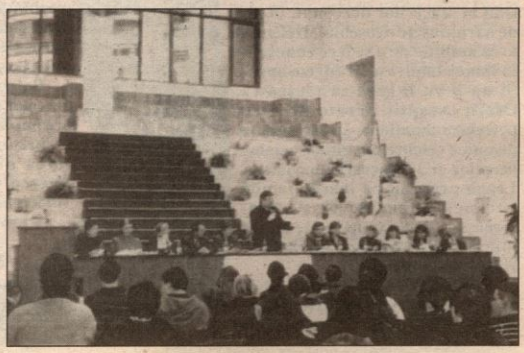

Este și aceasta o dovadă a seriozității cu care lumea bancară tratează procesul de reformă și pregătirea unor noi specialiști continuatori ai frumoasei tradiții din domeniu.

În arhiva familiei Chrissoveloni se află un dosar ce conține peste 60 de scrisori trimise de Hélène Morand (Magazin istoric, nr. 2/2001) nepotului său Nicolae Z. Chrissoveloni între anii 1931-1941. Printre aceste misive, care dezvăluie o imagine interesantă a lumii aristocratice pariziene și europene, se găsește și descrierea unui rafinat dineu oferit în onoarea ducelui și ducesei de Windsor, în anul 1938. Deci la numai doi ani de la abdicarea oficială a fostului rege al Marii Britanii Eduard VIII (1936) și la un an de la căsătoria sa cu o americancă divorțată, Wallis Warfield Simpson (1937).

Iată dezvăluindu-ni-se o perspectivă inedită a unui cuplu mult discutat, dezavuat dar și adulat. O perspectivă oferită de un personaj celebru al civilizației interbelice românești și europene, faimos prin poziție socială, avere și relații în lumea marii finanțe și, nu în ultimul rând, prin frumusețe fizică și intelectuală, calități remarcate din plin și de contemporani.

PRIN SALOANELE DE ALTĂDATĂ

Despre Hélène Morand, soția scriitorului și diplomatului francez Paul Morand (1888-1976), s-a scris puțin în România. Născută în anul 1879, la Galați (tata: bancherul Nicolas Z. Chrissoveloni, mama: Callirhoe Economo, membră a bogatei familii de aristocrați greci cu acest nume din Trieste), se căsătorește de tânără cu principele Dimitrie C. Suțu și-l urmează la Paris, unde acesta este trimis ataşat militar.

La întoarcerea din post a principelui, Hélène, îndrăgostită de Paris, refuză să-l însoțească, ceea ce va duce la separarea oficială și la pronunțarea divorțului lor în 1923. Ea se va stabili în „orașul luminilor" și va locui în luxosul hotel particular de pe Charles Floquet nr. 3, palat construit din banii primiți din partea familiei și din vânzarea unor acțiuni deținute la societăți petroliere.

Foarte bogată, cultivată și cu un simț al afacerilor dezvoltat, în plus de o frumusețe deosebită, Hélène va avea ambiția de a se face cunoscută în lumea înaltei societăți europene. Și nu îi va fi greu să reușească. Oferă recepții, serate literare, petreceri mondene, se înconjoară de nume celebre din lumea artelor, literelor și aristocrației pariziene. Leagă prietenii cu marile familii europene, reușind să-și căsătorească fiica, Irène Suțu, cu un membru al familiei princiare franceze de Broglie.

În timpul primului război mondial îi va cunoaște și pe Marcel Proust și pe Paul Morand, iar pe ultimul, în așa măsură îl va fascina încât se vor căsători în anul 1927.

Stârnește admirația contemporanilor ce o va propulsa în rândul prințeselor române – Anna de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu – ce au dat strălucire Parisului la început de secol. Alături mereu de viața și creația literară și diplomatică a lui Paul Morand, ei îi datorăm și apropierea scriitorului de civilizația românească, apropiere concretizată prin apariția în anul 1935 a unui volum dedicat Bucureștiului la vestita editură pariziană Plon, ce a cunoscut, de curând, și o versiune românească.

Colaborarea lui Morand cu guvernul de la Vichy, condus de mareșalul Pétain (iulie 1940-1944), care îl va și trimite ambasador plenipotențiar în România între anii 1934-1944, îi atrage la sfârșitul războiului căderea în dizgrație și plecarea într-un exil de 10 ani pe tărâm elvețian. În cele din urmă va fi reabilitat și spre sfârșitul anilor '60 va fi ales membru al Academiei Franceze. Visul Hélènei se împlinise după 30 de ani de așteptări.

Bolnavă și bătrână, lovită de morțile celor dragi (fiica i se stinsese înainte de a împlini 30 de ani, nepotul său Nicky Z. Chrissoveloni murise și el), știindu-și averea din România confiscată de puterea comunistă, Hélène Morand încetează din viață în februarie 1975, la vârsta de 96 ani.

Dar să o lăsăm pe Hélène Morand să-și amintească dineul de sâmbătă, 14 mai 1938, cu familia Windsor.

Ștefan PETRE KIRSON

LA MASĂ CU DUCELE DE WINDSOR

Ducele și ducesa de Windsor

HÉLÈNE PAUL MORAND

„Vila doamnei Dupuy: camere mici, o drăguță lemnărie veche, ceva mobilier Louis XVI, flori peste tot și șase valeți în livreaua roșie a regilor Angliei. Ca invitați: familiile Beauveau, Mendl, Pietri, fiica lui Otto Kahn, nepoata lui Juliette Duff – o englezoaică masivă, frumoasă, dar cu un aer amețit, de drogată.

Când toți invitații s-au adunat, Windsorii își fac apariția ca niște suverani. Ea, foarte cochetă, mică, unduitoare, tensionată ca întotdeauna și fremătând din cap până în picioare de nervozitate interioară; ochii asemeni unor pietre prețioase. Cu pielea netedă și ochii strălucitori, dă întrutotul impresia unei mici șopârle cu capul ridicat, gata să fugă sau să atace.

El este absolut fermecător. Are aerul unei jucării pe care ai vrea să o cumperi pentru un copil. Este în ținută de muntean (scoțian), admirabil îngrijită și croită, surtucul negru strâns pe talie, Kilt-ul galben cu verde plisat, un foarte mic pumnal adâncit în ciorapul drept, pantofi cu curele și catarame de argint, un foarte frumos pumnal mare de argint la centură, părul netezit. Ceva mai frumos nu poți vedea. O eleganță extraordinară, inimaginabilă.

Ne așezăm la masă. Îl am în dreapta pe Pietri, destul de absent la conversație, fiindcă nu vorbește limba engleză, ceea ce face să mă acapareze și să-mi povestească la nesfârșit istorioare despre Corsica, obiceiurile ei patriarhale, unde femeile sunt respectate, dar nu stau la masă cu bărbații. Vorbește limba italiană ca un italian, se aștepta să fie numit ambasador la Roma, aprobă totuși guvernul de a nu fi trimis imediat un ambasador în Italia. La stânga mea, Mendl, care îmi spune: „ar fi o nebunie să ne batem pentru Cehoslovacia“ [peste câteva luni, prin acordul de la München, din 29-30 septembrie 1938, Germania, Italia, Franța și Marea Britanie permit lui Hitler să anexeze regiunea sudetă, ocupația devenind efectivă în jurul datei de 10 octombrie 1938 – *n.n.*]. În mod vizibil, atent să pară că îl susține pe Chamberlain.

Masa este foarte atent aranjată, cu prea multe obiecte mici de argint: solnițe, recipiente pentru piper etc. în fața fiecărui invitat. Patru boluri de argint cu crini minunați albi complet; Paul observă acest lucru, iar Ducesa răspunde: „am scos pistilurile“ (grijă de rafinament american).

Cină destul de abracadabrantă: o supă bună, păstrăv saumoné afumat, vită friptă bine cu legume, însă urmate de un sufleu cu brânză, servit în același timp cu salata și în aceeași farfurie. Ducelui de Windsor trebuie să-i placă acest fel, căci ia o porție enormă. Înghețată de vanilie cu compot de portocale și diverse fructe. O foarte bună șampanie. Windsor bea multă șampanie.

Ducesa de Windsor ne povestește niște istorioare. Are un accent dezastruos – pronunță „douke" în loc de „duke", se exprimă atât de confuz de-abia se înțelege ce spune. Este teribil de amabilă, își potopește compatrioții cu formula „darling" [dragă]. Ea ne povestește că a doua zi după moartea lui George V (ianuarie 1936), numărul din *Cavalcade* – prima gazetă britanică ce a cutezat să anunțe divorțul soților Simpson – a fost depus în mod misterios pe biroul lui Eduard VIII.

Cealaltă poveste a Ducesei este mult mai complicată. Ei primesc în fiecare zi grămezi de scrisori: declarații de iubire, injurii anonime etc. Ea răspunde întotdeauna scrisorilor care sunt semnate. Într-una dintre acestea, un domn îi reproșa nu știu ce; cred că este vorba de faptul că nu ar iubi prea mult bucătăria țării sale. La care ea îi răspunde cu o altă scrisoare lungă și foarte întortocheată, din care am înțeles doar această frază: „chiar dacă locuiesc în țara bucătăriei bune prin excelență, recunosc că cel mai bun bucătar pe care l-am cunoscut vreodată a fost bucătarul meu englez de la Londra", și trage concluzia că se consideră populară.

Bărbații se ridică de la masă. Ducele de Windsor îl conduce pe Paul într-un mic salon, își toarnă delicat whisky și îi expune politica sa. Mult bun-simț, limpezime de spirit, o bună cunoaștere a problemelor internaționale și o viziune foarte inteligentă și nicidecum insulară. El consideră că trebuie să se ajungă cât mai rapid la o înțelegere cu italienii, să se discute cu germanii, îl aprobă și-l admiră enorm pe Chamberlain, pe care îl consideră un om foarte mare.

Se interesează cu pasiune de politică, în cazul său un lucru destul de tragic. [La abdicare, Eduard spusese: „Sunt în imposibilitatea de a purta greaua responsabilitate ce-mi revine, renunț la îndatoririle mele de rege, pe care aș fi dorit să le îndeplinesc cu ajutorul și suportul femeii pe care o iubesc."] ■

Fotografii de la cititori

Domnul profesor **VASILE DRĂGOI,** din *București,* ne trimite câteva cărți poștale, realizate la început de veac XX, în stațiunea balneară Slănic Moldova, din județul Bacău.

Sunt, după cum consemnează cititorul nostru, rarități documentare, păstrate în colecția d-sale.

Stațiunea, atestată documentar din 1755, este denumită „Perla Moldovei".

Reînnoim invitația de a ne trimite, stimați cititori, fotografii-document, ilustrate, alte materiale ilustrate inedite sau mai puțin cunoscute, pentru a fi reproduse în cadrul acestei rubrici.

Vilele Munteanu și Sion, într-o carte poștală tipărită de „Editura J. Flachs", din Târgu Ocna.

Împărați romani. 55 de portrete istorice, de la Cezar la Iustinian este titlul unui volum german, a cărui traducere în limba română se pregătește la Editura Enciclopedică. Între biografiile descrise – unele foarte cunoscute, altele de mai mică rezonanță – cea a lui Pertinax, care a domnit numai trei luni, poate fi socotită emblematică pentru Roma secolelor de la începutul mileniului I.

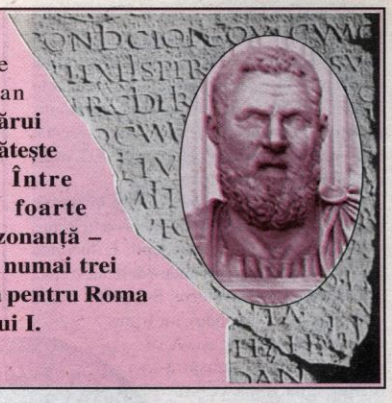

DOMNIA DE 87 DE ZILE A ÎMPĂRATULUI PERTINAX

ALFONS RÖSGER

După uciderea împăratului Commodus, în noaptea spre 1 ianuarie 193 (*Magazin istoric*, nr. 10/2001), conspiratorii i-au căutat în grabă un succesor potrivit. Alegerea lor s-a oprit asupra lui Publius Helvius Pertinax, care se născuse în Liguria, la 1 august 126. Era fiul unui libert, Helvius Successus, proprietarul unei manufacturi de pâslă din lână. El îi asigurase tânărului o educație solidă.

De la dascăl la guvernator

Pertinax a încercat mai întâi să-și câștige pâinea ca dascăl de gramatică. Atunci când această îndeletnicire nu a mai corespuns nevoilor sale, a apelat la protectori influenți (senatorul Claudius Pompeianus, de pildă, viitorul ginere al lui Marcus Aurelius), ca să intre în armata romană. A avut succes. Tot atunci, se pare, a fost primit în rândul cavalerilor.

Pentru început, pe la 160, a primit comanda unei cohorte în Siria. Avea 34 de ani, era relativ târziu deci pentru serviciul militar. În următorii 32 de ani, în timpul domniilor lui Antoninus Pius, Marcus Aurelius și Commodus, Pertinax a deținut în total 20 de servicii și funcții ecvestre și senatoriale. Cel mai mult a servit în provinciile dunărene, dar îl întâlnim și în Britannia, Germania Inferior, Africa și Siria. Acestora li se adaugă slujbe la Roma și sarcini administrative în Italia. În timpul războaielor cu marcomanii, duse de Marcus Aurelius, Pertinax, în calitate de subcomandant al lui Claudius Pompeianus, a avut în anul 171 o contribuție decisivă la izgonirea acestora din Italia de Nord. Marcus Aurelius l-a recompensat prin primirea în Senat și promovarea la rangul de comandant de legiune, în care calitate el a obținut în următorii ani succese însemnate. În cariera sa senatorială a urcat apoi la rangul de consul pentru anul 175. Între 176 și 180 a mai fost și guvernator al provinciilor consulare Moesia Inferior, Moesia Superior, Dacia și Siria.

În timpul domniei lui Commodus (180-192), a trebuit să se retragă în Liguria pentru câțiva

ani din cauza uneltirilor prefectului pretoriului Perennis. După sfârşitul violent al acestuia, în 185, Commodus l-a reabilitat pe Pertinax; i-a încredinţat, succesiv, posturile de guvernator în Britannia şi Africa şi prefectura oraşului Roma. Punctul culminant al carierei lui l-a reprezentat însă consulatul ordinar pentru anul 192, exercitat împreună cu împăratul.

Încă din noaptea crimei comise împotriva lui Commodus, conspiratorii, Laetus şi Eclectus, s-au îndreptat, cu câţiva adepţi, la locuinţa din oraş a lui Pertinax oferindu-i domnia. Acesta a fost luat prin surprindere. S-a gândit iniţial că împăratul Commodus i-a trimis un comando de ucigaşi. A cedat insistenţelor conspiratorilor abia după ce s-a convins de moartea împăratului. De îndată au pornit cu toţii spre tabăra pretorienilor, care s-au lăsat cu greu convinşi să-l proclame împărat pe Pertinax.

Didius Iulianus

Următorul pas a fost curia Senatului. În pofida orei înaintate, aici se adunaseră mulţi senatori. Pertinax a afirmat că ar renunţa la domnie, din pricina vârstei, a sănătăţii sale precare şi a situaţiei dificile a statului. Senatorii însă l-au ales împărat. Cât îl priveşte pe Commodus, ei l-au declarat inamic al statului, prilej cu care s-au scandat numeroase blesteme împotriva lui. Din curie Pertinax a fost condus în Palatul imperial.

Pretorienii se tem

Singura problemă: dacă noul împărat era capabil să-şi menţină domnia. Pretorienii îl acceptaseră, dar cu mare şovăială. Ei se temeau că împăratul nu va mai tolera indisciplina instaurată în vremea lui Commodus. Şi, într-adevăr, încă din alocuţiunea către soldaţi, cea în care s-a prezentat drept candidat la succesiunea lui Commodus, Pertinax se exprimase exact în acest sens. Trupele au plănuit, aşadar, o schimbare în conducere. O primă tentativă de răsturnare – eşuată însă – au întreprins-o deja la 3 ianuarie 193. În chip evident însă, nici Senatul nu îl urma prea hotărât pe noul stăpân.

Pertinax a încercat să vină în întâmpinarea pretorienilor, confirmând tot ce le concedase Commodus. Pentru aceasta avea nevoie de bani, or vistieria statului era practic goală. Împăratul a organizat o licitaţie a averii private a lui Commodus, compusă, pe lângă obiecte de lux de tot soiul, din băieţi pentru plăceri şi din concubinele împăratului, în măsura în care aceste persoane erau sclavi. Câştigul licitaţiei a fost considerabil. Pe lângă aceasta, Pertinax a redus la jumătate cheltuielile propriei Curţi. El a putut strânge astfel mijloacele necesare satisfacerii promisiunilor făcute militarilor şi populaţiei civile. În paralel, a reuşit să pună din nou ordine şi în vistieria publică.

Din păcate, domnia nu i-a ieşit întărită prin astfel de măsuri. Pretorienii continuau să-i fie duşmani. Chiar şi prefectul lor, Laetus, s-a comportat din ce în ce mai neloial.

Mai întâi s-a încercat soluţia Falco, consulul care îl criticase permanent pe Pertinax, încă înaintea alegerii sale. Printr-o acţiune energică împăratul a reuşit să dejoace complotul. Când Senatul a vrut să-l condamne la moarte pe Falco, acuzat de înaltă trădare, Pertinax s-a opus, obţinând chiar punerea sa în libertate. Probabil tot la sugestia lui, Laetus a ordonat, la rândul său, executarea mai multor pretorieni, ceea ce i-a speriat pe mulţi dintre ei. 200 de pretorieni au asaltat Palatul imperial, forţându-l cu spadele (în limba latină *spada* = gladius) scoase. Pertinax, care s-ar fi putut apăra sau ascunde, a ieşit în întâmpinarea agresorilor. Apariţia sa a impresionat. Soldaţii şi-au băgat spadele în teacă şi au plecat privirea. Numai unul a sărit înaintea lui Pertinax, ţipând la el: „Sabia aceasta ţi-au trimis-o soldaţii!", şi l-a lovit. Atunci s-au

Pescennius Niger

năpustit și ceilalți căsăpindu-i pe Pertinax și pe Eclectus, care rămăsese credincios stăpânului său. Ei au tăiat capul leșului lui Pertinax, l-au înălțat într-o lance și s-au fălit cu fapta lor. Așa încheie Dio Cassius descrierea crimei. Pertinax a murit la 28 martie 193, în al 67-lea an de viață și după o domnie de numai 87 de zile.

Împărăția licitată

Ucigașii săi s-au întors în tabără și s-au ferecat. De pe zidurile castrului ei ofereau cu glas tare demnitatea imperială celui care licita mai mult. Două persoane interesate, Titus Flavius Sulpicianus, prefectul orașului și ginere al lui Pertinax, și Didius Iulianus s-au întrecut. În cele din urmă, a câștigat Didius Iulianus „această târguială urâtă, sub demnitatea Romei", ca să-l cităm tot pe Dio Cassius.

Pretorieni

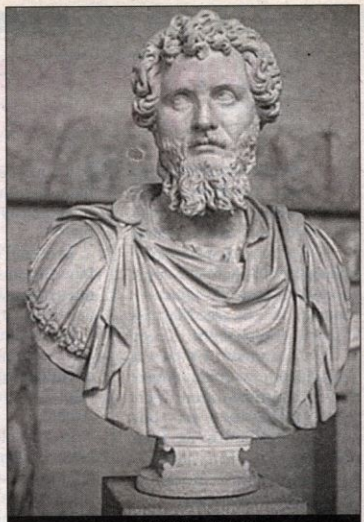
Septimius Severus

El a promis pretorienilor o donație de 25 000 de sesterți pentru fiecare.

În curând, armatele din provincii au proclamat împotriva lui alți doi împărați, pe Septimius Severus, în Pannonia Superior, și pe Pescennius Niger, în Siria. Septimius Severus s-a îndreptat cu oastea sa asupra Romei, dând impresia că ar veni ca răzbunătorul lui Pertinax. Senatul l-a recunoscut împărat și l-a declarat destituit pe Didius Iulianus; în același timp, el a decretat onoruri divine pentru Pertinax. Didius Iulianus a fost ucis la 2 iunie 193, după o domnie de numai 66 de zile. La 9 iunie, Severus a intrat în Roma. Una dintre primele sale măsuri de guvernare a fost desființarea gărzii pretoriene, pe care a făcut-o răspunzătoare de asasinarea lui Pertinax. Apoi a ordonat pentru acesta funeralii de stat; o reproducere în ceară trebuia să-l reprezinte pe împăratul ucis. A dispus includerea sa în rândul suveranilor divinizați. De asemenea, Severus a adăugat numele Pertinax în propria sa titulatură imperială, dând astfel de înțeles că se simțea obligat să continue politica predecesorului său. ■

Eveniment

ARHEOLOGIE MUNTEANĂ LA MUZEUL SUȚU

Cercetările arheologice din Muntenia au o veche tradiție, atestată încă din prima jumătate a veacului XIX, prin nume mari: banul Mihalache Ghica, fratele domnitorului Grigore IV Ghica –, cumnatul său, Nicolae Mavros, Dimitrie Pappasoglu, Cezar Bolliac, Alexandru Odobescu – părintele arheologiei românești, și ulterior, Grigore Tocilescu. Tradiția lor a fost continuată de Vasile Pârvan, Ioan Andrieșescu, Ion Nestor, Radu Vulpe, Dinu V. Rosetti și Gheorghe Cantacuzino.

Pentru romani, Muntenia – prin poziția ei geografică – a reprezentat un mare interes. În primele secole ale erei noastre, ei au căutat să mențină acest „spațiu de siguranță" pe linia Dunării, mai apoi, în perioada lui Traian trecând la construirea castrelor din regiunea subcarpatică (Rucăr, Târgșor, Drajna de Jos, Mălăești etc.). Părăsite de către împăratul Hadrian – din cauza presiunii triburilor locale, din anii 117-118 e.n. –, așezările au continuat să-și ducă existența prin populația autohtonă a „dacilor liberi".

Statuete romane din bronz (sec. III d.Chr.) descoperite la București: Venus...

În timpul împăratului Septimius Severus (193-211), stăpânirea romană s-a extins dincolo de Olt, prin ridicarea limesului Transalutanus. A fost însă numai o acțiune de scurtă durată, din pricina intervenției carpilor (245-247), în vremea lui Filip Arabul.

În secolele II-IV d.Chr., cu unele excepții, Muntenia s-a aflat în afara granițelor Imperiului roman, dar multiple vestigii arheologice ale perioadei dovedesc în mod cert că în zonă procesul de romanizare s-a desfășurat paralel cu cel din Dacia romană.

Textele antice subliniază existența unei „Gotia" (dominație a unor uniuni de triburi gotice – *n.a.*), dar descoperirile arheologice cuprinzând vestigii din veacul IV probează persistența populației autohtone, daco-romane.

Muzeul Municipiului București a vernisat la 18 octombrie 2001, în Palatul Suțu, expoziția „Muntenia în secolele II-IV d. Chr.", ce-și propune să prezinte realitățile istorice din această regiune, în lumina descoperirilor arheologice. 11 mari unități muzeale participă la manifestare: Muzeul Municipiului București, Muzeul Național de Istorie, Muzeul Militar Național, Muzeul Teohari Antonescu-Giurgiu, Muzeul de Istorie și Artă Prahova, Muzeul Dunării de Jos, Muzeul de Arheologie Oltenița, Muzeul Brăilei și muzeele județene Argeș, Ialomița și Teleorman. Secțiunile expoziției cuprind componentele materiale, culturale și etnice identificate până acum.

În expoziție se regăsesc sute de obiecte, adevărate piese de patrimoniu, reprezentând: brăzdare de plug, seceri, arme, obiecte ceramice, tipare, creuzete, cărămizi, tuburi de canalizare, piese de harnașament, dălți, balanțe, piese din os și bronz.

Viața spirituală este sugerată prin reconstituirea unor morminte de incinerație getice, prin inventarul unor morminte de inhumație sarmatice, prin prezența statuetelor romane din bronz ale lui Apollo și Venus, descoperite la București – Lacul Tei, precum și a unor elemente de scriere pe ceramică sau bronz.

Inițiatorul și coordonatorul expoziției este arheologul doctor Mircea Negru, din cadrul Muzeului Municipiului București. ■

Ionel ZĂNESCU

...și Apollo

DIN ISTORIA SISTEMELOR DE MĂSURI

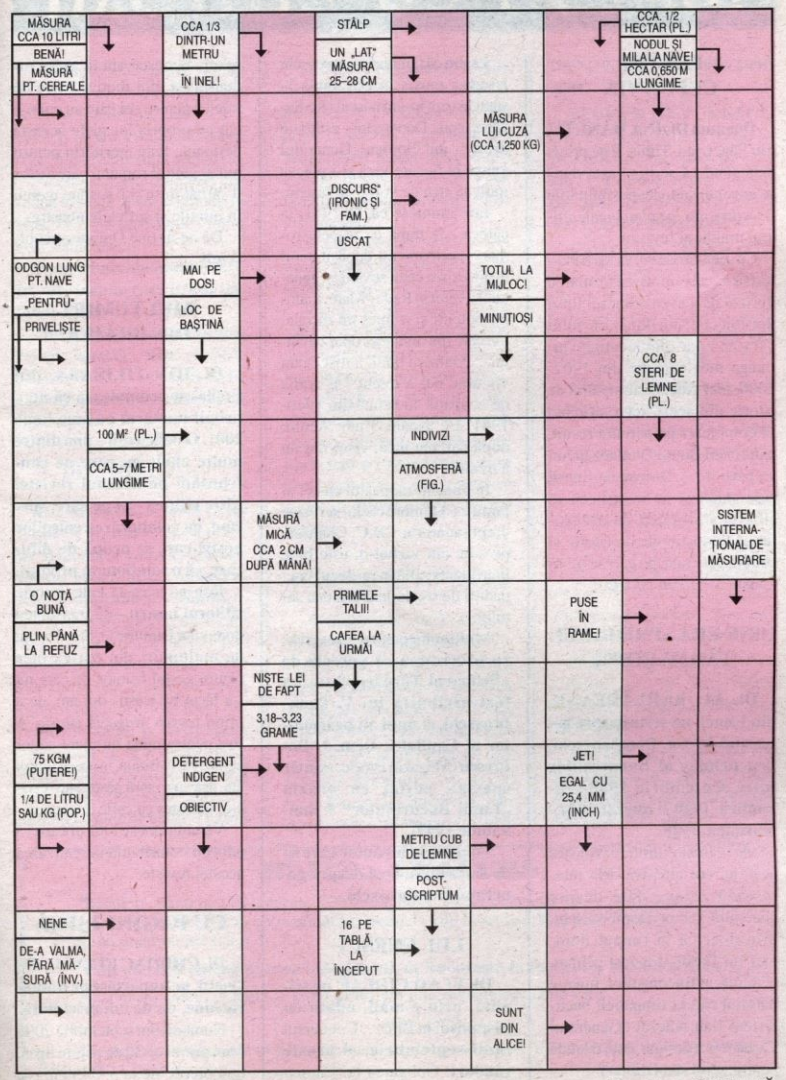

Dumitru CIREAŞĂ

DIALOG CU CITITORII

PENTRU CEI CE VIN

Doamna DOINA HANUȚU, din Făget, jud. Timiș: Este prima dată când vă scriu și asta după ce am epuizat toate posibilitățile de-a procura, pe plan local, ultimul număr al revistei.

Cu această ocazie, vă fac o mărturisire, care motivează marea dorință de a avea numărul lipsă din colecție: am donat Liceului „Traian Vuia" din localitate întreaga mea colecție din 1967-2000, mai precis Cabinetului de istorie din acest liceu, urmând să completez pe parcurs restul, până când Bunul Dumnezeu îmi va permite... Doresc ca tinerii care studiază în acest liceu să aibă posibilitatea de a aprofunda cunoștințele de istorie și cultură generală, pe care le oferă revista *Magazin istoric*.

CINE ERA „PRIMARUL TÂRNĂCOP"?

Dl. AL. BÂRLĂDEANU, din Făurei, **ne scrie despre generalul Victor Dombrovschi, fost primar al Bucureștilor între septembrie 1938-septembrie 1940 și august 1944 - februarie 1948.**

Mă adresez dumneavoastră neștiind cui altcuiva. Mă interesează câteva date despre generalul Victor Dombrovschi. Știu doar că în timpul domniei lui Carol II a fost primar, o vreme, al Bucureștilor, funcție datorită căreia simpaticii bucureșteni l-au botezat „Generalul Târnăcop" (desigur, este o laudă pentru zelul său edilitar).

De ce mă interesează?

Pentru că familia Dombrovschi își avea moșia în Basarabia în satul în care m-am născut (Rediu-Mare, com. Dondușani – astăzi un orășel – jud. Soroca). Generalul venea în fiecare vară și-i plăcea mult să stea de vorbă cu țăranii.

Îmi amintesc că, în 1941, la câteva zile după ce trupele româno-germane au depășit satul în urmărirea celor sovietice, generalul a venit în Rediu-Mare, a adunat sătenii și a ținut un discurs din care îmi amintesc doar cuvintele: „Oameni buni, a fost ca un vis urât, dar a trecut." E vorba de ocupația sovietică din 1940-1941. Eu aveam 5 ani. Acum, după părerea mea, visul rău nu a trecut!

În prezent modestul castel al familiei Dombrovschi servește drept sanatoriu T.B.C. Clădirea, pe care am vizitat-o, este bine îngrijită. Se află în mijlocul unei păduri de stejar, la marginea satului.

Mulțumim pentru cele scrise, cu precizarea că porecla de „Primarul Târnăcop" nu i-a fost atribuită lui V. Dombrovschi, ci unui alt ocârmuitor al Capitalei, Dem. I. Dobrescu (Magazin istoric, **număr special, editat cu ocazia „Lunii Bucureștilor" 9 mai-9 iunie 1999).**

Vom căuta un autor care să ne scrie un articol despre generalul Dombrovschi.

LUI ENESCU

Dl. VLAD CIOLAC ne trimite, prin e-mail, odată cu răspunsul la Blitz... Concursul **lunii septembrie, și aceste rânduri:** Obligarea lui Enescu să rămână în străinătate trece relativ neobservată în presa românească, din motive lesne de înțeles pentru cei care au cunoscut pe propria lor piele această perioadă. Este meritoriu pentru muzicienii și românii care astăzi îl sărbătoresc și îl readuc mereu în inimile și sufletele noastre.

De ne-ar ține Dumnezeu obiceiul!

MULȚUMIRI DIN BRĂILA

Dl. ION TILIBAȘA, din Brăila, **ne semnalează că nu a primit numărul pe luna iunie 2001. O deficiență – una dintre multe altele cu care ne confruntăm pe drumul revistei către cititori – și pe care, sperăm, cu colaborarea colegilor noștri care se ocupă de difuzare, să o soluționăm prompt.**

Rog pe această cale – **scrie cititorul nostru** – să transmiteți domnului Dimitrie G. Sturdza mii de mulțumiri din partea mea pentru gestul frumos pe care mi l-a făcut în acești doi ani, de a primi revista *Magazin istoric*. A fost pentru mine un mare ajutor pentru că, la Brăila, în acești ultimi ani, este greu să-ți găsești un serviciu, mai ales cu carte de muncă.

Vă mulțumesc tuturor care vă aduceți contribuția la realizarea acestei reviste.

CU PAGINI LIPSĂ

Dl. CHIRIAC ELIADE, din Onești, **ne împărtășește o amărăciune, nu de noi pricinuită.**

Numărul din septembrie 2001 l-am primit cu 32 de pagini lipsă, mai precis, de la p. 33 la p. 64, inclusiv.

DIALOG CU CITITORII

Am încercat să procur revista de la Centrele de difuzare a presei din localitate, dar ea s-a epuizat în scurt timp după apariție, fiind foarte mult solicitată.

Apelez la dvs., dacă mai posedați la redacție un exemplar în plus, de a mi se trimite, contra cost, ramburs.

I-am trimis abonatului nostru un număr care are și paginile lipsă.

Am semnalat și colaboratorilor noștri din C.N.I. „Coresi" S.A. această deficiență, cu speranța că nu se va mai repeta.

SILABELE...

Dl. MIHAIL CONSTANTINESCU, din Cluj-Napoca, **ne transmite câteva, îndreptățite, observații... ortografice. Îi mulțumim, citându-l:**

Revista *Magazin istoric* este una dintre foarte rarele publicații (în special ziare, săptămânale, etc.) care respectă riguros regulile ortografice. Mă refer, în speță, la despărțirea cuvintelor la sfârșit de rând. Majoritatea publicațiilor, mai ales după decembrie 1989, nu dau nici o atenție acestui lucru.

Am apreciat faptul că revista dumneavoastră nu se află printre acestea. De aceea m-a surprins să găsesc în numărul din august 2001 la pag. 79, coloana a doua, rândul 11 de sus, **I -/a**, rândul 25, **s-/au,** și rândul 18 de jos, **nu -/și.**

Toate acestea **(I-a, s-au, nu-și)** sunt silabe, și silabele nu se pot despărți. Ce s-a întâmplat?

Vă rog să-mi scuzați observația și vă transmit toată admirația și satisfacția ce mă încearcă față de revista dumneavoastră.

Colegele noastre din compartimentul corectură vă mulțumesc pentru cuvintele de apreciere și pentru semnalare și vă promit că vor căuta ca astfel de situații să nu se mai repete.

CERERI ȘI OFERTE

ANDRONIC ȚUȚUIANU, str. dr. Nic. Ștefănescu, nr. 17, Fieni, jud. Dâmbovița, **oferă colecția completă și numere disparate din anii 1978-1982; 1985; 1991; 1993; 1994; 1999.**

ION PANAITESCU, str. Dragoș Mladinovici, nr. 3, bl. R 15, ap. 58, București, sector 4, **oferă numere din anii 1967-1974; 1978-1988; 1990-2001.**

ȘTEFAN SĂVULESCU, str. C. Argetoianu (cartier Brazda lui Novac) bl. A3, ap. 11, Craiova, **oferă colecția pe anii 1985-1987; 1991; 1993; 1994; 1996-2000.**

EMILIAN NINEACĂ, aleea Callatis, nr. 4, bl. A 16, ap. 20, București, sectorul 6, **solicită: nr. 1/1967; oferă numere disparate din anii 1967-1975; 1982-1983.**

DRAGOȘ CÂRNEALĂ, str. Egalității, nr. 29, bl. 805, ap. 10, Iași, **oferă colecția 1968-1996.**

ALEXANDRU BANEA, str. Florin Ciungan, nr. 9, bl. 64, ap. 64, București, sector 3, **oferă colecția completă.**

TRAIAN ȘTEFĂNESCU, Bd. D. Cantemir, nr. 20, ap. 134, București, sector 4, **oferă numere disparate din anii 1967-1970; 1984; 1986-1988.**

MIHAI POPESCU, str. G. Coșbuc, nr. 18, Iași, **oferă numere disparate din anii 1967-1986.**

OCTAVIAN NEGRUȚI, Bd. 1848, nr. 81, ap. 281, Târgu Mureș, **oferă numere disparate din anii 1969-2000.**

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 1 decembrie 2001, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric.**

Concursul nu are talon.

Câți abonați telefonici erau înregistrați, în București, la începutul secolului XX?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna septembrie 2001 este:

anul 1946

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul Sabin Bucur, din Cluj-Napoca.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2002.

CONTENTS (Romanian History) **I. Negruzzi** The Formerly upstarts ● **F. Anghel** 1918-1920. Romania refuses to occupy Ukraine ● **M.D. Matei** The stone castles of Petru I^a Mușatin ● **C. Xeni** I. Maniu (II). Romanian documents at Hoover Institution ● **M. Radnev** Interview with Henri Coandă ● **M.E. Ionescu** Romania- the ally excluded from the Warsaw Pact ● **A. Popescu, C. Barbu** I.Gh. Maurer visits the Pope ● 23 August 1944 – Behind the curtains Niculescu Buzesti remembers ● **G. Nicolau** The Bellu family's castle from Urlati ● **A.S. Ionescu** What kind of music did our grandparents listen to? ● **S. Cristescu** The peasants uprising from 1888 ● **T. Stănescu-Stanciu** About heroism and death at the end of WWI ● **C.I. Scafeș, H.Vl. Șerbănescu** Romanians beside Hitler ● **Al.K. Luca** Phones in Bucharest at 1901 ● **Ș.Petre Kirson** A Chrissoveloni dining with the duke of Windsor.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Negruzzi** Les parvenus de jadis ● **F. Anghel** 1918-1920. La Roumanie refuse d'occuper l'Ukraine ● **M.D. Matei** Les cités rocailleuses de Petru I Mușatin ● **C. Xeni** I. Maniu (II) ● Documents roumains dans les archives de Hoover Institution ● Henri Coandă interviewé par **M. Radnev** ● **M.E. Ionescu** La Roumanie – l'alliée exclue du Pacte de Varsovie ● **A. Popescu, C. Barbu** I.Gh. Maurer – en visite chez le Saint-Père ● Niculescu Buzeşti se souvient le 23 Août 1944 – les coulisses ● **G. Nicolau** Le château de la famille Bellu à Urlați ● **A.S. Ionescu** La musique de nos aïeuls ● **S. Cristescu** L'émeute de 1888 et sa „solution" royale ● **T. Stănescu-Stanciu** Fin de la Grande Guerre: de l'héroïsme et de la mort ● **C.I. Scafeș, H.Vl. Șerbănescu** Des Roumains aux côtés de Hitler ● **Al. K. Luca** Le téléphone à Bucarest en 1901 ● **Ș. Petre Kirson** Invités ensemble au dejeuner: Chrissoveloni et le duc de Windsor

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Негруцци Новые богатые бывших времён ● Ф. Ангел 1918-1920. Румыния отказывается от захвата Украины ● М.Д. Матей Каменные крепости Петра I Мушатина ● К. Ксени И. Манию, (II) ● Румынские документы в Институте Гувера ● М. Раднев Интервью с Генри Коандэ ● М.Е. Ионеску Румыния,союзник исключён из Варшавского Договора ● А. Попеску, К. Барбу И.Г. Маурер с визитом у Папы ● За кулисами 23-его Августа 1944 г. Воспоминания Никулеску Бузешть ● Г. Николау Усадьба рода Беллу в Урлацe ● А.С. Ионеску Какую музыку слушали наши деды? ● С. Кристеску Восстание 1888 г.и его королевское «лечение» ● Т. Стэнеску-Станчу О героизме и смерти в конце первой мировой войны ● К.И. Скафеш, Х.В. Шербэнеску Румыны рядом с Гитлером ● А.К. Лука Телефоны Бухареста в 1901 г. ● Ш. Петре Кирсон Криссовелюни ужинает с князем де Виндсор

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Negruzzi** Die ehemalige Emporkömlinge ● **F. Anghel** 1918-1920. Rumänien weigest sich die Ukraine zu besetzen ● **M.D. Matei** Die steinernen Festungen von Peter I Mușatin ● **C. Xeni** I. Maniu (II) ● Rumänische Urkunden im Hoover Institution ● **M. Radnev** Gespräch mit Henri Coandă ● **M.E. Ionescu** Rumänien – der Verbündete der von den Warschauer – Pakt ausgeschlossen wurde ● **A. Popescu, C. Barbu** I.Gh. Maurer zu Besuch zum Papst ● In den Kulissen von den 23 August 1944. Niculescu Buzeşti erinnert sich ● **G. Nicolau** Der Schloss der Familie Bellu in Urlați ● **A.S. Ionescu** Welche Musik sich unsere Grossvätter anhörten? ● **S. Cristescu** Der Aufstand von 1888 und seine königliche „Behandlung" ● **T. Stănescu-Stanciu** Über Heroismus und Sterben am Ende des ersten Weltkrieg ● **C.I. Scafeș, H.Vl. Șerbănescu** Rumänen an Hitlers Seite ● **Al. K. Luca** Die Bukarester Fernsprecher in 1901 ● **Ș. Petre Kirson** Eine Mittgliederin der Familie Chrissoveloni mit den Herzog von Windsor zu Tisch

SUMARIO (Historia rumana) **I. Negruzzi** Los parvenús de antaño ● **F. Anghel** 1918-1920. Rumanía se niega a ocupar Ucraína ● **M.D. Matei** Las fortalezas de piedra de Petru I el Mushatin ● **C. Xeni** I. Maniu (II) ● Documentos rumanos en Hoover Institution ● **M. Radnev** Entrevista con Henri Coandă ● **M.E. Ionescu** Rumania – el aliado ecluído del Pacto de Varşovia ● **A. Popescu, C. Barbu** I.Gh. Maurer de visita al Papa ● Entre los bastidores del día 23 de agosto de 1944. Los recuerdos de Niculescu Buzeşti ● **G. Nicolau** El castillo de la familia Bellu de Urlați ● **A.S. Ionescu** La música que escuchaban nuestros abuelos ● **S. Cristescu** La sublevación de 1888 y su „tratamiento" real ● **T. Stănescu-Stanciu** Sobre el heroísmo y la muerte al final de la primera guerra mundial ● **C.I. Scafeș, H.Vl. Șerbănescu** Rumanos al lado de Hitler ● **Al. K. Luca** Los teléfonos de Bucharest en 1901 ● **Ș. Petre Kirson** Una Chrissoveloni al morjando con el duque de Windsor

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39
Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi" S.A. – București

ISSN 0541-88IX

Lei 12 000